

Ing. Pavle Šegula	Srečanje s Titom	313
Dr. Miha Potočnik	Srečni zamudniki	314
Marko Selan	Na rob evropski konferenci o varstvu narave	315
Tone Wraber	Ogrožene in neogrožene	316
Peter Fister	Arhitektura v planinskem svetu	319
Ing. Marjan Debeljak	Ureditev Julijskih Alp	325
Ing. Milan Ciglar	Gozdovi, gozdarstvo in varstvo narave	328
Mirko Šoštarčič	Spomini na Pohorje	337
Jože Bole	Varstvo planinskega živalstva	348
M. Orožen Adamič	Zaščita jam in področij na Krasu	349
	Društvene novice	352
	Alpinistične novice	358
	Varstvo narave	361
	Iz planinske literature	363
	Razgled po svetu	364
	IX. kongres mednarodnega združenja za smučarsko travmatologijo in zimsko športno medicino	367

Slike na 1. in 4. strani ovitka

1. stran ovitka, levo od zgoraj navzdol:

Blagayev volčin (*Daphne blagayana*) – foto M. Aljančič,
 Clusijev svišč (*Gentiana clusii*) – foto dr. L. Pintar,
 planika (*Leontopodium alpinum*) – foto dr. V. Ravnik;

desno od zgoraj navzdol:

zlato jabolko (*Lilium carnolicum*) – foto T. Wraber,
 Zoisova zvončica (*Campanula zoysii*) – foto dr. V. Ravnik,
 Kernerjev mak (*Papaver kernerii*) – foto F. Cimerman;

4. stran ovitka, levo od zgoraj navzdol:

Wulfenov jeglič (*Primula wulfeniana*) – foto dr. V. Ravnik,
 zlati klobuk (*Lilium martagon*) – foto T. Wraber,
 triglavski svišč (*Gentiana terglouensis*) – foto dr. V. Ravnik;

desno od zgoraj navzdol:

ozkolistni narcis (*Narcissus stellaris*) – foto dr. L. Pintar,
 kranjski jeglič (*Primula carniolica*) – foto dr. V. Ravnik,
 triglavska roža (*Potentilla nitida*) – foto dr. V. Ravnik.

Tone Wraber

Poštšina plačana v gotovini

Lastnik: Planinska zveza Slovenije, Ljubljana. – Glavni urednik: Prof. Tine Orel, odgovorni urednik: Stanko Hribar. – Uredniški odbor: Ing. Tomaž Banovec, Fedor Košir, prof. Marijan Krišelj, prof. Evgen Lovšin, dr. Miha Potočnik, Janez Pretnar, prof. Janko Ravnik, Franci Savenc, Tone Strojín, Tone Wraber. – Naslov uredništva in uprave: Planinska zveza Slovenije, Ljubljana, Dvořakova 9, p. p. 214. – Tek. račun pri NB 501-8-5/1, tel. 312-553. – Planinski Vestnik izhaja praviloma vsak mesec. Letna naročnina 30 din, plačljiva tudi v štirih obrokih, za inozemstvo 43 din (3,5 US \$). – Reklamacije se upoštevajo dva meseca po izidu številke. Spremembo naslova javljajte upravi glasila, navedite vedno tudi novi naslov s tiskanimi črkami. Odpovedi med letom ne sprejemamo. Upoštevamo pismene odpovedi do 1. decembra za prihodnje leto. – Rokopisov ne vračamo. – Tiska in klišéje izdeluje Tiskarna »Jože Moškrič« v Ljubljani.

SREČANJE S TITOM

Sestnajstega maja letos je predsednik republike tov. Tito s soprogo Jovanko sprejel člane naše lanske himalajske odprave na Brdu pri Kranju.

Skupino planincev mu je predstavil predsednik PSJ tov. dr. Marijan Breclj skupno s predsednikom PZS tovarišem dr. Miho Potočnikom. Srečanja pa se je udeležil še načelnik komisije za odprave v tuja gorstva PZS ing. Pavle Šegula.

Obisk pri Titu je bil prijetno srečanje, med katerim smo se pomenili o naravi in življenju v gorah. Tita so še posebej zanimale prigode v gorah Himalaje in vzpon na Annapurno II in IV. Ob izbranih diapozitivih je z velikim veseljem in zanimanjem sledil izvajanjem Aleša Kunaverja.

V razgovor smo posegli več ali manj vsi, manjkala tudi ni beseda o lovskih prigodah tov. Tita ob zadnjem obisku afriških dežel in o tamošnjih gorah.

Prijetno, sproščeno in zlasti povsem neformalno srečanje je bilo podobno tistim znanim doživetjem, ki smo jih navajeni iz naših gora. Kar prenašlo se je bilo treba posloviti.

Ing. P. Š.

Naši himalajci s predstavniki PSJ in PZS zbrani pri predsedniku republike Titu in soprogi Jovanki

SREČNI ZAMUDNIKI

DR. MIHA POTOČNIK

U mednarodnem evropskem »Letu varstva narave 1970« so se tudi v Sloveniji vsaj najtežji oblaki razgrnili. Dobili smo prvi republiški zakon o varstvu narave – prav za petdesetletnico zavestnih prizadevanj na naravovarstvenem področju. Zakon sloni na sodobnem pojmovanju varstva narave in dokončno zavrača vse pritlikave omalovaževalce in enostransko zaverovane tehnokrate, ki so nas kar naprej smešili z romantiki, zanesenjaki, konjičkarji, sanjači, primitivci, preprečevalci velikopoteznih in dobičkonosnih načrtov. Iz brezpravnega stanja prehajamo v urejenost, sankcionirano z zakonom.

Varstvo narave dandanes ni več sentimentalna, idilična, romantična zahteva maloštevilnih prosvetlencev. Saj v resnici to tudi nikoli ni bila. Za tako so jo proglašali in proglasili samo mnogi nekaznovani, nekaznivi škodljivci in kratkovidneži. Potrebo po odločnem, organiziranem in zakonito zajamčenem varstvu narave narekuje kruta vsakdanja resničnost. Od razumnega varstva in uporabljanja narave ter njenih dobrin je odvisen – nič več in nič manj – **obstanek človeka in človeštva**. Varstvo narave je usodno eksistenčno, družbeno in narodnogospodarsko vprašanje. Tako ga tudi sodobni svet razume in zastavlja znanstvenikom, politikom in državnikom, gospodarstvenikom, sociologom, zdravnikom, vzgojiteljem, vsem ljudem. Nič čudnega ni, da v mnogih ogroženih deželah bijejo plat zvona, da vedno več in vedno bolj zaskrbljeno govorijo in pišejo ne samo o varstvu narave v ožjem klasičnem pomenu besede, temveč o varovanju vsega človekovega življenjskega okolja. Ogroženost je vsak dan večja, večja pa se tudi odpor.

Planinci smo bili vedno v prvih vrstah med poborniki za učinkovito varstvo narave, posebno našega gorskega sveta, pa – žal – nekateri tudi med škodljivci. Slovenci smo znani »zamudniki«, na mnogih področjih zaostajamo v razvoju za drugimi srečnejšimi in bogatejšimi narodi za deset, dvajset let. Vsaj na področju varstva narave smo srečni zamudniki, nismo uspeli še vsega pokvariti. Lahko si prihranimo marsikakšno zablodo, bridke izkušnje in nepopravljive napake. Lahko se k sreči enkrat učimo tudi na napakah drugih. Zato pozdravljamo še prav posebej glavno določbo novega zakona, da so v Sloveniji **vsii občani in organizacije dolžni varovati vso slovensko naravo**. Srečni smo tudi, da smo med prvimi pobudniki za ustanovitev vse-slovenskega »zdrženja za varstvo narave«, ki je pred durmi. V strnjjenih in pove-zanih vrstah se bomo lažje borili in delovali.

Slovenskim planincem so še posebej zaupane v varstvo naše čudovite slovenske gore in predgorja. Na naših gorskih potih, vrhovih in v planinskih kočah nikoli ne pozabimo na eno od pglavitnih pravil vsakega spodobnega in pravega planinca: »Vsak planinec – zaveden varuh narave!«

NA ROB EVROPSKI KONFERENCI O VARSTVU NARAVE

MARKO SELAN

etošnja evropska konferenca o varstvu narave v Strassbourgu (9.–12. 2.) je bila brez dvoma najpomembnejše mednarodno srečanje te vrste v zadnjih letih. Poleg predstavnikov 17 držav članic evropskega sveta so se je udeležile še nacionalne delegacije številnih drugih držav, nevladnih ustanov in mednarodnih organizacij, ki se strokovno bavijo z varstvom narave. Jugoslavijo je zastopala tričlanska delegacija, v kateri so bili dr. Gojko Nikoliš, dr. Dušan Čolić in prof. Stane Peterlin. Naša delegacija je predložila konferenci tudi nacionalno poročilo, ki ga je poprej odobrila podkomisija za varstvo in urejanje narave pri zvezni skupščini.

Tako veliko udeležbo na konferenci, zlasti pa navzočnost vladnih delegatov in mednarodnih ustanov, imamo lahko za precej zanesljiv dokaz, da postaja varstvo narave in potreba po smotrnem urejanju naravnega okolja ter po gospodarni rabi naravnih dobrin eksistenčna nujnost v evropskem prostoru. Tudi dejavnost varstva narave doživlja vzporedno s tem močne idejne in vsebinske premike. Iz ozkega kroga poklicnih naravoslovcev in ljubiteljev narave čedalje bolj prestopa na področje urbanizma, gospodarstva in socialno-demografskih disciplin, v sfero, ki se normativno urejajo. Rezultati strasburške konference seveda niso dramatični in sami po sebi še ne zagotavljajo rešitve vseh problemov varstva narave. Kot je dejal na konferenci vojvoda edinburški, bo ostala sprejeta deklaracija samo kos papirja, če je ne bodo realizirali tisti, ki imajo moč in pristojnost, da ukrepajo. S tem je očitno mislil predvsem na vlade držav, ki so poslale svoje predstavnike na konferenco.

In res deklaracija ne prinaša strokovno ničesar novega. Nov je le duh, v katerem je potekala konferenca, in pa ugotovitev, da so bili na njej najaktivnejši ravno uradni predstavniki, da je torej sklepni dokument pravzaprav izraz uradnih hotenj sodelujočih držav.

Za nas je še posebno spodbudno, da je bila uradno navzoča tudi Jugoslavija. Mislimo, da zato predlogi konference pri nas ne bodo ali vsaj ne bi smeli obležati v arhivih. Slovenci smo nedavno dobili republiški zakon o varstvu narave, s katerim so postavljeni prvi temelji odločnejših družbenih ukrepov na področju varstva narave. Zakon namreč nalaga vrsto obveznosti pristojnim organom, to pa hkrati pomeni, da bo potrebna tudi resnejša in poglobljena strokovna priprava teh ukrepov, če hočemo, da bodo v praksi res zaživel. Gotovo je, da bo treba najprej temeljito analizirati stanje, v katerem se nahaja naše naravno okolje, ter ugotoviti vse grožnje in tendence, ki se pojavljajo – pri nas v nič manjši meri kot v drugih deželah, ki se naglo industrijsko razvijajo. Na tej podlagi bo potem možen tudi dolgoročen nacionalni program varstva narave in urejanja okolja; njegove postavke pa morajo priti v ustreznih razvojnih programih republike.

Da bi vse te naloge lahko izpolnili, bo najbrž treba razviti in kadrovsko izpopolniti strokovno službo za varstvo narave, na republiški ravni pa formirati nek uradni samoupravni forum, ki bi skrbel za koordinacijo in nacionalno politiko na področju varstva narave in urejanja okolja. To telo bi bilo po svoji funkciji lahko podobno obstoječemu komiteju za turizem pri IS SRS.

Končno naj pripomnimo, da je tudi strasbourška konferenca potrdila vlogo, ki jo imajo razne prostovoljske organizacije pri vzgoji javnega mnenja in popularizaciji varstva narave med širokimi sloji. Slovenska planinska organizacija je lahko ponosna, da to vlogo pri nas že dolgo opravlja in da ima pri tem celo pionirske zasluge. Ali novi veter, ki je zapihal glede varstva narave pri nas, pomeni tudi širšo družbeno podporo tej vzgojni dejavnosti planinstva, bo pokazal čas. Menda smemo upati, da so ta naša pričakovanja realna.

OGROŽENE IN NEOGROŽENE

TONI WRABER

Rot desetleten fant sem na Debeli peči videl prvo planiko in jo – utrgal. Najbrž me tedaj ne bi nobena sila zadržala, da tega ne bi storil. Ne vem, ali sem tedaj kaj vedel o zavarovanih rastlinah, gotovo pa sem že precej slišal ali bral o planiki. S stališča planinstva in varstva narave je planika tako zanimiva rastlina, da naj mi bo dovoljeno prepisati nekaj odstavkov, ki sem jih o njej zapisal že drugje.¹

¹ O varstvu rastlinskega sveta. *Proteus* 29 (1967).

Najprej je planika rasla v miru. Bila je toliko zanimiva ali nezanimiva kot večina drugih gorskih rastlin. Ponekod so jo uporabljali kot domače zdravilo, brez posebne slave.

V 19. stoletju se je začelo. Planika je postala simbol Alp, rodil se je njen kult, ki se je posebno uveljavil v nemško govorečih deželah in se iz njih razširil še drugam.² Moda se je širila, gorski izlet ni veljal brez trofeje — planike. Začelo se je prekupčevanje. Lense (1953) prinaša bavarski oglas iz 1910. leta, ki je ponujal lepe posušene planike: 20 kosov 1 marka, 100 kosov 3 marke, 1000 kosov 12 mark. 10 000 planik je stalo le še 60 mark.

Pri nas ni bilo dosti drugače. Tuma (1911) poroča o trgovcu z gorskimi cvetjem iz Loga pod Mangartom; leta 1908 je prodal malone milijon planik, boljše vrste tisoč po 8 kron, slabše po 4 krone. Na južni strani Alp so imeli torej Bavarci hudo konkurenco. In ni čudno, da je moral že Tuma napisati, da mu je bela zvezdica skoraj redka prikazen, ko se jim je pred 25 leti komaj izogibal. V takih opažanjih ni bil edini. Leta 1924 primerja Mrak opustošena pobočja Stola s potopisom iz l. 1883, ki omenja, kako so pobočja najvišjega vrha Karavank bogata s planikami. Kunaver (1921) kar naravnost opisuje trganje

planik na Stolu, seveda kot primer, kako se ne sme delati.

Malo desetletij je poteklo in že se je pokazalo, kako planike izumirajo. L. 1880 se je porodila misel o njihovem varstvu, ki se je kmalu povsod uveljavila. Na Kranjskem je njeno varstvo l. 1898 predlagalo Slovensko planinsko društvo. Še istega leta je kranjski deželni zbor sprejel zakon, enako tudi štajerski.³ Lastnik Notranjskega Snežnika je zaradi uničevanja rastlinstva sploh prepovedal obisk Snežnika brez spremstva svojih gozdarjev ali njihove dovolilnice. Izjemoma so smeli na Snežnik brez dovoljenja člani Slov. planinskega društva, a le pod pogojem, da puste planike docela pri miru.⁴

Kaže pa, da zakonsko varstvo, ki ga uživa pri nas planika od l. 1898, ni mnogo zaleglo. Le redko naletiš na velike primerke, o katerih poročajo stari viri. Nesmiselni kult te rastline in z njim povezano dobičkarstvo sta naredila svoje. Le popoln mir bi planiki zagotovil nemoteno uspevanje. Pri Kunaverju (1947) beremo, kako lepe planike je našel na nekem kraju, kamor med vojno niso zahajali izletniki.

Navedeno nas lahko prepriča, da je planiki varstvo potrebno. Dokler bo tako zaželeno gorska trofeja, bo v nevarnosti. Med tako ogrožene rastline pri nas, nedvomno spada še več drugih cvetic.

² Mnogi jeziki, celo francoski, so za planiko prevzeli nemški izraz *Edelweiss*, ki je doma v nekaterih dolinah Visokih Tur. Še pri nas se tu in tam sliši grda spačenka »edelbajs«.

³ Plan. vestnik 4: 29, 41, 95 (1898).

⁴ Plan. vestnik 17: 90, 188, (1911).

Tako je po dandanes veljavni odredbi prepovedano vsakršno uničevanje 55 rastlinskih vrst, za eno pa je varstvo omejeno na nealpske predele. Seznam teh rastlin je nedvomno potreben revizije. Narejen je bil v času, ko smo prvenstveno varovali redke rastline, zlasti pa takšne, ki rastejo izključno ali skoraj samo v Sloveniji. Vzemimo za primer Zoisovo zvončico! Vsak planinec se razveseli ob pogledu na njene mične cvetove, ki v bolj ali manj gostih šopkih kimajo iz skalnih razpok. Botanično podkovani gornik bo tudi vedel, da gre za rastlino terciarne starosti in če povemo še to, da raste skorajda le v slovenskih Alpah (prek meja sega še v italijanske Julijce, na Monte Amariano v Karnijskih Alpah in na avstrijsko stran Karavank), ni čudno, da se je zdelo potrebno našo zvončico zavarovati. Zdaj, ko je od zavarovanja poteklo že nekaj desetletij, lahko že rečemo, da naša sama po sebi sicer koristna vnema, ni

imela pravega vzroka. Zoisova zvončica raste enako nemoteno kot pred zavarovanjem, saj skorajda ni ogrožena, če odštejemo nekaj priložnostno utrganih cvetov. Isto lahko trdimo za nekaj drugih nič manj lepih in tudi znanih rastlin, npr. za triglavsko rožo, triglavsko neboglasnico ali za triglavski svišč. Najbolj so pač ogrožene tiste vrste, ki so za »v šopek«, takšne pa naše »triglavke« niso. Ali pa srebrna krvomočnica! Pred vojno smo jo imeli res malo, saj je rasla le na tistem koščku vrha Črne prsti, ki je gledal na bohinjsko stran. Zdaj, ko imamo Krn, pa res ni nobenega vzroka, da bi se še bali zanjo, saj v tisočih z listi srebrni Krnova pobočja in jih oživlja z nežnimi, vijolično žilnatimi cvetovi. Sama pogostnost je sicer še ne varuje dovolj, k sreči pa lahko dodatno še ugotovimo, da je ne trgajo.

Beli in rumeni planinski mak sta prav čedna prebivalca negostoljubnih melišč visokogorskega sveta. Tako sta nežna, da se skoraj lahko vprašaš, kako lahko uspevata v tem grobem in osornem okolju. Za šopek nista primerna, saj se njuni cvetni listi kaj kmalu osujejo. Zato rasteta nemoteno in je njun največji sovražnik pravzaprav narava sama, ki kakšno leto z debelim snegom pokrije njuna rastišča, tako da sploh ne prideta na sonce. Spet drugje pa je dokončno skopnelo dolgoletno snežišče (spominimo se na Triglavski ledenik!) in že se prej povsem goli gručč spremenijo v ljubeč vrtiček planinskih makov.

V naših gorah je jaščarica najbolj pogostna v Dolini Triglavskih jezer. Nisem še videl, da bi jo kdo utrgal, saj ni nič posebno privlačna. Nekoč je bila v veljavi kot zdravilna rastlina; danes se zdi, da ima tudi po tej strani mir.

Alpska azaleja je čisto nizek grmiček, ki se razcveta že zgodaj v juniju in juliju. Ko so predlagali njeno zavarovanje, so izhajali iz dejstva, da je pri nas redka (poznali so le malo njenih nahajališč v naših Alpah) a se je, enako kot pri Zoisovi zvončici, pokazalo, da ni ogrožena. Le kdo sploh opazi njene sicer mične, a drobne in prtilične cvetove? Še bi lahko naštel nekaj rastlin, ki so zavarovane, a varstva niso potrebne, ker niso ogrožene, npr. planinsko madronščico, progasti kobil, travnolistno vrčico, plazečo sreteno in še kakšno.

Vendar pa imamo tudi rastline, ki so resnično ogrožene. O planiki smo že govorili. Spada pač med tiste rastline, ki so posebno lepe in bolj splošne znane, tako kot tudi murka, encijani, lepi čoveljci, Sternbergov nageljček, avrikelj, narcisa, planinska možina itd. Gre za znana imena in skoraj ni planinca, ki si ob njih ne bi predstavljal katere od lepotic s svojih gorskih poti.

Narcisa na karavanških rovtih nikakor ni redka in nekaj potrganih rastlin ne bi moglo škodovati njenemu obstoju. Toda, koliko je tistih »nekaž rastlin«, ki jih lahko brez škode odnesemo? In koliko bi jih pri nabiranju še pohodili? Pa je že bolje, da občudujemo narcisne travnike nedotaknjene, saj nas bodo takšni sprejeli vsako leto in nas vedno znova razveselili. Narcisa raste še marsikje drugod po Sloveniji, a nikjer tako na gosto kot na Golici in že ena izletniška nedelja lahko uniči vse to nežno in dišečo lepoto, npr. na Slavniku. Če se to ponavlja, lahko narcisa izgine povsem.

Tudi murka ni nikjer prav pogostna. Tako je privlačna, da spravlja v hudo skušnjavo vsakogar, ki bi rad prinesel domov šopek planinskega cvetja. Za trganje pa je občutljiva in na mnogo obiskovanih krajih je v resni nevarnosti. Med kukavice spada tudi lepi čoveljci, za katerega je prava sreča, da kljub svoji elegantni lepoti raste razmeroma skrito in ga ne opazi vsako oko.

Encijanov ali sviščev je mnogo vrst. Tisti mali, spomladanski, je okras predgorskih sprehodov, »ta veliki«, ki mu botanično rečemo Clusijev svišč (po znamenitem nizozemskem botaniku Clusiusu iz 16. stoletja) pa je še mnogo bolj znan in priljubljen ter je eden od simbolov alpske flore. Zlasti je ogrožen v predelih, kjer ga ni veliko oz. kjer raste zunaj svoje prave domovine, pri nas npr. v Zasavju. Med encijani je še velikan, ki ga ne trgajo izletniki, a mu po življenju strežejo nabiralci zdravilnih zelišč. V mislih imam košutnik ali rumeni svišč. Največ ga seveda nabirajo domačini iz krajev, v katerih raste. Prav je, da imajo korist tudi oni, saj jim nabiranje večkrat pomeni pomemben vir za preživetje. Prav pa je tudi, da zaradi želje za čim večjim dohodkom ob pretiranem nabiranju ne pride v nevarnost obstoj rastline, kot se je to menda že zgodilo v nekaterih predelih naše države.

Na nekaj primerih smo spoznali nekatere zavarovane rastline naše alpske flore. Nekatere med njimi so ogrožene malo ali nič, spet druge so zaradi planinstva ali nabiranja zdravilnih zelišč bolj ali manj prizadete. Nedvomno niso samo zavarovane rastline tiste, ki bi utegnile biti ogrožene. Na zelo obiskovanih točkah (saj vemo, kako je na Krvavcu ali na vrhu vršiške ceste!) je v nevarnosti prav vsaka rastlina. Če ni utrjana, jo pa pohodijo. Prav bi bilo, da bi na takšnih krajih varovali celotno rastlinsko odejo, saj je ta še kako pomembna za estetsko podobo narave.

S splošnim varstvom vsega rastlinstva smo prišli do tiste stopnje naravnega varstva, ki se nam zdi v sedanjem času najbolj primerna in uspešna. Tako velja rastlinstvo na krajih, kjer je to posebno bogato: na Mangartu, Črni prsti, Krnu, Velem polju, v Dolini Triglavskih jezer, na Begunjščici, Korošici, Notranjskem Snežniku, Nanosu, Čavnu, Boču in še marsikje. Pri kompleksnem varstvu rastlinstva ni izgovorov o nepoznavanju zavarovanih vrst, saj je zavarovano vse.

Botaničnih rezervatov imamo prav malo. Edini kvalitetni je vrh Notranjskega Snežnika nad gornjo mejo bukovega gozda. Žal je ta rezervat, podobno kot tudi druga naša naravovarstvena dejavnost, zdaj le bolj ali manj na papirju. Zdi se nam, da bi kazalo kočo z vrha prestaviti na spodnji rob rezervata, kar bi bolje ustrezalo varstvenim načelom. – Celotno rastlinstvo je zavarovano seveda tudi na ozemlju Triglavskega narodnega parka. To območje bo lahko ob popolni izključitvi paše, ki je še vedno prisotna, in ob disciplini planincev postalo naš najpopolnejši in najbogatejši naravni botanični vrt.

Naj končam z ugotovitvijo, da je v slovenskih gorah rastlinski svet še razmeroma dobro ohranjen. Poskrbimo za to, da bo takšen ostal tudi v prihodnosti!

* Ilustracije k članku na prvi in zadnji strani platnic je izbral avtor v arhivu Mladinske knjige, ki je platnice tudi natisnila.

Toda nikar si preveč ne domišljajmo s svojimi zmagami nad naravo. Za vsako zmago se nam narava maščuje. Sleherna zmaga prinaša sicer predvsem tiste posledice, s katerimi smo računali, v drugi in tretji vrsti pa so posledice čisto drugačne, nepričakovane in žal prepogosto prve posledice zopet uničujejo...

In tako nas sleherni korak spominja na to, da nikakor ne gospodujemo nad naravo tako, kakor gospoduje kak osvajalec nad tujim narodom, kakor da smo izven narave, temveč s svojim mesom, krvjo in možgani pripadamo naravi in bivamo v njej; spominja nas, da je bistvo vsega našega gospodarjenja nad naravo v tem, da bolje spoznavamo njene zakone kakor vsa druga bitja in jih pravilno znamo uporabljati...

(F. Engels, Dialektika prirode)

»Nekaj bo nam kot narodu izginilo, če bomo kdaj dovolili, da bo preostala divjina uničena; če bomo dovolili, da bodo poslednji deviški gozdovi predelani v šaljive knjige in cigaretne zavojčke iz plastične mase; če bomo nekaj preživelih primerkov divjih zveri nagneti v živalske vrtove ali nagnali v smrt; če bomo usmradili še poslednji čisti zrak in umazali poslednje bistro potoke ter potegnili naše asfaltirane ceste skozi poslednja območja tišine, tako da Amerikanci v svoji lastni deželi nikoli več ne bodo varni pred hrupom, izgorelimi plini in smradom človeških in motornih odpadkov. In tako nikoli več ne bomo mogli videti sami sebe v pravi podobi pokončne v svetu kot del narave, izražen v drevju in kamenju in zemlji, kot brat drugih živih bitij, kot del naravnega sveta.

Nam je ta divjina zares nepogrešljiva, celo če ne bi počenjali nič drugega kot to, da se pripeljemo do njenih meja, in da jo nekoliko opazujemo. Kajti divjina utegne biti sredstvo, s katerim se ponovno prepričamo, da smo razumni kot bitja, kot del geografije upanja.«

(Ameriški pisatelj in zgodovinar Wallace Stegner)

ARHITEKTURA V PLANINSKEM SVETU

PETER FISTER

Splošni pojem vsebuje vse, kar je človek ustvaril v gorah, omejil pa bi se rad predvsem na komplekse in posamezne objekte, namenjene občasnemu ali stalnemu bivanju. Ta arhitektura je navadno nastala že v dolinah in le redke so stvaritve, ki bi jim lahko obesili vzdevek »planinski«. Če razmišljamo o človekovih posegih v ta skoraj najteže dostopni del kopne zemljine skorje, ne smemo ostati le v mejah našega najbližjega okolja. Slovenija, sicer polna izredno privlačnih gorskih predelov in pokrajinsko Evropa v miniaturi, ima dovolj tradicije v občudovanju planinskih predelov, vendar velja kot dežela, ki je splošno zavita v tradicije tako v dobrem kot še bolj v slabem pomenu te besede in bi bilo to le enostransko razmišljanje brez primerjav.

V Evropi prednjačijo v modernem načinu oblikovanja kulturne pokrajine predvsem v Franciji, Italiji in Švici, drugače pa je največ truda vloženega v študije pravilnega oblikovanja v gorah skandinavskih dežel. Od izvenevropskih dežel je največ človekovih posegov v gorski svet v Severni Ameriki. Tu nivo estetskega oblikovanja niha od skrajno prefinjenega pa vse do skrajno skomercializiranega. Slednje je v večini primerov tudi pravilo. Več tankočutnosti do narave kažejo Japonci. To izvira iz njihovega tradicionalnega načina, kako vključevati in vrednotiti arhitekturo v pokrajini. Od naših bližnjih sosedov, Avstrije, delno od Italije in Nemčije pa se po mnenju prominentnih osebnosti v arhitekturi lahko naučimo le slabih zgledov (tako L. Chappis v članku Problemi načrtovanja v gorah; Arch. d'aujourd'hui; 120; 1966).

Verjetno je, da zgoraj navedeni avtor ni dobro poznal »stvaritev« v našem čudovitem gorskem svetu, sicer bi nas prav tako uvrstil med te slabe zgledne, ker – odkrito povedano – pri nas skoraj ni mogoče najti zglednega primera arhitektonskega oblikovanja v naših gorah. Čeprav bi pričakovali, da s splošno internacionalizacijo naše arhitekture prodirajo k nam tudi mednarodno priznani in raziskani zgledni primeri oblikovanja, izkristalizirani v najboljši možni varianti, ki bi lahko pozitivno vplivali na našo arhitekturo, pa se dogaja nasprotno: Nekateri naši novejši in ambicioznejše zasnovani projekti prinašajo prav tiste dele internacionalizma, ki je drugje že doživel upravičeno kritiko in obsodbo. Morda je še zadnji trenutek, da pričnemo z reševanjem uničenju zapisanega pribežališča človeka v naravo – naših gora, ki so že močno načete, a zaradi relativne »zaostalosti« in »tradicionalnosti«, ki nam jo očitajo, še vedno ne toliko, da bi bilo nesmiselno pričeti nekako od samega začetka. Od prvotno ostro ločenega sveta planincev, ki se je začel visoko nad civiliziranimi predeli ravnin in je segal vse do najvišjih vrhov, se je do danes izoblikovalo drugačno pojmovanje geografske razmejenosti in približalo najvišje predele dolinam z modernimi transportnimi sredstvi (žičnice, gorske ceste ipd.), obenem pa je človek tudi vizuelno in funkcionalno povezal neposredno dno gora v neločljivo enoto s prej ostro ločenim delom »deviških strmin«. Če bi upoštevali tudi to, ne bi nikdar prišlo do polemike ob bohinjškem Vrtovinu ali soških elektrarnah, v katere so se – nekaterim sicer nerazumljivo – vključili tudi planinci.

Prav ob nepravilnostih in ob redkih pozitivnih poskusih pa naj se izostri ne samo oko načrtovalcev ampak tudi okus naročnikov, ki so največkrat diktatorji slabega okusa. Ob tako delikatni zadevi, kot je načrtovanje v ambientih, občutljivih za najmanjše napake, bi smeli klicati k delu res le tiste projektante, ki znajo ceniti osnovno vrednoto specifičnega prostora gorske pokrajine in ki so pripravljeni žrtvovati tisti del svoje ustvarjalne samovšečnosti, ki jim narekuje, da si z deli postavljajo spomenike in s tem podrejšo okolico, namesto da bi se ji oni podrejali, če je tega vredna. Poskusimo na kratko pregledati zgodovino »kultiviranja« naše gorske pokrajine in s konkretnimi primeri najti paralele odgovarjajočih pojavov pri nas ali v širšem prostoru.

Prvotna in nepokvarjena pokrajina je brez sledov človekove navzočnosti. To so, posebno pri nas, le še redka področja visoko v gorah in vrhovi visokih pogorij, ki pa so danes tudi že obljudena. Če gledamo tako iz estetskega kot iz zgodovinskega zornega kota, je prav gola pokrajina fista, ki je najbolj in edino avtohtona in ki bi jo moral projektant upoštevati kot osnovno izhodišče za svoj objekt, ki je v vsakem primeru tujek.

Naslednjo stopnjo tvorijo primitivna selišča v gorskem svetu. Po večini so to le začasna bivališča brez normalnega bivalnega komforta, običajnega v dolinah. Taka bivališča ali manj pogosta organizirana večja selišča so nastajala v zvezi s planinskim pašništvom, le redko kot zatočišča (refugiji) ali samotarska bivališča. Po nekaj primerih gorskih gradišč (Bašelj, Ajdna...) lahko slutimo, da so nekoč zaradi nevzdržnih razmer v dolinah nastale tudi večje stalne naselbine v velikih višinah, vendar o njihovi podobi ne vemo skoraj ničesar. Vsekakor so bile mimikrijsko skrite in niso pomenile nobenega dodatka goli pokrajini. Pri vseh pastirskih arhitekturah pa je kljub uporabi različnih materialov ali vsaj dveh materialov v različnih razmerjih (kamen – les) možno ugotoviti, da so to v pokrajinsko sliko izredno vključeni ansamblji, izvirajoči iz stoletne tradicije v oblikovanju anonimne arhitekture in iz uporabe krajevno pogojenih materialov. Zaradi funkcionalno povsem ostro določenih uporabnih možnosti jih ob pričetkih turistične eksploatacije gora ni bilo možno vključiti v sistem zatočišč in bivališč, posebno še zaradi njihove relativno redke gostote, njihove takrat še vedno žive funkcije in pa prostorske oddaljenosti. Ostala pa je njihova nesporna in zgledna kvaliteta; kako so se vključevala v likovno izredno močno in obenem zelo občutljivo pokrajino. To je delno tudi rezultat tradicij, ki jih kot opazovalci nosimo s seboj v nekoliko romantičnem razpoloženju do stare arhitekture. Posnemanje te vrste arhitekture ali vključevanje obstoječe v novo pa nima vedno dobrih posledic, predvsem zaradi njene oblikovne dovršenosti, preračunane na povsem določene funkcije. Kakor hitro pa dovršeni umetnini nekaj dodamo ali vzamemo, kar je sicer neobhodno potrebno za nove funkcije, pa velja še danes renesančno pravilo, da ni več popolna... Vseeno so možne tudi dokaj uspešne rešitve. Kot primer ohranitve in likovne vključitve novega na osnovi posebne arhitekture je zasnovan kompleks Velike planine, podobne rešitve pa poznajo tudi v tujini (Pragambai v Italiji ipd.). Vendar so to le ozko lokalno omejene rešitve, ki se prav zaradi masovnosti kmalu izrode v prenatrpa-

Pragambai v Italiji, paralela naši Veliki planini

Plateau d'Avoriaz, ritem okolja, prenesen v arhitekturo

nost. S strogo kontroliranim in omejenim ureditvenim načrtom bi bilo možno pri nas ta princip uveljaviti še ponekod (Voje, predeli v Trenti itd.).

Tretja stopnja človekovega posega v gorsko pokrajino nastopi tedaj, ko se prične uresničevati široko zasnovano obdobje povratka k naravi. Ti pionirski časi so vsaj z današnjega stališča skromni, obenem pa tudi povsem amaterski, lahko bi rekli diletantski. Potrebe po gorskih postojankah je človek zadovoljeval na najcenejše in najpreprostejše načine; te »koče« ali »domovi« so bile le barake, ki pa so dajale svoj pečat vse do današnjega dne, ko jih nekateri štejejo kot čuvanja vredno »avtohtono« arhitekturo, kar vsekakor niso. Uporaba lesa in kamna, ki sta bila najlažje dosegljiva materiala, ter pločevine, ki je bila najmodernejša okrog prve svetovne vojne, še ni porok za pravilnost oblikovanja. Njihova kvaliteta je namreč v drugem, vsekakor zelo pomembnem dejavniku, to je v legi. Ta je bila navadno izbrana v zatišnem, skritem kraju, ne toliko zaradi zavestnega čuvanja pokrajine kot zaradi tehnične nezmožnosti, da bi s priročnim materialom kljubovali klimatskim pogojem. Izognili so se jim s skrito lego tudi po dimenzijah skromnega objekta. To danes ni več nobena ovira, čeprav

bi tudi v tej smeri lahko upoštevali iz izkušnje izvirajoče napotke sicer res nestrokovnega a empirično toliko bolj zanesljivega mnenja planinskih pionirjev. Ob polemiki zaradi prizidka koč na Kamniškem sedlu, ko je projektant postavil v njeni neposredni bližini v obliki pretirano povečanega bivaka nov večetažni objekt, se je pokazalo nekaj zanimivih mnenj, ki potrjujejo nepravilno pojmovanje tradicije. To nam očitajo tuji strokovnjaki. Že to, da se je projektant sam naslonil na oblikovno nekvaliteten a v tradiciji globoko zakoreninjen objekt, »značilen« za gorski svet, izvirajoč iz tretjega obdobja človekovih posegov v gore, kaže na to, kako nepravilno lahko tudi strokovnjak razume tradicijo. Ker pa laični presoji tako zasnovan projekt ni ustrezal že po samem posluhu za lepoto, so nestrokovnjaki zagovarjali pravilnost svoje sodbe z bistveno enako ugotovitvijo kot projektant; novi objekt naj bi se oblikovno ujel z obstoječo kočjo, ki pa je prav tako le z entuziazmom a likovno revno izdelano zavetišče v obliki barake z vsemi zgoraj omenjenimi lastnostmi.

Četrto fazo posegov v gorski svet doživljamo danes. Velikanski skok standarda in morda še večji skok tehničnih dosežkov je v obdobju komaj pol stoletja popolnoma spremenil odnose človeka do narave, ne toliko z estetskega pogleda kot v smislu njegove nadvlade nad pokrajino in nad klimatskimi pogoji kjerkoli in kadarkoli. V tem tehničnem zanosu pa pozablja, da si izpodkopava nekaj, kar mu je bilo in kar mu je še aksiomsko jasna osnova: Nedotaknjena narava. Tega najpopolnejšega rekreacijskega pogoja je vse manj. To ni le fizično izpopolnjevanje površine z objekti od cest in žičnic pa do hotelov in vikendov, ampak še bolj vizuelno psihološko tiranstvo večne navzočnosti človeka, ko ni mogoče več najti pogleda v naravi brez umetne, največkrat likovno revne dominante, ki uničuje kvalitete silhuet ali čudovitih barvnih ploskev, ki jih je ustvarila narava.

Medtem ko so tudi po dimenzijah skromne pionirske arhitekture puščale v celoti nedotaknjeno prvobitno arhitekturo v planinah, pa zaradi enostranskih projektiranih kompleksov načenja današnji čas tudi to in se brezobzirno zajeda v njeno sredino ali pa v neposredno okolje, brez katerega ta ne pomeni več mnogo za gledalca (primer smučarske vlečnice na Veliki planini).

Elementi za novi Pragambai

Dejstvo je, da silijo projektanta v tako nepravilne rešitve trije faktorji, ki se jim več ali manj ne more upirati. To so predvsem velika množičnost in z njo spremenjena osnovna funkcija rekreacijskega objekta v gorah, zahtevana cenenost gradnje, ki pa v precej primerih nima realne osnove, ter končno kljub očitani tradicionalnosti v resnici popolno pomanjkanje le-te vsaj, kar zadeva tako imenovano »planinsko arhitekturo«. Zaradi prvega faktorja mora objekte širiti glede na sprejemljivost ambienta, drugi in tretji pa mu neupravičeno nalagata uporabo »klasičnih«, v dolini preskušanih konstrukcij in materialov tudi v gorah. Tako lahko najdemo na vrhu hriba tipski, likovno povsem nekvalitetni mestni stanovanjski blok, modificiran v hotel (Šmarjetna gora) ali pa skuša projektant podoben oblikovalni sistem, vendar večjih dimenzij, prenesti na izredno izpostavljeno točko ter vsili dotedanji gladko tekoči silhueti gorskega grebena agresivno geometrijsko dominantno (Bohinj-Vogel). Primeri, ki jih je že nekaj v svetu, nam jasno povedo, da je možno z nekoliko več inventivnosti in če pozabimo na parolo o cenenosti dolinskega načina gradnje, poiskati nove načine oblikovanja, ki povsem ali pa še bolj zadoste tako prvi kot drugi zahtevi, ki ju pred projektanta postavljajo naročniki. Zakaj so na primer vsi načrti za obširen kompleks na Plateau d'Avoriaz izhajali prav iz dveh valorizacij: iz ocene ritma okolja in iz podreditve topografiji okolja? Iz teh dveh osnov je nastal kompleks zgradb, ki se izredno vključujejo v značilne skalne palisade, funkcionalno so povsem pravilno projektirane in nudijo gledalcu obenem tudi izredne estetske užitke.

Na koncu naj bi kot povzetek morda skušali najti nekaj resnično primernih rešitev, ki bi lahko rabile za zgled, kar pa je praktično nemogoče, ker takih ni. Nikdar ni namreč mogoče toliko vskladiti okusov, da bi lahko bili vsi zadovoljni, kar je po eni strani človeška slaba, po drugi pa dobra lastnost, ker je prav s tem dosežena raznolikost. Vendar pa le tiste osnovne kvalitete, ki naj bi jih imela tako projektant kot potrošnik ali naročnik, to je predvsem občudovanje narave kot osnovne prvine, ki naj uveljavlja načelo oblikovanja, lahko zagotavljajo pravilne posege vanjo. Dovolj tankočuten človek bo že s poslušom ujel pravi ritem okolja tako v masah kot v barvnih odtenkih in se bo vedno skušal temu prilagajati, navadni opazovalci morda bolj z občutki, strokovnjaki s kompleksnimi študijami, ki so pri nas še popolnoma neznane. Take študije pri projektih bi takoj zvečale njihovo vrednost, strokovna presoja o resnem ali šarlatanskem načinu projektiranja pa bo zagotovila kvaliteto. Zato bi morale take študije pri vseh objektih, ki posegajo v kvalitetno naravno okolje, postati obvezni sestavni del projektov, njihovo upravičenost ali neupravičenost pa bi moral ugotavljati za to kvalificirani sestav strokovnjakov. Ta bi reševal likovno problematiko, ki je bila do sedaj močno zapostavljena. Primeri soških elektrarn, Vrtovina ipd. nam kažejo, da postaja likovna problematika vse bolj in bolj aktualna. Ta zavest raste skupaj s spoznanjem o družbeni lasti likovnih prvin in o njihovi pomembnosti za sodobno družbo.

»Človek je obdarjen z razumom in stvarniško močjo, da bi množil, kar mu je dano, toda vse doslej ni ustvarjal, temveč rušil. Gozdov je vedno manj, reke se suše, divjad je izginila, podnebje je pokvarjeno in zemlja je vsak dan bolj siromašna in grda... Kadar grem mimo kmečkih gozdov, ki sem jih rešil sekire, ali kadar slišim, kako šumi moj mladi gozd, zasajen z mojimi rokami, se zavedam, da je podnebje vsaj nekoliko tudi v moji oblasti, in če bo človek čez tisoč let srečen, bom tega nekoliko kriv tudi jaz.«

(Anton Pavlovič Čehov – Striček Vanja)

»Priložnost, da vidimo divje gosi, je veliko važnejša od televizije; možnost, da najdemo in vidimo redko cvetlico, predstavlja pravico, prav tako neodtujljivo, kot je pravica do svobode govora.«

(Aldo Leopold)

V snegu na Triglav

Foto Josip Balant

UREDITEV JULIJSKIH ALP

ING. MARJAN DEBELAK

Po naročilu Biroja za regionalno prostorsko planiranje in Sklada B. Kidriča, je bila v Urbanističnem inštitutu SRS aprila t. l. izdelana regionalna prostorska študija prostora Julijskih Alp za potrebe regionalnega plana Slovenije. Predlogi in zaključki študije bodo prišli v letošnjem letu na razpravo pred organe republiškega izvršnega sveta in druge zainteresirane forume.

Težišče obravnavane problematike v študiji je v analizah in programskih predlogih za ukrepe in ureditve na področju varstva narave, rekreacije in turizma, kar brez dvoma živo zanima tudi širši krog ljubiteljev slovenskega gorskega sveta.

Narodni park v Julijskih Alpah

Zaključki analitičnih regionalno-prostorskih ugotovitev obenem z opravljenim vrednotenjem prostora kažejo, da so v Julijskih Alpah dani vsi pogoji za ustanovitev narodnega parka mnogo večjih razsežnosti in pomena, kot ga ima v sedanjosti, nadvse skromni obliki. (Sedanjosti »triglavski narodni park« je bil razglašen leta 1961, obsega 20 km² in je nasledil »Alpski varstveni park« iz leta 1924–1944.) Izhodišče za nov predlog o obsegu in funkciji narodnega parka v Julijskih Alpah izhaja iz celovitega regionalno-urbanističnega obravnavanja prostora slovenskih, še posebno pa Julijskih Alp. V pretres smo vzeli vse odločujoče elemente, ki vplivajo ali bodo verjetno vplivali na razvoj v tem prostoru, kot tudi pomen teh elementov za širši slovenski in mednarodni prostor. Tako moremo zaključiti med drugim:

- naša velika dolžnost in odgovornost pred sedanjimi in bodočimi generacijami je, da ohranimo največje krajinske vrednote Slovenije, ki so mednarodnega pomena;
- te vrednote moramo ohraniti na način, da v največji meri koristijo zdravemu življenju človeka (za duševno in telesno sprostitve, za rekreacijo);
- samo razumno gospodarjenje z naravnimi dobrinami lahko prinese prebivalstvu tudi materialno blagostanje. Danes beseda »od naravnih lepot se ne da živeti« označuje le nesposobnost, saj je v sodobnem svetu več kot izpričano prav obratno. Sicer pa ljudje, že po starem prepričanju, ne živijo le od kruha;
- za doseg te ciljeve se je treba v prostoru Julijskih Alp nujno odreči dejavnostim, ki s svojimi posegi ali vplivi bistveno prizadenejo in razvrednotijo krajinske in turistično-rekreacijske kvalitete prostora (npr. hidroenergetika z velikimi presihajočimi zablatenimi vodnimi bazeni in številnimi drugimi kvarnimi posledicami).

Pravkar z veliko zamudo sprejeti slovenski zakon o varstvu narave določa, da se za narodne parke lahko »razglasijo večja, naravno zaključena, pretežno prvobitna krajinska območja posebne naravne lepote z znamenitostmi, ki imajo poseben narodni, kulturni, znanstveni in rekreacijski pomen«.

V obrazložitvi k zakonu je dodano še pojasnilo, da morajo imeti po mednarodnih normah narodni parki dovolj veliko površino ter da je v strogo zavarovanem območju narodnega parka od vseh gospodarskih dejavnosti dopusten v omejenem obsegu le turizem in rekreacija, v manj strogo zavarovanih območjih narodnega parka pa je dovoljeno omejeno in skladno gospodarsko izkoriščanje.

Obseg in varstveno coniranje narodnega parka v Julijskih Alpah je po novem predlogu, ki je bil pripravljen v tesnem sodelovanju z avtorjem študije »Predlogi za zavarovanje nekaterih pomembnejših pokrajinskih območij in naravnih znamenitosti v Sloveniji« prof. S. Peterlinom, naslednje:

1. Najbolj zaščitene površine predstavljajo jedro narodnega parka (1., 2. in 3. stopnje varstvenih režimov, ki omogočajo izjemoma v 2. oz. 3. stopnji le zelo omejeno gospodarsko izrabo – pašništvo in gozdarjenje).

Največja površina »jedra« narodnega parka leži okoli Triglava in obsega območje Martuljka, Belega potoka, Krnice, Vrat, Kota, Mlinarice, Kriških podov, Triglavskega ledenika, Zadnjice, Triglavskih podov, Velega polja, Dolov, Travniške doline, Doline triglavskih jezer, Fužinarskih planin, Voj in Bohinjskega jezera.*

Druga večja sklenjena površina »jedra« leži okoli Jalovca in obsega območje Male Pišnice, Planice-Tamarja, Mangrškega potoka, Zg. Koritnice, Zadnje Trente in Bavšice.

Tretje območje »jedra« je območje Krna s Krnskimi jezerom.

2. Jedro in najlepši krajinski predeli s turistično-rekreacijskim programom v Julijskih Alpah predstavljajo t. im. **ožje območje** narodnega parka – (varstveni režim 4. stopnje). Med te predele sodijo prostori: Koritnice nad Klužami, Trente nad Kršovcem, Velike Pišnice nad sotočjem z M. Pišnico, Lepene, Tolminke in Zadlaščice nad sotočjem, Vogla in Rodice, Zg. Bohinjske doline, Pokljuke z Uskovnico, Krme in Radovne nad Krnico.

3. Jedro v ožjem območju naravnega parka in t. im. **varovalni pas** s prevladujočo turistično-rekreacijsko in naselitveno funkcijo predstavljajo narodni park v Julijskih Alpah v najširšem obsegu.

V varovalni pas sodijo po tem predlogu območja Nadiže in Soče ter Bače nad Mostom na Soči, Save Bohinjke nad sotočjem, Blejski kot, Radovna nad sotočjem, Mežaklja in Zg. Savska dolina nad Hrušico.

V tem pasu, tako kot seveda v vsem narodnem parku, bi bili prepovedani vsi večji tehnični posegi, ki bi v temeljnih črtah spremenili ravnotežje v krajini in vplivali na njeno podobo npr.: graditev večjih energetskega naprav (hidroelektrarne, zbirna jezera, industrija, ki škodljivo vpliva na okolico (onesnaženje voda in zraka) ipd. Vse druge dejavnosti pa morajo svojo aktivnost vskladiti z interesi varstva narave in oblikovanja krajine.

Celotni predlagani narodni park bi obsegal površino 1610 km²; od tega ožje območje parka 780 km², samo območje »jedra« pa 286 km².

V vseh območjih narodnega parka pa so praviloma dovoljene planinske postojanke in planinske steze, če so le postavljene na pravo mesto in se po obliki skladno vključujejo v planinsko okolje.

Turizem in rekreacija

Na območju novo predlaganega narodnega parka v Julijskih Alpah so ugotovljene obsežne in zelo kvalitetne rekreacijske možnosti tako v poletni kot zimski turistični sezoni. Po študiji Urbanističnega inštituta SR Slovenije »Zimski turizem v Sloveniji« povzemamo za obravnavano območje izračunani potencial 74 000 smučarjev istočasno

* Predvideni varstveni režim ne bi veljal za območje v celoti, pač pa za večji del. Manjši deli so izjemoma določeni za turistično-rekreacijske gospodarske namene in bi morala biti gradnja objektov pod najstrožjo kontrolo.

»Ničesar ni lažje uničiti kot harmonijo, dovolj je ena sama napačna nota...«

»O, ne, to ni napredek! Ni res, da lahko karkoli napreduje, če se spremeni iz lepega v grdo. Ni res, da potrebujemo zgolj dobro kaljeno jeklo, avtomobile, traktorje, hladilnike, električno razsvetljavo, avtomobilske ceste in udobnost, ki nam jo daje znanost. Vem, da vsi ti roboti lajšajo življenje, tudi jaz, kakor vsi drugi, jih precej uporabljam. Toda človek potrebuje tudi duhovno udobje. Lepota je ogrodje njegove duše. Brez nje se bo že jutri usmrtil v palačah svojega avtomatiziranega življenja.«
(»Naši razgledi: – Umetnost, slikovitost in okus« – št. 20/XVI. z dne 21. X. 1967 – Jean Giono, iz uvoda h knjigi Raymonda Colliera »Spomeniki in umetnost Gornje Provanse«.)

na možnih smučarskih progah. Izraba smučišč bi bila omejena iz naravovarstvenih razlogov na območju Krnskega jezera, v Krnici, Tamarju in na območju Triglavskega ledenika, ne pa na Velem polju, ki sodi med temeljna območja za razvoj zimskega turizma in rekreacije v Sloveniji. Na istem prostoru – so po izračunih dr. M. Jeršiča ugotovljene najkvalitetnejše alpske prirodne in turistično-rekreativne možnosti (za poletno rekreacijo) v obsegu 77 000 oseb, ki lahko istočasno izkoriščajo razpoložljivi rekreativni prostor za sprehode, hojo in bivanje v naravi.

Ugotovitvi kažete, da sta poletni in zimski naravni rekreativni potencial v Julijskih Alpah skoro povsem izenačena, kar povečuje možnost ekonomične izrabe in opravičuje tudi zahtevnejše ureditve.

Program razvojnih možnosti turizma v Julijskih Alpah predvideva osredotočene turistične nastanitvene zmogljivosti s spremljajočim programom v petih osnovnih turističnih središčih: Bled, Rudno polje, Ribčev laz, Bovec in Kranjska gora (okoli 5000 turističnih ležišč) in omrežjem manjših dopolnilnih turističnih središč.

Turistični krožni cesti okoli Julijskih Alp (»Juliana«) je v študiji namenjena najpomembnejša turistično atraktivna in povezovalna vloga v obravnavanem prostoru. Teče po dolinah ob Soči, Bači, Savi Bohinjski, Radovni in Savi Dolinki. Poteka prek dveh gorskih prelazov (Vršič 1600 m in Bohinjsko sedlo 1287 m).

Predvidena je tudi postopna izgradnja več manjših turističnih letališč in vrsta dovolj zmogljivih sistemov smučarskih žičnic, med katerimi so najpomembnejše t. im. dostavne žičnice s celoletnim obratovanjem, ki so posebno pomembne za dostope na planine in visokogorski svet. Poleg obstoječih Ukanc–Vogel in Kranjska gora–Vitranc še: Bovec–Prestreljenik (z možno povezavo z Jezersko dolino–Nevea–Italija), Lepena–Duplje–Prehodci–Bogatinsko sedlo–Komna–Ukanc (prečna povezava med Bohinjem in Bovškim), Tolminka–Prehodci (priključek na prečno povezavo s tolminske strani), Ribčev laz–Rodica, Bohinjska Bistrica–Kobla, Velo polje–Planika, Krma–Kredarica, Rudno polje–Viševnik, Srednja Radovna–Klek, Mojstrana–Vrtaška planina in Vršič–Mojstrovka.

Vodna energija

Za izrabo naravnih dobrin v Julijskih Alpah se poleg varstva narave, rekreacije in turizma bori tudi hidroenergetika s projekti o čim popolnejši hidroenergetski izrabi alpskih voda.

Sedanja hidroenergetska izraba voda je v Julijskih Alpah razmeroma skromna, čeprav je v obratovanju deset hidroelektrarn.

Za porečje Save (v obravnavanem prostoru) obstajajo stari projekti o možnostih čim večje izrabe voda. Največji objekt bi naj bil pri Radovljici z visoko zaježitvijo, ki bi objela Blejski kot. Projekt ima poleg odločnih turističnih in naravovarstvenih ugovorov tudi tehnične težave za realizacijo in zato kaže, da vsaj za daljše obdobje tudi energetiki sami ne računajo nanj.

»Občine in SR Slovenija zagotavljajo v mejah svojih pravic in dolžnosti, določenih s tem zakonom, pogoje za varstvo narave in sredstva za izvajanje tega varstva.«

(Iz republiškega zakona o varstvu narave – 1970)

»Kadarkoli prihajam tam mimo, moram vedno znova v svetlem navdušenju reči: »To so najlepše vode Julijcev in najzlahtnejše, najizbranejša in najplemenitejša, ki sem jih bil kdajkoli videl!«

(Dr. Julius Kugy: »Die Julischen Alpen im Bilde.«)

Druugačno pa je stanje za porečje Soče, kjer obstaja živo zanimanje in zahteva po nagli realizaciji novih hidroenergetskih objektov.

Po zavrženem predlogu za realizacijo projekta HE Trnovo z veliko akumulacijo pri Bovcu je pravkar v teku nova akcija Soških elektrarn, da bi realizirale projekt HE Kobarid, z veliko nihajočo vodno akumulacijo v dolini Soče med Kobaridom in Trnovim, kar pa bi predstavljalo le prvo fazo realizacije velikega projekta o popolni hidroenergetski izrabi soških voda. (Akumulacijski bazen HE Kobarid ima po zadnjem projektu tudi funkcijo kompenzacijskega bazena za HE Trnovo!)

Žal moramo ugotoviti, da se načrtovalci hidroenergetske izrabe Soče ponovno niso ozirali na zahtevo o nujnem usklajevanju interesov in na zahtevo, da se v tem prostoru počaka s hidroenergetskimi akcijami, dokler se ne sprejmejo zakoni in odloki o varstvu narave, ki zadevajo ta prostor.

Zakon o varstvu narave je bil za SR Slovenijo končno sprejet in izdelan je tudi predlog o obliki varstva narave, ki zadeva prostor Julijskih Alp.

Po argumentiranih ugotovitvah je gotovo v interesu Slovenije, da se krajinsko zaščiti prostor Julijskih Alp in posebno njen najznačilnejši element: vode v ohranjenem naravnem okolju. Med vodami v Julijskih Alpah pa je Soča njihov najeminentnejši in v evropskem merilu edinstveni zastopnik.

Podoben je tudi interes rekreacije in turizma, ki zavzema v obravnavanem prostoru ne samo slovenske, temveč mednarodne dimenzije in pomen.

Pomen in vrednost naravovarstvenih in turistično-rekreacijskih razlogov skokovito raste. Naša dolžnost in obveznost do bodočih generacij je, da to vrednost pravilno ovrednotimo že danes.

Nasprotno pa je pomen hidroenergetske izrabe obravnavanih voda za Slovenijo in širši prostor neprimerno manjši in se še iz dneva v dan manjša. Zato sodimo, da se vsako, tudi event. manjše popuščanje pri teh aspektih (varstva, turizma in rekreacije) ne more opravičiti in zagovarjati s stališča dvomljivih trenutnih koristi, ki naj bi jih imela Slovenija in prebivalstvo v prizadetih območjih od izgradnje hidroelektrarn.

Naše negativne ugotovitve o gradnjah novih velikih hidroelektrarn v Julijskih Alpah sklepamo s ponovnim apelom, da je, gledano s širšega vidika, skrajno neodgovorno »razprodati«
zadnje ohranjene bisere alpskih voda in to zdaj, ko so možnosti hidroenergetike že skoraj izčrpane.

GOZDOVI, GOZDARSTVO IN VARSTVO NARAVE

ING. MILAN CIGLAR

 b povabilu, naj kot gozdar za naš Planinski Vestnik napišem članek o pomenu gozdov za ohranjanje naravnega ravnotežja v prostoru, sem najprej okleval. Pisanje poučnih sestavkov o mnogoterih nalogah naših gozdov, bodisi za pridobivanje lesa, bodisi za varstvo človeka pred vplivi podivjane narave, kot so poplave, odnašanje rodovitne zemlje, pustošenje vetrov, bodisi naštevanje koristi, ki nam jih ponujajo gozdovi s svojimi sadeži in zelišči, opisovanje možnosti za razvedrilo in oddih, vse to je ob šolskem ponavljanju dolgočasno opravilo za pisca, še bolj pa za bralca, ki so mu vsa ta dejstva znana in o njihovi veljavnosti ne dvomi. Odločil sem se, da odgovorim pritrdilno. Predvsem zaradi nekaterih nespornostim ob vsklajevanju naporov za ohranjanje zdrave in človeku naklonjene narave, pri čemer imajo prav gozdovi in gozdarstvo zelo pomemben delež.

Macesnovi gozdovi na pokljuškem Kleku

Foto Ing. M. Ciglar

Kakšni so ti nesporazumi? Kako in v kakšni meri so naši gozdovi, z njimi pa naš življenjski prostor ogroženi ali celo načeti? Preden si odgovorimo na ta vprašanja, naj prav na kratko podamo nekaj dejstev o gozdovih v Sloveniji.

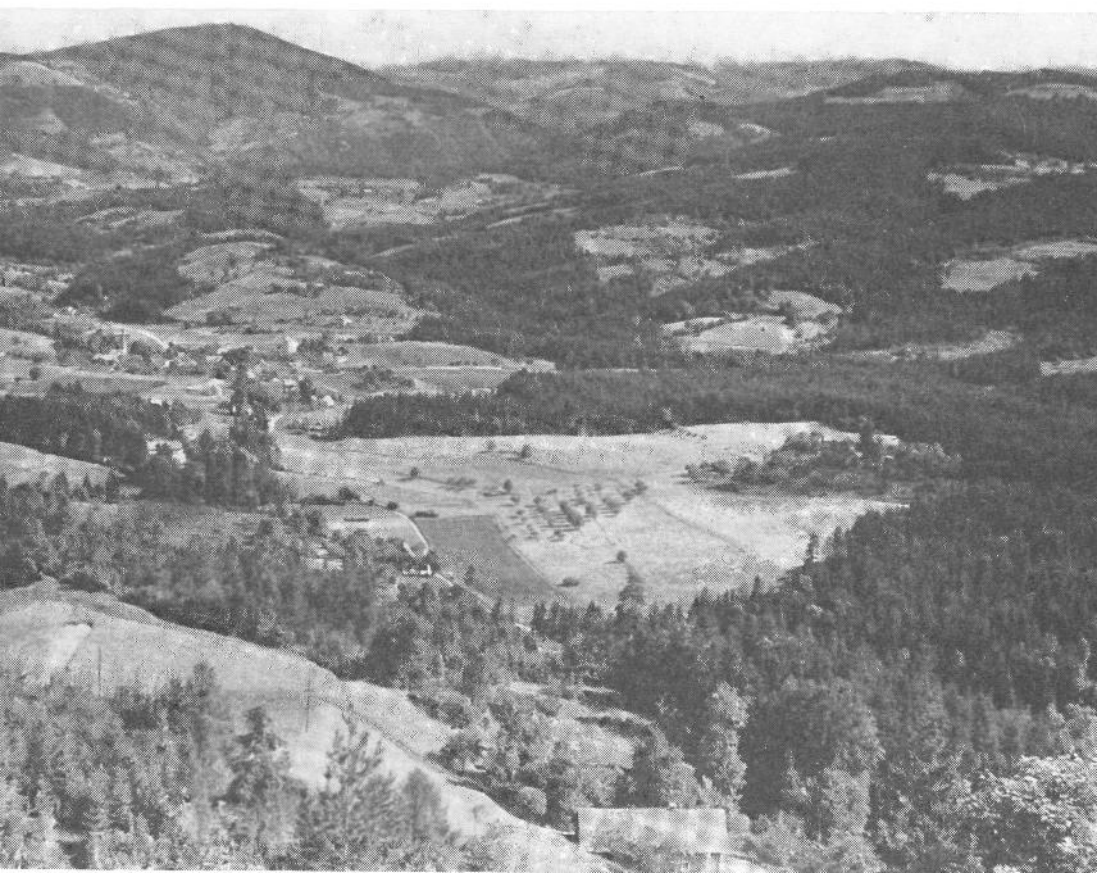
Srečni smo lahko, ko ugotavljamo, da smo v Evropi z gozdovi ena najbolj obdarjenih dežel, saj odpade od vse naše površine kar polovica na gozdove. Pogoji za uspevanje gozdov so v Sloveniji nadvse odlični. Če ne bi bilo človeka in njegovega stoletnega in tisočletnega gospodarjenja, bi vso našo deželo, razen v najvišjih legah, preraščali gozdovi. Naši gozdovi so, čeprav povsod v njih sekamo in pridobivamo les za najrazličnejše potrebe, dokaj naravni in v svojih življenjskih procesih uravnoteženi. S sečnjami pomlajujemo gozdove po večini na naraven način in le manjši del s sadikami. Lesne zaloge, na katerih prirašča les za posek, so dokaj ugodne, s sečnjami pa zajamemo vsako leto približno osemdeset odstotkov prirastka. Če bi gospodarila narava sama, bi imeli v Sloveniji približno četrtno iglavcev, ostalo pa bi bili listavci. S časom pa je človek to razmerje spremenil v korist prvih, najprej zaradi pridobivanja bukovega oglja za potrebe fužinarstva in pepelike za steklarstvo, kasneje pa zaradi vedno višje cene iglavcev. Danes prevladujejo v Sloveniji nad polovico iglavci, kar je pogoj za uspešen razvoj lesnega gospodarstva. Brez škode bi se to razmerje v naravni obliki še lahko popravilo. Seveda pa velja naša ocena za zelo široko povprečje, saj so tudi v Sloveniji predeli, kjer je stanje precej slabše. A tudi slabši slovenski gozdovi se z degradiranimi gozdovi (šikarami) drugje po Jugoslaviji ne morejo primerjati. Poleg ugodnih naravnih razmer sta k takšnemu stanju doprinesli dokajšnja gozdarska tradicija in pa skrb našega kmečkega posestnika za obstojnost in trajno vrednost njegovega gozda. No, prav pri presojanju dela gozdarjev in deleža gozdarstva in našim gospodarstvu se pričenjajo naši nesporazumi.

Prvi nesporazum izhaja iz laičnega mnenja, da je vsak poseg v gozdove v nasprotju z naravnimi zakoni, torej škodljiv in nevaren za naravno ravnotežje. Spominjam se srednješolskega profesorja iz Zagreba, ki je pred približno petnajstimi leti preživel svoj poletni oddih na Pokljuki. Ves navdušen nad lepotami tamkajšnjih gozdov me je ogorčen in s solzami v očeh rotil, naj ne odkazujem tako lepega drevja za posek. Stoštirideset let so rasle smreke, zdaj pa naj jih pokosi smrt! Profesorja sem razumel, a mu seveda nisem mogel ustreči. Ne jaz ne gospodarski načrt, ki je predvideval naravno obnovo starega gozda, ker bi sicer prestaro drevje shiralo in odmrlo samo po sebi, hkrati pa zadušilo porajajoči se pomladek. Tembolj pa me je nedavno tega presenetil nekdo, ki sodeluje pri obravnavanju vprašanj okrog regionalnega načrtovanja. Po njegovem naj bi bile sečnje in z njimi gozdarstvo nujno zlo, idealno stanje uravnoveženosti v prostoru pa je možno doseči le s prvobitnimi naravnimi gozdovi, to je s pragozdovi. Ne glede na dejstvo, da naravnega ravnotežja v prostoru ne moremo deliti posebej na gozdove in posebej na ostale površine, pa seveda pragozdov pri nas že stoletja ni več, če seveda izvzamemo tistih nekaj, posebej zaščitenih ostankov.

Gozd je živa tvorba, ki v njej naravne zakonitosti uravnavajo življenje in smrt. Takšen je tudi gospodarski gozd, torej gozd, ki se je v njem človek s sekiro v roki vključil v naravni razvoj in postal njegov sestavni člen. Bistvena sprememba sedanjih sečenj ali celo njihovo prenehanje bi pomenilo za naše gozdove pravo nesrečo, ki se njene posledice sicer ne bi pokazale čez noč, a bi v nekaj letih in desetletjih pripeljale gozdove in generacije, ki prihajajo za nami, v docela brezizhoden položaj. Za go-

Značilna gozdnata pokrajina s celki pod Uršljo goro

Foto ing. M. Ciglar

zdarja ni težjega in bolj zamotanega problema, kakor je naravna obnova prestarih in odmirajočih gozdov. V Sloveniji imamo nekaj takšnih, prav zaskrbljujočih primerov, predvsem v območju Snežnika in njegovi notranjski sosesčini.

Tudi bi bila pri sedanjih stopnji in sestavi našega gospodarstva vsaka zahteva po bistvenem zmanjševanju sečenj nemogoča in brez prave osnove. Morda bomo nekoč, ko bodo naše elektrotehniška, elektronska, kovinarska, kemična in druge industrije tako izboljšale svojo proizvodnjo, da bodo njihovi izdelki s svojo kakovostjo in ceneostjo prodrli na svetovna tržišča, slovenskemu narodu pa preskrbele dovolj sredstev za razvoj in napredek, lahko resno razpravljali o tem, da se podoben režim, kot velja, denimo, v »zelenem pasu«¹ okrog Ljubljane, razširi na širša področja naše domovine. A danes se med našimi industrijskimi vejami le pohištvna industrija lahko postavlja s tem, da je druga v Evropi po izvozu na prebivalca. Pred nami so le Danci. Ti pa, ker nimajo gozdov, les uvažajo, mi pa ga pridelamo sami.

Druga naša zmota in nesporazum je v tem, da si mnogi naši gospodarstveniki, ki programirajo razvoj našega gospodarstva, predstavljajo, da je gozd zelo enostavna tovarna lesne surovine. Ta naravna tovarna naj bi bila podvržena istim gospodarskim in tržnim zakonitostim, kot je proizvodnja v industriji. Čudijo se gozdarjem, kako da se ne prilagajajo tržnim zahtevam: večje povpraševanje po lesu – večje sečnje. Joj, ko bi vedeli oni, ki bdijo zaskrbljeno nad varstvom našega naravnega okolja, kakšne ideje so se že porajale v glavah nekaterih naših ekonomistov, pa tudi drugih strokovnjakov, na vodilnih položajih državne administracije, bi se v strahu pred prihodnostjo prijemali za glavo. Z nekim funkcionarjem sem se nekoč vračal s sestanka v naši največji tovarni papirja v Krškem, kjer smo obravnavali večer problem – pomanjkanje celuloznega lesa. Vso pot do Ljubljane sem poslušal očitke o gozdarskem konservativizmu, ko gospodarimo z gozdovi na isti način kot v c. kr. časih, ko nadaljujemo z gospodarskimi načrti, starimi po sto let (mimogrede: na to smo gozdarji zelo ponosni), ko ne razumemo sodobnih gospodarskih potreb in silnic itd. Slovenija, da je dovolj zelena dežela in gozdov ni moč uničiti. Zelena bo ostala še naprej, saj prerašča gozd že opuščene njive, polja in pašnike. Sedaj je čas, da bi deset, dvajset let krepko posegli v gozdove in močno razvili lesno in papirno industrijo. Res, da bomo tako pobrali gozdovom lesne zaloge, a glavno je, da ostanejo tla pokrita z zelenjem (grmovjem), da se prepreči erozija. V dvajsetih letih bodo povsod na svetu že prevladale umetne snovi, lesa domala ne bomo več potrebovali in tedaj se bomo lahko gozdarji izživljali v gojenju in urejanju narodnih, krajinskih in podobnih parkov. Še hujše stvari sem nekoč slišal v Beogradu iz ust vodilnega funkcionarja v administraciji, ki je bil vrh tega še gozdarski inženir, ko je razlagal neslučen razvoj ZDA prav z devastacijami njihovega gozdnega bogastva. K sreči pa so »ideje«² tovrstnih strokovnjakov v sedanjem času reš neuresničljive, pa čeprav so v takšni ali podobni obliki med našimi tehnokratskimi krogi vedno navzoče. Naša demokratična družbena ureditev seveda ne dopušča več, da bi mogla vsaka »ideja«, izrečena iz vplivnih ust, tudi oživetiti. Danes se postavlja naše gospodarstvo na bolj čvrste osnove, pa tudi mnenje naše javnosti bi takšne velikopotezne načrte že znalo in moglo preprečiti.

A nevarnost za naše gozdove kljub temu obstaja. Takšnih korenitih posegov v naše gozdove, kot so bili v prvih povojnih letih in letih prve petletke, najbrže ne bo več. Tedaj smo bili v to prisiljeni kot gospodar, ki mu pogori domačija in se pripravljala na obnovo. Tedaj se seveda ni postavljalo vprašanje, kaj je predvideno v gozdno-gospodarskih načrtih in če je mnenje gozdarjev takšnim visokim sečnjam naklonjeno ali ne. O tem so odločale druge silnice. Marsikateri gozdarski strokovnjak, ki je tedaj povzdignil svoj glas proti pustošenju gozdov, je lahko računal, da se znajde za zapahi, kar se je dejansko tudi zgodilo. Po dvajsetih letih, ki so minila od tedaj, lahko ugotovljamo, da so se sicer rane povečini že zacelile, a da so ostale prenekaterne brazgotine. V letih, ki so sledila velikim sečnjam, bi se sicer še marsikaj dalo popraviti, če bi bila na voljo zadostna sredstva za nego in obnovo gozdov, a teh je v gozdarstvu vedno primanjkovalo.

Nevarnosti prihajajo bolj tiho in neopazno. Naše tovarne celuloze in papirja, pa tudi sama lesna industrija nujno morajo v obnovo. Njihovi obrati so zastareli in ne morejo več tekmovati s podobno industrijo v inozemstvu. Najlažja pot k rentabilnosti pa je seveda enostavno povečanje obsega proizvodnje, čeprav so možne tudi druge, a bolj zahtevne poti. Bolje bi bilo, da bi prepustili velike industrijske kapacitete Kanadi, Skandinaviji in Sibiriji, mi pa bi se raje posvetili večji kakovosti svojih izdelkov. Potrebo po obnovi naše papirne in celulozne industrije je spoznal tudi tuj kapital, ki v pomanjkanju domačega zaledja (lesna surovina je povsod omejena) išče partnerje za skupne naložbe. Jugoslavija je še vedno slabo razvita država, ki zato tem lažje ponuja na prodaj svoje surovine. Kaj pa pomeni petkratno povečanje celulozne industrije za gozdove na Pokljuki, Jelovici in drugod na Gorenjskem, si lahko samo mislimo. A podobno je na Štajerskem in Dolenjskem. Ali bomo še mogli in znali reči »Ne!«, ko bomo postavljeni pred gotovo dejstvo: »Ali kruh za delavce (in občinske proračune) ali pa zeleno okolje!« Takšnih ultimativnih zahtev namreč ne bi prvič slišali. Prav je, da so naši ljudje zaskrbljeni nad usodo gozdov. A razlikovati bi morali napake, ki jih kdaj pa kdaj zagrešimo in o tem vedno razpravlja gozdarska inšpekcija, od potencialnih in veliko, veliko bolj hudih nevarnosti. Svetujejo in zahtevajo: Znižajte lesne zaloge, zmanjšajte premer povprečnega drevesa, skrajšajte obhodnjo (čas od pomladitve do sečnje), zajemite s sečnjo prirastek v celoti in podobno. Pobudniki takšnih idej navadno premalo ali sploh ne poznajo osnovnih bioloških zakonitosti o življenju gozda in ne vedo, kaj so ravnotežja v živi naravi. Tretja zmeta in nesporazum je v splošno razširjenem mnenju, da gozdovi rastejo kar sami po sebi, da tako kar naša predraga narava poskrbi za onega, ki ima srečo, da mu na svojem prirašču les in z njim denar. Daleč so že časi, ko so skrbni varčevalci nalagali svoj denar v gozdne parcele. Denar se jim je sicer v gozdu obrestoval po dokaj nizki stopnji 2% (takšen je približni prirastek lesa glede na lesno zalogo), a naložba je bila precej varna in nanjo zunanji vplivi in krize niso vplivale. A kdo bi danes nalagal v gozdove, ko pa so stroški poseka, spravila in prevoza lesa do žag in drugih potrošnikov tako visoki! Delovna sila se je močno podražila, tudi vedno večja mehanizacija v gozdarstvu vprašanja naraščanja cen ne bo mogla rešiti. Če upoštevamo, da je del dohodka iz gozdov obvezno spet vlagati v gozdove (to je nekoliko ponesrečeno imenovana »biološka amortizacija«), pa da naraščajo stroški vzdrževanja in gradenj gozdnih poti in cest, stroški upravljanja gozdov, potem ostaja vedno manj in manj onega dohodka, ki so ga včasih sami po sebi imeli lastniki od svojih gozdov. Zemljiška renta je postala zelo majhna, premnogokrat je že negativna. Kmečki lastnik ima zato od svojega gozda lahko korist edino, če sam v njem dela. Če pa proda les na panju, dobi celo v ugodnih prometnih legah za les tako malo, da se mu prodaja komajda izplača. Višinski kmetje pa na večji dohodek od cene lesa na panju skoraj ne morejo več računati, saj je ta cena zaradi večje oddaljenosti od potrošnikov skoraj enaka ničli. Rezerve so edino še v zniževanju vlaganj v nego in obnovo gozdov, torej v uporabi biološke amortizacije za drugačne namene, kot je z zakonom določeno, in pa v zmanjševanju stroškov za vzdrževanje in upravljanje gozdov.

Zdaj pa presodimo in premislimo, ali bodo gozdna gospodarstva, ki jim je zaupano strokovno vodstvo nad vsemi gozdovi v Sloveniji, z njimi pa zasebni lastniki gozdov pripravljeni zniževati svojo življenjsko raven za blagor in izboljšanje gozdov ali pa se bodo v svojih zahtevah in pravicah (življenjski stroški naraščajo!) raje uravnavali po svojih sodržavljanih in kolektivih zunaj gozdarstva. Gozd, žal, ni tovarna, ki bi lahko v nji uravnavali tehnološke procese po enostavnih ekonomskih zakonitostih. Pa tega seveda nismo odkrili šele pri nas prvi. V bolj razvitih državah, vzemimo za primer Zahodno Nemčijo, preživlja gozdarstvo resno krizo. Pred nedavnim so mi pod Schwarzwaldom pripovedovali gozdarji, kako so nujno znižali sečnje, ki se enostavno ne splačajo več. Pomislimo pri tem, da znaša tam plača delavca vsaj dvakrat toliko kot pri nas. V nekaterih bukovih gozdovih niso sekali že dolga leta, vedno bolj v krizo pa prihajajo tudi gozdovi iglavcev. Toda tam jim pokriva stroške vzdrževanja

gozdov zelo industrijsko razvita država, ki plačuje vso gozdarsko službo iz svojega proračuna. Sicer pa je tako povsod na svetu, na vzhodu in na zahodu. Le pri nas je financiranje gozdarstva prepuščeno samemu gozdu (v njegovo škodo), financiranje gojenja gozdov in zagotavljanje njihove trajnosti pa kolektivom gozdnih gospodarstev, oziroma bolj ali manj neposredno lastnikom gozdov (tudi njim v škodo). Ali lahko zahtevamo od nekoga, da si zategne pas za to, da si bodo s tem opomogli, ne njegovi otroci niti ne vnuki, ampak šele pravnuki? Temu se pridružujejo še notranje težave. Tudi gozdarji se ločijo v Sloveniji na »revne« in »bogate«. V severnih in zahodnih predelih, kjer prevladujejo iglavci, je pozitiven učinek gospodarjenja z gozdovi večji kot v listnatih gozdovih na jugu in vzhodu. Pa ne zaradi boljših ali slabših gospodarjev, bolj zaradi večjih stroškov pri izkoriščanju gozdov listavcev in nižjih cen lesa, predvsem pa zaradi različnih obveznosti do gozdov. Gozdovi na jugu in vzhodu terjajo več sredstev za nego in obnovo, saj so bili zaradi različnih gospodarskih vplivov skozi mnoga desetletja, ali celo stoletja, bolj ekstenzivno izkoriščeni. Njih notranja zgradba je neprimerna in celo dedna zasnova drevja je skrajno obubožana. Če smo poprej ugotovili, da je za ohranjanje naravnega ravnotežja v gospodarskem gozdu sekira nujno potrebna, moramo hkrati ugotoviti, da je ob sekiri potreben tudi sejalec, rovnica in krivec za čiščenje ter negovanje mladja in mladega gozda. Tega pa se brez denarja ne da doseči. Ne le gozdarji, ne le lastniki gozdov, tudi potrošniki lesa in najširša javnost bi morali biti nad usodo

Varovalni gozd nad Radovno

Foto ing. M. Ciglar

naših gozdov bolj zaskrbljeni. Gozdovi niso samo zaradi gozdarjev ali kmečkih posestnikov, ampak služijo splošnim potrebam. Čeprav pokriva polovico Slovenije gozd, je namreč delež gozdarstva v narodnem dohodku kaj skromen in se giblje blizu enega odstotka. Les ovrednotimo šele v lesnopredelovalni industriji, vse neprecenljivo pomembne koristi gozdov pa se, ne da bi jih mogli izraziti v denarju, kažejo v obstojnosti našega vodnega režima, stabilnosti vodne energetike, v borbi proti eroziji in poplavam, ustvarjanju osnovnih pogojev za razvoj turizma itd.

Kot protislovje se čuje svarilo gozdarjev, ki opozarjajo na nevarnost prevelikega širjenja gozdov. Na grobo lahko ugotovimo, da so se gozdovi Slovenije v zadnjih sto letih povečali za tretjino. Pri tem seveda ne gre za smotrna in urejena pogozdovanje, ki so marsikod seveda še umesna in potrebna, ampak za divje preraščanje, ki pomeni hkrati propadanje v stoletjih izoblikovane kulturne krajine. Kaj bi pomenilo za prihodnost našega alpskega sveta, če bi propadle naše višinske kmetije in bi jih divje prerasel gozd! Takšne in ne ravno osamele primere že imamo. Ne glede na drugačno škodo, bi bile možnosti za razvoj našega turizma s tem neposredno onemogočene. O posledicah divjega preraščanja se kar najbolje lahko poučimo na Kočevskem, ki jo že skoraj vso pokriva samonikel divji gozd kot mrtvaški prt nekdanje kulturne krajine. Če si tu sami še ne moremo naprtiti edine krivde, saj je bil za odhod Kočevarjev najprej kriv Hitler in šovinistično nestrpni časi med obema vojnama, pa si tega ne bomo mogli oprostiti v Brkinih, na Dolenjskem, Beli Krajini, Kozjanskem, še posebno pa ne v našem planinskem svetu. A seveda to ni samo roka gozdarjev, ampak naše splošne gospodarske in socialne politike.

H koncu še naslednja ugotovitev. Gozdarstvo se z vso zavzetostjo vključuje v leto varstva narave in pri tem želi, da bi se to leto podaljšalo še za naprej. Razvoj tehnike, prometa, vedno večja urbanizacija, venomer ustvarja v zaključenem krogu narava – človek – družba nova protislovja. Pri reševanju teh protislovij bo imelo gozdarstvo zelo pomembno nalogo, saj so prav gozdovi največkrat še edino čvrsto zaledje pri ohranjanju zdravega življenjskega okolja. Zato bomo radi sodelovali z zastopniki vseh strok, ki imajo z nami skupne cilje. Želimo le, da bi imeli sami več razumevanja do gozdarskih težav in naših posebnosti. Ko prebiramo namreč pripombe nekega našega zavoda o tem, da v gozdnogospodarskih načrtih ni nobenih določil, ki naj bi posebej uravnavala način in obseg sečenj, da bi se preprečevali erozijski procesi, sè lahko samo čudimo, kako malo ve širša javnost o našem delu.

»Namen varstva narave je:

- da se vzdržuje naravno ravnotežje in da se smotrno izkoriščajo narava in naravne dobrine;
- da se ohranja značilna podoba posameznih pokrajinskih predelov;
- da se zavarujejo naravne znamenitosti in redkosti, ki imajo zaradi znanstvene in kulturno-prosvetne vrednosti ali zaradi posebnih lepot in rekreacijskih vrednosti poseben družbeni pomen.«

(Iz republiškega zakona o varstvu narave – 1970)

Naš obstanek je odvisen od naših naravnih bogastev – toda, po drugi strani mora biti neprekinjeno trajanje teh bogastev odvisno od razumnega izkoriščanja, modrega izkoriščanja in, kjerkoli je to mogoče, tudi od naglega obnavljanja naših naravnih bogastev. Znova moramo poudariti našo odločnost, da jih varujemo s tem, če pod tem razumemo modro izkoriščanje našega naravnega okolja; v končni analizi to predstavlja najvišjo obliko dobrega nacionalnega gospodarjenja ...

Smreke
značilne
rasti
v
visoko-
gorskem
gozdu
pod
Debelo
pečjo

Foto
M. Ciglar

To je približno tako, kot če bi pripominjali k statičnemu računu za neko visoko gradnjo, da nima posebnega določila, ki bi obvezalo graditelje, da uporabljajo tak material in način gradnje, da se zgradba ne bo podrla. Ali pa da bi pripominjali k elektrifikacijskem načrtu, da nima posebnega določila o tem, da naj bodo visokonapetostni vodi v zemlji dobro izolirani zaradi morebitnih energetskih izgub. Naši najbolj vidni in upoštevanji aktivisti varstva narave, ki jih gozdarji nasploh zelo cenimo in jih štejemo za svoje ožje sodelavce, so s svojimi, včasih pikrimi pripombami na račun gozdarjev večkrat le preveč splošni. Mesto da bi imenovali Janeze, Petre in Pavle, ki so zagrešili to in ono, raje s pisano in govorno besedo obsojajo celotno gozdarstvo in gozdarsko stroko. V svoji strokovni nepoučenosti zaidejo pri

svojih trditvah kaj radi k napačnim dokazom, te pa zavoljo tega izgubljajo na svoji veljavi, hkrati pa to seveda ni v prid medsebojnemu sodelovanju in razumevanju. A hkrati drži, da smo prav gozdarji premnogokrat preveč zaprti v svoje ozke strokovne kroge, da se za zunanja mnenja in pobude premalo menimo, zlasti pa smo izredno počasni in premalo plodni pri propagiranju pomena gozdov in gozdarstva. Šele zadnje čase kaže, da so se jele stvari obračati na bolje. A naj se pri tem pohvalimo tudi s svojo tradicijo: Že leta 1910 je imelo tedanje Kranjsko-primorsko gozdarsko društvo na svoji letni skupščini v Trziču za glavno točko dnevnega reda obravnavo vprašanja o ohranjanju in negovanju naravne lepote pri gospodarjenju z gozdovi. Želimo le, da bi pri takšnih tradicijah tudi ostali.

SPOMINI NA POHORJE

MIRKO ŠOŠTARIČ

Mariborsko panoramo izrazito obvladuje mogočna in temna gmeta Pohorja, ki strmo raste za poslednjimi predmestnimi hišami. Že v srednjem veku so meščani Maribora od časa do časa objezdili svoja zemljišča, ki so segala od Teznega čez Betnavo po grebenu Pohorja do Bolfenka. Pri takih mejnih objezdih so se celo sprli s sosedi za mejnike in streljali s podložniki in valpti s Pohorskega dvora. Še v 19. stol. so se meščani tožarili s kmeti iz Radvanja in Pekar za pravice v pohorskih gozdovih, ki so jih Mariborci leta 1812 dokončno izgubili. Meje so zaznamovali tako, da so v mejna drevesa vrezavali znamenja ali zabijali velike žeblje, ki so imeli na glavi monogram lastnika. Na mestu, kjer so se stekale meje treh največjih pohorskih gosposčin, falskih Zabeov, slovenjebistriških Attemsov in konjiških Windischgrätzov, so v bukev zabili kar tri žeblje in tako je kraj dobil svoje ime pri Treh žebljih: še po vojni je to mesto ob potoku, pol ure severno od bojišča Pohorskega bataljona, kazal marmornat mejnik, ki je pred kratkim izginil.

Kot šolar sem ob počitnicah pastiroval pri tetah na Murskem polju, kjer se mi je posebno vtisnil v spomin pogled proti zahodu, kadar se je v večerni zarji gnala v višino silhueta oble in temne gore – Pohorja. Tako nekako so pred štirinajstimi stoletji naši prapredniki, prihajajoči iz panonske nižine, že od Blatnega jezera sem zagledali na horizontu to pogorje in ga poimenovali, še preden so prišli do njega, z edinstvenim splošnim nazivom v slovenski toponimiki – preprosto s Pohorjem.

Verjetno je prav ta pogled zvalil tudi Frana Kocbeka iz osrčja Slovenskih goric v Savinjske planine, pa Baligača iz Beltincev, da je z ženo in otrokom v nahrbtniku s kolesoma krenil na Triglav, in mene, da sem pred štirimi desetletji kot v pravljicnem razpoloženju krenil po globoko vrezanih žlofih v temne pohorske gozdove, kamor so me spremljale stare pripovedke in pesmi po tihih pohorskih poteh proti večerni zarji. Tonček Štuhec, oskrbnik kočé pri Treh kraljih, ki so ga ugonobili v Mauthausnu, je bil moj prvi planinski mentor, ki mi je odkrival čuda in lepote naših gora: tudi on je rojak z Murskega polja, ki ga je zvalo pogorje, ožarjeno z zarjo zahajajočega sonca.

Prav obrobna lega Pohorja, ki je poslednji izrastek Alp, viden daleč v panonski nižini vse do Blatnega jezera, povzdigne pomen tega pogorja nad mnoga višja gorstva. Zato tudi ne preseneča dejstvo, da to gorovje obdaja venec predzgodovinskih gradišč od Maribora do Slovenjega Gradca: prebivalci obdajajočih ravnin so se v letih vojnih viher zatekali v varstvo pohorskih gozdov in obrambnih gradišč vse do naj-novejše dobe.

Silikatne kamenine, tonalit, gnajs, škriklj sestavljajo večino Pohorja; nahajališča serpentina nad Slovensko Bistrico in Zgornjo Polskavo so edina na Slovenskem, apnenčeve kamenine pa so raztresene po vsem pohorskem obrobju in še so tu kamnolomi pohorskega marmorja, iz katerega so rimski spomeniki v Savinjski dolini, Ptuj in drugod.

Južno podnožje Pohorja se ujema s t. i. Hayekovo črto vegetacije, do katere segajo kraški in sredozemski florni elementi, na Pohorju pa najdemo že povsem drugačno vegetacijo, kar je kot botanik prvi ugotavljal že Žiga Popovič, rojak iz Arclina pri Vojniku, ki je menda v letih 1735 in 1741 botaniziral po Pohorju in je bil eden prvih mikologov sploh.

Leta 1230 zasledimo v zgodovinskih dokumentih »supania Pocher«, kar nedvoumno kaže prvotni pomen toponima Pohorje. Kajti nemški Bachern je novejši izraz in netočna je razlaga nemških avtorjev, da je ta prvoten in da je izveden iz številnih pohorskih potokov – Bach-ern.

Potopis Hugona Blotiusa iz leta 1571 prvi omenja pohorska barja v povirju Mislinje in ljudsko razlago jezerij. Popovič je opazil na Pohorju številna vodovja. Naslednji je opis jezerja na Planinki z lovrenškim Črnim jezerom, ki ga je R. G. Puff obiskal l. 1834. Leta 1837 je Puff prepotoval in opisal Pohorje po dolgem, G. Mally pa pohorski pragozd na osrednji planoti. Nekako v tem času je tudi G. Seidl obiskal Vitanjsko Pohorje ter opisal pošastno opustošene gozdove nad Mislinjo. Okoli l. 1845 je I. Macun prehodil zahodni pohorski greben med Vuzenico, Slovenj Gradcem in Šiklarco ter opisal srečanje s skomerskim poetom Jurkom Vodovnikom; opis je objavlil šele leta 1869. G. Mally je leta 1848 ponovno obiskal in popisal osrednje Pohorje in jezerje na Planinki ter prvi kritično ocenil napačne predstave o globini jezer. Ruški župnik Matija Wurzer je 22. 6. 1864 prečkal Pohorje od Ruš do Slovenj Gradca in to opisal v župnijski kroniki.

V letih 1866–1872 je pohorsko vegetacijo raziskoval O. A. Murmann, po letu 1880 geograf Horak, v letih 1870–1908 pa J. Glowacki, ki je naštel na Pohorju kar 600 vrst in podvrst mahov. V osemdesetih letih je spoznaval Pohorje gozdar C. Hiltl, ki je tudi prvi poskusil monografično obdelati to pogorje v posebni knjigi, izdani leta 1893 v Celovcu. J. Koprivnik je podal prvi slovenski opis Pohorja v Planinskem Vestniku v l. 1913–1919, R. Badjura pa je izdal prvi vodič po Pohorju l. 1924. Seveda je bilo že med tem natisnjenih mnogo razprav o Pohorju, pozneje pa jih je sledilo še več. Danes bi lahko s pohorsko tematiko sestavili kar celo knjižnico.

II

S prvimi resnimi znanstvenimi raziskavami pa se je na Pohorju pričel tudi že turizem in to planinski. Romarski shodi pri pohorskih cerkvah, zlasti pri Arehu, Treh kraljih in Sv. Urhu, Sv. Ignaciju in drugih so privabili številne obiskovalce iz nižinskih krajev, Slovenskih goric, Dravskega polja in Celjske kotline; vendar so ta romanja le predhodnik poznejšega planinstva, ki se je razvilo iz povsem drugih nagibov – le učinek je bil isti – razvedrilo in spoznavanje tujih krajev ter seznanjanje z rojaki iz »onstran«
pogorja. Prav romarske in živinske dogonske poti so bile prve planinske markirane poti čez Pohorje.

Nekdanjo cerkev sv. Bolfenka so Reiserjevi obnovili v letih 1861–1870 in zvonik preuredili v skromen razglednik. Leta 1878 so v zvoniku uredili stanovanje za lovskega čuvaja, vpisna knjiga pa že priča o mnogih obiskih tujcev-planincev, ki so tu prenočevali. Leta 1880 so na trati pod cerkvijo zasadili alpinetum in verjetno tudi tisti pravi kostanj, ki še danes raste tik za zvonikom, in je na Pohorju najvišje (1030 m). Leta 1876 je bila v Mariboru ustanovljena sekcija DÖAV, ki je večinoma prirejala le izlete in družabne večere, podpirala kočje in gorske kmete v Alpah, organizirala izlete med drugim, in redko tudi na Pohorje, v poročilih za leta 1881, 1889, in 1891 pa omenjajo tudi markiranje poti na Pohorju, za leto 1885 pa izid vodiča po Mariboru in okolici.

Z ustanovitvijo Podravske podružnice SPD v Rušah 8. 4. 1901, ki je vključevala vse planince štajerskega Podravja in Pomurja, so se zganili tudi Slovenci: 6. 9. 1903 je bil odprt razglednik na Žigrtovem vrhu, 17. 7. 1904 je bil veliki izlet k razgledniku, ki sta ga zlikovci in vihar podrla v noči od 23. na 24. november 1904. Že v jeseni l. 1903 je v Zabeovi lovski koči na Klopnem vrhu društvo odprlo krčmo, leta 1906 pa na Pahernikovi houbi pri Samcu pod Vel. Kopo planinsko zavetišče.

Že 20. 9. 1901 poroča graf Zabeo, da je na Pohorju srečal dva ruška učitelja in dva Sernčeva – Maroltova fanta, ki so markirali prvo pot SPD od Ruš čez Glažuto in Klopni vrh v Lovrenc. 6. 7. 1902 je bila odprta nova pot SPD čez Šumik na Lobnici, nadelava je stala 30 goldinarjev, vendar so morali pot že 20. oktobra istega leta popravljati.

Na občnem zboru v Rušah so 10. 3. 1907 sklenili postaviti planinski dom pri Arehu in 8. septembra je že bil slovesno odprt – v manj kot 6 mesecih so zbrali denar, uredili načrte in ga zgradili. Bila pa je to prva planinska kočja na Pohorju! Šele

20. 9. 1909 je DÖAV odprl mariborski razglednik in komaj 7. 10. 1913 poseben konzorcij nemško Mariborsko kočo.

Nadaljnje planinske postojanke so sledile šele v tridesetih letih, pred zadnjo vojno, ko se je tudi močno zgostila mreža markiranih poti: kočje na Ribniškem sedlu, Klop-nem vrhu, Pesku, pri Treh kraljih in na Kremžarjevem vrhu zaključujejo v glavnem še danes komaj pomnoženo število postojank. Že leta 1936 se je prebil do Ruške kočje prvi avto – Moravčev dixi in kmalu je bila tudi odprta prva pohorska gorska cesta od Hoč do Areha, ki ji je po vojni sledil labirint avto-cest.

Življenjska nuja in verska vnema sta privedla prve obiskovalce na Pohorje, sledili so romantični zanesenjaki in znanstveni radovedneži, za njimi pa za domačo besedo zavzeti domoljubi z namenom, da ubranijo slovenski značaj Pohorja; razvoj zaključujejo zagnani zbiratelji planinskih žigov, seštevatelji višinskih dosežkov bodisi peš, bodisi ob pomoči konjskih moči – na avto-moto transverzali ali celo kakšni snobi, ki jurišajo na vrhove v letalih.

III

Pohorska šotna barja prištevamo med t. i. visoka barja, kar pomeni, da so šotišča privzdignjena nad nivo sosednjih zemljišč. To dviganje je posledica rasti šotnega mahu, ki spodaj postopoma odmira in raste v višino in je brez korenin; šotni mah

Eno od 19 Lovrenških jezerc na Planinki. V nadm. višini 1250 m se julija razcveto lokvanji – kot pozabljena pohorska bajka

Foto M. Šoštarič

lahko »vskladišči« v odmrlih celicah tudi do 20-krat večjo težo vode od lastne. Zato so barja izredni zadrževalci deževnice, ki se počasi nabira tudi v manjših lužah, te pa se postopoma večajo v mlake in jezera.

Še ne pred dolgimi leti so ugibali o nastanku pohorskih jezerc in domnevali, da so ostanek ledenikov. Ker pa ležijo lovrenška jezera na Planinki na najvišjem grebenu, seveda ledeniška »teorija« ni uporabna. Ne smemo si predstavljati kakih izrednih vodnih površin, Ribniško pokriva komaj 48 arov, največje na Planinki, ledvičasto, samo 15 arov. Črno jezero pri Osankarici je umetno in meri 118 arov, če je polno vode.

V šotnih barjih rastejo redke rastline, ki drugod ne uspevajo: okroglostna rosika, mahovnica, rožmarin, rjasti sleč, šotni mahovi, mahunica, kopinšica, islandski lišaj, brusnica in vrsta drugih mahov in trav, ki se skrivajo med gosto zarastjo plazečih borov. Po nekaterih barjih vidimo kvišku štrleče belosive skelete propadlih smrekovih gozdov. Vsa pohorska šotna barja pokrivajo nad 500 ha, so največja v Jugoslaviji ter najdalje proti jugovzhodu Evrope pomaknjeni relikti ledene dobe. V jezerih najdemo samo planinske pupke in redke insekte, sicer pa so brez življenja.

V šoti je skozi dolga tisočletja konserviran cvetni prah rastlin, ker ima tako odporno vrhno kožico, da je nobena kislina ne razkroji. Vsaka rastlina ima tudi drugačne oblike pelod, kar lahko pod mikroskopom ugotovimo. Ker šota vsako leto »priraste« (približno 1 cm v 13 letih), je možno s palinološkimi vrtnaji iz šotnih barij potegniti navpični »prerez« šote, v kateri z natančnim pregledom pod drobnogledom preštejejo centimeter za centimetrom število pelodnih zrn posameznih rastlin ter sestavijo pelodni diagram, ki nam pokaže, v kateri dobi so bile katere rastline najbolj razširjene oziroma pogoste. Iz obrazloženega sledi, da so šotna barja nekak arhiv in muzej za razvoj vegetacije in pohorska barja so glede na periferno lego arktično-alpskih območij še posebno pomembna za znanost.

Tudi krajinsko-estetsko so pohorska barja izjemna in impresivna: tišino lovrenškega jezerja le redko zmoti klic samotnih preletnih ptic ali lomastenje divjih svinj po borovju, pogosto pa se pripodijo megle iz Mislinjske doline ali iz Globače nad Josipdolom; večkrat so me presenetile tudi nevihte, ki so zlasti neprijetne sredi jezerja, kjer ni višje točke od turistove glave.

Že v listini o razmejitvi šentpavelskih posestev in vuzeniških gospodov l. 1254 se omenja potok Deš in jezero vrh gore – verjetno Lovrenško jezero ali Črna mlaka na Planinki. V sodnih popisih se leta 1577 omenjajo »Divje jezero« nad Ribnico in na Planinki »tri divja in eno suho jezero«. Pisci v 19. stol. poznajo naziv Črna mlada za Ribniško in veliko Lovrenško jezero, isti toponim pa sem zasledil še po vojni za močvirne mlake med Planinko in Javoričem in vzhodno od Rogle v višini Peska.

Blotius nam leta 1571 ve poročati o groznem močvirju na Pohorski gori, kjer se človek ali pogrezne v globino ali pa ga nevihta, ki se skuha pri jasnem dnevu, prežene s strašnimi strelami od jezera, velikega kot mestni trg. Pisci iz prve polovice 19. stol. omenjajo različno število jezer: 4, 11, 12, 13, celo 14. Jaz sem pred dvema letoma na Planinki naštel razen znanih 11 vodnatih in enega suhega še 7 doslej »neregistriranih« in ne kartiranih jezerc. Žiga Popovič samo omenja pohorska močvirja in jezera na širokih kopah.

Ker je grof Bonazza v tridesetih letih prejšnjega stoletja za mislinjsko železarno posekal v porečju Mislinje gozdove na golo, so v jeseni v sušni dobi usihali potoki in zmanjkalo je vode za pogon žag, mlinov in fužinarskih naprav. Temu so hoteli odpomoči z jezersko vodo na Planinki. L. 1841 so zato izkopali jarke. Vendar je bil uspeh ta, da je eno jezerce v nekaj dneh izteklo, ostala pa se niso hotela pretočiti. Ugotovili so tudi, da imajo jezerca zelo malo vode in tako je poizkus propadel. Tudi šota, ki so jo začeli rezati na Planinki in na Klopnem vrhu 1864 ter ponovno v letih 1889 do 1893, se je izkazala kot slaba, razen tega pa je bil transport predrag.

O globini jezerc so pisali leta 1837, da merijo kar 180 m v sredini; Mally je l. 1848 to mnenje ovrgel s trditvijo, da dosegajo komaj nekaj več kot klaftro globine. Vendar

V pohorskem
pragozdu pada
Lobnica na
Velikem Šumiku
čez
tonališki prag
40 m globoko
v tolmun pod
previsno steno.
Če bi projekt
elektrarn na Lobnici
bil realiziran,
bi ta slap tudi
usahnil

Foto
M. Šoštarič

meritve niso bile brez incidentov, ker so vraževerni Pohorci verovali, da namakanje grezila razjezi jezernika, ki bi lahko skuhal strašno nevihto in poplavo. Kosec, ki je v sosesčini opazoval početje mestnih škriccev, je pritekkel k jezeru, zajel z dlanjo vodo in pljusnil na vse štiri strani neba, da bi pomiril jezernikovo jezo. Zaradi odvajanja jezerske vode je dobil Bonazza grozilna pisma, ker so se prebivalci bali, da jim bo jezernik poplaval dolino. Bojda so pastirji že videli jezernika z zeleno glavo, ki je pogledoval iz borovja: v resnici pa so videli delavca, ki je kopal jarek in se je stoječ v jarku od časa do časa zravnal, glavo pa si je zaradi sončne pripeke obložil z vodnimi algami... Razumljivo je tudi, da so domačini pogoste poletne nevihte nad jezeri v opoldanskem času pripisovali jezerniku, ki so ga ujezili pobalinski pastirji, ker so metali kamenje v jezero in otrokom-jezerščkom v jezernikovem gradu na dnu jezerc zbili žlico iz roke: iz maščevanja zato jezernik skuha hude nevihte.

Ko sem leta 1936 s tremi sošolci prvič prišel do jezera na Planinki, smo prečkali barje kar po dolgem od juga proti severu po lepo shojeni stezi v preseku med borovjem. Tega preseka danes na južnem koncu skoraj ni več mogoče najti, ker so ga borovci že vsega zarasli. Presek je označeval mejo okrožij in gospoščin in napravili so ga zemljemerci v času Marije Terezije, ko so določali meje ter merili posesti.

Pri iskanju nadaljnih jezer na Planinki se mi je posrečilo še eno odkritje: pri največjem od novoodkritih jezer raste na južnem koncu dvospolna mahunica, ki na Pohorju doslej še ni bila znana. Nasprotno pa sem brezuspešno iskal trpežno svercijo, čopasto pijavčnico in navadno mastnico, ki jih Murmann omenja še pred 100 leti. Zaradi izrednih zanimivosti in redkosti ter znanstvenega pomena in lepote prvobitne narave je F. Dolšak že leta 1927 predlagal, da se pohorska šotna barja zavarujejo kot naravna znamenitost in odsek za varstvo prirode pri Muzejskem društvu Slovenije v Ljubljani je z dopisom 14. 12. 1927. predlagal in prosil grofa Zabea za dovoljenje, da se kot rezervat zavaruje visoko barje na Klopnem vrhu. Vendar je grof kot lastnik imel nekatere pomisleke, priporočal pa je zavarovanje Lovrenškega jezerja in Štatenberškega borovja, kjer so se barja ohranila v bolj prvobitnem stanju; svoje mnenje je grof Zabeo sporočil muzejskemu društvu januarja in julija 1928, društvo pa je sporočilo pogoje za varstvo z dopisom 14. maja 1928. Nadaljna usoda akcije ni znana.

Leta 1960 je odsek za varstvo pohorske prirode pri PD Maribor v delovnem predlogu sprejel tudi točko o zavarovanju šotnih barij in jezerij: ta akcija se je pozneje prenesla na Zavod za spomeniško varstvo v Mariboru, ki že nekaj let pripravlja predlog za zavarovanje v skladu z novim zakonom o varstvu narave. Kot naravni rezervat naj bi se iz gospodarjenja izločilo 350 ha šotnih barij: na Črnem vrhu in Ostruščici, na Jezerskem vrhu in Planinki, nadalje pa še barja na Klopnem vrhu, v Skrbinjskem borovju, na Kamenitcu, v Kladju, Štatenberškem borovju in okoli Črnega jezera, ki so najzanimivejša in bi jih kazalo zavarovati zaradi redke flore ter različnih razvojnih stadijev visokih šotnih barij.

Prva štiri od naštetih barij ležijo na zahodnopohorskem grebenu, za katerega je prav tako v izdelavi predlog za zavarovanje kot krajinski park, da bi tako ohranili značilni pohorski grebenski pejzaž ter zanimivo floro (panonski in kohov svišč, turško lilijo, planinski lisičjak, poskusne nasade cemprina) ter ruševca in belega planinskega zajca. Površina tega krajinskega parka med Roglo in Kremzarjevim vrhom bi bila 2200 ha, kar je nekaj več kot Triglavski narodni park, in bi obsegal do 1 km širok pas vzdolž grebenov z najlepšimi predeli Pohorja.

IV

Pragozd se je ohranil na Pohorju do pred sto leti v odmaknjeni osrednji planoti med Ruško kočjo in Planinko ter med Klopnim vrhom in Velikim vrhom nad Tremi Kralji. Glažute in fužine so rabile velike količine drv in oglja, to pa je povzročilo iztrebljanje pragozdnih sestojev. Z izgradnjo železnic je tudi les pridobil na ceni in zato so gozdni lastniki izsekavali listavce ter sadili monokulture iglavcev: vodne drče so omogočile transport in rentabilno izkoriščanje najbolj oddaljenih gozdov in tako so načeli že poslednje ostanke naravnih gozdov na Planinki in v Borovju nad Šumikom konec prejšnjega stoletja.

Preostal je še edini sestoj pragozdnega značaja v strminah soteske Lobnice na desnem bregu nad Malim Šumikom na površini komaj 15 ha. Zaradi prevelike strmine so že prejšnji lastniki (Zabeo in Klančnik) prepustili ta gozd usodi in po vojni je bil kot poseben oddelek GIS izločen iz rednega gozdarjenja. Leta 1967 je z občinskim odlokom bil proglašen za gozd s posebnim namenom kompleks 50 ha na obeh bregovih Lobnice, ki vključuje tudi slapova Vel. in Mali Šumik, Ravbarske peči in skale Trije hlebi, potok Vrno na desnem bregu ter skalno zapornico Lobnice na spodnjem koncu.

Na tonalitni podlagi, v strminah do 65° ter v nadmorski višini ob Lobnici med 1020 in 680 m, na grebenu Gomile pa do 1150 m, uspevajo mešani gozdovi s prevlado bukve na desnem bregu in jelke na levem bregu.

V senčni in vlažni soteski je najti razen vrste zanimivih rastlin še nekatere redkejšje kot rjasti sleč, alpski srobot (edino in doslej neznano rastišče na Pohorju), nenavadni kamenokreč (drugo in novejše odkritje na Pohorju), dvocvetno vijolico, waldsteinov osat, zasavsko konopnico, kimastoplodni šipek in še vrsto drugih zanimivosti za botanizirajoče sladokusce.

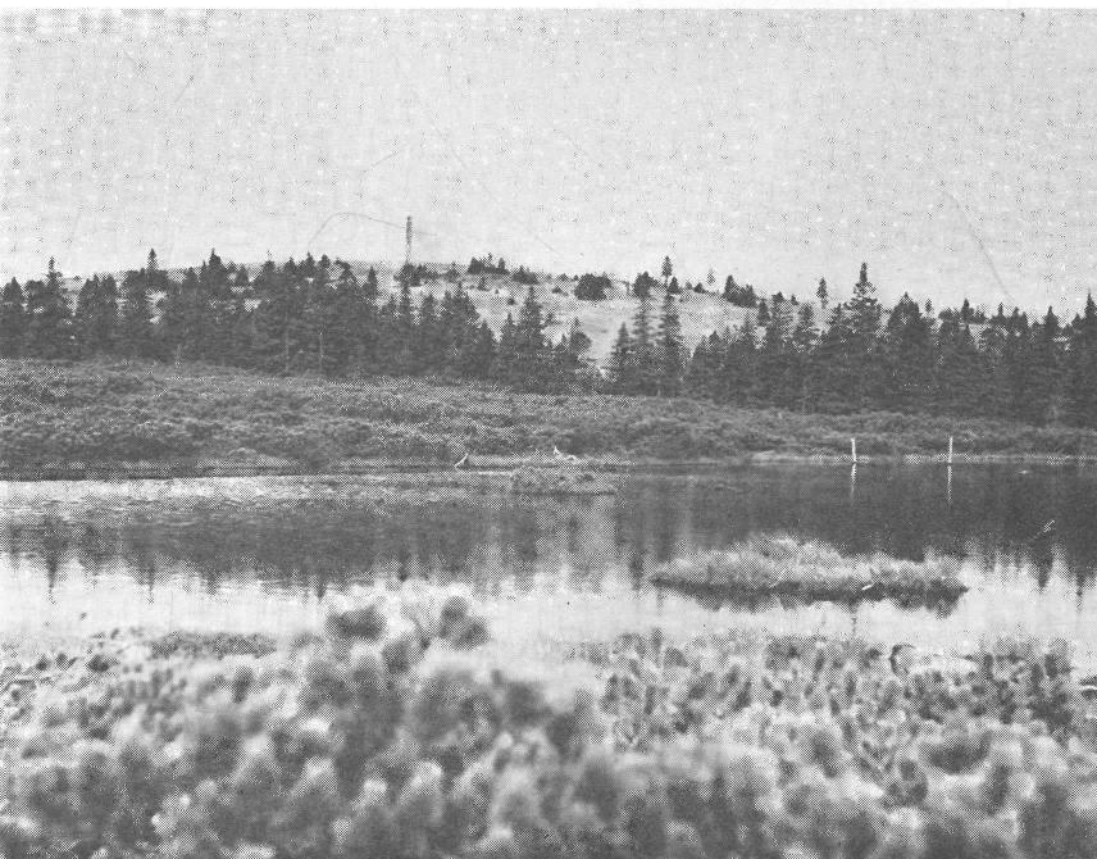
Živalstvo je mnogo skromnejše: v Lobnici so precej redke postrvi in povodni kosi, v skalnatih strminah pa pogostejše kune in zlasti gamsi, ki imajo v težko prehodnem pečevju idealna rastišča.

Na Ravbarske peči v pragozdu se navezuje ljudska pripovedka o roparski obrti, ki so jo po dravski dolini opravljali vojaški beguni in skrivači. Znana je pripovedka o pogrebu nune v Radljah, na katerem so se zbrali njeni bivši pajdaši, ki jim je nekoč kot poglavarka poveljevala, preden se je podala v samostan.

To skrivaštvo je bilo tudi nekakšno socialno uporništvó zoper »božje in cesarske postave«, ki so zavezovale samo sinove revnih kmetov in kočarjev, ostali stanovi in sloji pa so bili oproščeni vojaške službe. Ker je 14-letna vojaška služba po bojiščih pomenila vsaj invalidnost, če ne kar smrt, so se fantje raje podali v svobodne gozdove in se preživljali z drvarjenjem in kuhanjem oglja, tihotapljenjem soli in tobaka ali celo z roparstvom. Zanimivo bi bilo raziskati, kakšna je bila organizacija teh skrivačev, ali je tihotapska tradicija segala celo do splavarjev ter obmejnega

Od spomenika na Jezerskem vrhu je največje od štirih Ribniških jezer; na plavajočih otokih se bojda sonči jezernik – kadar ga nihče ne moti

Foto M. Šoštarič

tihotapstva na Kozjaku? Pravcate tihotapske transverzale so vodile od Sotle čez Olševo na Koroško.

Puff R. G. je z družbo leta 1837 potoval od Betnave čez Areh in Šumik v Puščavo ter naprej. Od Areha naprej jih je vodil domačin, ki je imel na glavi globoko brazgotino, ki je še bolj kot pripovedovanje pričala o marsikaterem prestanem boju v dolgi dobi nevarnega tihotapskega udejstvovanja. Od vodiča je izvedel zanimivo anekdoto: »Ja, če bi poznali mojega brata: temu so bili nekoč biriči že zelo blizu, tako blizu, da so ga zvezali, vendar si je znal pomagati. Z iblajtarjem, ki ga je vodil, je na ozkem robu drče za les odskočil, zdrsnila sta v globino, vendar to ni škodovalo, on je strmoglavil v prepad, vendar njegov sovražnik je moral z njim, globoko ju je bilo slišati kotaliti in stokati, dokler nista onemela v najgloblji globini. Obeh ni več nihče nikoli videl. No, Bog naj jima bo milostljiv.«

In še leta 1854 poroča Puff, da visijo v cerkvi v Puščavi okovi, ki jih je zaobljubil tihotapec, ko se je srečno vrnil po odsluženi kazni...

V nadaljevanju omenja Puff, da so na levem bregu Lobnice »v najgloblji temini bukev minili skoraj trhlo bajto, zloženo iz surovih debel, z mahom v špranjah, vhod je bil zaslonjen z okornimi vrati; vodič je bajto označil kot bivališče samotarja posebne vrste. Leta 1805 se je namreč neki Francoz zatekel sem in od tega časa bedno životari z izdelovanjem cokel. Brez vsakršnega občevanja je pozabil svoj jezik, jezikov svojih raznoličnih sosedov se ni naučil in je tako skoraj nehote samega sebe obsodil na molčečo samoto. V vrtoglavi globini je bučala Lobnica čez majhne brzice skozi mračno sotesko...«

Le redkokje v Evropi naletimo na tako romantično in prvobitno sotesko, na katero se še navezujejo ljudska tradicija in spomini. Že leta 1897 je na razgledni skali na Vel. Šumiku bila klopa z mizo, ki so jo pa poniglavi meščani 1899 zadegali čez skalo. Planinska pot je kot že omenjeno, bila odprta čez Šumik leta 1902.

Južno od potoka Vrne štrli navpično v višino skoraj 15 m visoka zvonikasta pečina, na vrhu te sedi kockasta skala s stranicami 3–4 m in vrh te še ena pečina podobna orjaškemu hlebu, na kateri rasteta dve smreki: pogled je edinstven, onstran Vrne so videti Ravbarske peči, v skriti soteski globoko pod nami pa buči Lobnica čez Veliki Šumik.

Zanimivo je dejstvo, da so tudi septembra 1941. leta prvi pohorski partizani našli zavetje pod previsno skalo severno od Ravbarskih peči.

Danes teče vzdolž Lobnice markirana požarna steza, skozi gornji del pragozda pa je na desnem bregu Lobnice speljana gozdna cesta od Areha do križišča nad Šumikom (pri Zlodeju ali Bajgotu).

Po določenih zavarovalnega odloka je dovoljena hoja samo po markiranih poteh, prepovedano pa vsako uničevanje ali nabiranje rastlin ali sadežev, seveda tudi kurjenje ali taborjenje v pragozdu. Želimo, da bi pragozd ohranil svojo prvotno podobo, ki je še bolj pristna, odkar je bila leta 1955 opuščena vodna drča za plavljenje lesa vzdolž spodnje Lobnice: Prva drča za oskrbo spodnje glažute ob Lobnici je bila zgrajena leta 1837, vendar tudi ta ni bila prva na Pohorju. Z opustitvijo drč je šel v pozabo del pohorske gozdne romantike.

Nad Šumikoma je na sotočju potokov Lobnica, Černova, Jezerščica in Kraljščica leseno znamenje, del ruskega kiparja M. Teržana, ki opozarja turiste na vhod v pragozd, edinstveno doživetje in presenečenje celo za razvajene alpske prebivalce.

V

Drevesa so bila pri pohorskih kmetih v posebnih časih, v drevju niso videli samo proizvajalca lesa, ampak jim je bilo tudi hišni ponos. Zaradi starosti, lepe in močnejše rasti so varovali orjaške lipe, javore, jelke, smreke, bukke, tise, ki so rastle pri domačijah na grebenih in pobočjih. Hišna drevesa so varovala domove pred vetrom, pripeka in strelo, zlasti domače lipe. Pohorci so sadili hišna drevesa kot spomin na kak poseben dogodek: rojstvo, poroko, smrt, srečno ozdravljenje ali

povratak iz vojne oziroma ujetništva. Prav zato so taka drevesa tudi spoštovali in bili nanje čustveno navezani. Ko je gozdar predlagal gospodinji, naj podró največjo lipo Pohorja (deblo ima obseg 840 cm), češ da je votla in nevarna, ga je hišna mati zavrnila: »Rodila sem se pod lipo, pa bom tudi umrla pod njo – ne bomo je podrlil! Žal je to že redki primer etike in ohranjene tradicije.

Zanimivo je potovati po pohorskih kolovozih, povpraševati preproste in prijazne domačine za starimi drevesi. Presenečeni boste, kako daleč naokoli poznajo nekateri vsa stara ali velika drevesa, tudi 2–3 ure hoda naokrog imajo v spominu vse znamenitosti te vrste. Še vedno mi zveni po ušesih prijetna, skoraj v koroškem narečju zveneča govornica žene z Rdečega brega, kjer govore z značilnim sunkovitim naglasom. Ko sem pobaral, ali ve za kakšne stare lipe, mi je zavzeto odgovorila: »Tam pri Hlebu raste čudno lepa lipo. In res je čudno lepa, s tremi debli, ki se razraščajo že tik nad zemljo vendar tako, da je krošnja od daleč videti, kot da je od enega samega debela.

Drugo presenečenje so v pohorskem Podravju sedaj že redka skromna znamenja na drevesih, kot je npr. Branači križ na Strojni na lipi z letnico 1856, kar v sredi gozda ob kolovozu, ali na Janževskem vrhu za Vomerjem na boru, ki ima obseg 260 cm. Leta 1851 so v Rakovcu nad Vitanjami čistili smreko pri Rekanu-Mlinišku, v kateri se je bojda prikazala mati božja. Gregor Robnik je s pridom izkoristil priložnost ter iztočil mnogo vina romarjem in napisal prošnjo za gradnjo cerkve v »svojevrstni nemščini«. Ob binškojih so žandarji posekali »inkriminirano« smreko,

Lipa pri Sv. Urhu nad Tinjami, zasajena v spomin na westfalski mir 1643. Na sliki Slavko Sršen, turistični strokovnjak, urednik TV

Največja lipo na Pohorju, njeno deblo obsega 840 cm, raste pri Kresnikovih v Bojtni 9
Foto M. Šoštarčič

Ravbarske peči v pohorskem pragozdu nad Šumiki. Izlet PD Ljubljana matica

Foto M. Šošarič

ker romanja niso mogli drugače preprečiti. Morda izvirajo te navade še iz poganskih časov, ko so predniki v drevesih čistili dobre in zle duhove?

Skoraj praviloma rastejo lipe pri pohorskih cerkvah, mnogi orjaki so v stoletjih že propadli, vendar jih veliko še zeleni. Posebno zanimiva je lipa pri Sv. Urhu nad Tinjami, ki so jo bojda zasadili v spomin na westfalski mir leta 1648. V rogovili je bi nekoč oder za muzikante in ko so še bila »dolga romanja« (vsaj dva dni), so romarji izkoristili temo noči za marsikaj, zato je župnik romanje skrajšal na en dan. Pod odrom je lipa počasi strohnela, odlomila sta se dva vrhova z obodom debla do tal vred, vendar pa tretji, srednji vrh danes še zeleni. Obod debla, ki je na preostalih dveh plateh še trden in ustvarja nekaki nogi, na katerih preostali vrh stoji, že počasi zarašča odprto votlino, v kateri vidimo, kako je srednji vrh iz višine več kot dveh metrov pognal nove korenine, gotovo edinstveni primer vitalnosti drevesa.

Sedovnikov gorski javor pod Malo Kopo je bil star blizu 600 let in je z obsegom 970 cm bil gotovo največji v Alpah; pred petnajstimi leti ga je prevrnil vihar.

Poleg domačije še raste druga največja pohorska lipa z obsegom 830 cm. V Šmartnu na Pohorju so sredi vasi zaradi širitve ceste leta 1935 podrli orjaško lipo, pod katero je po poročilih iz sredine prejšnjega stoletja stal rimski miljenik.

Pri pohorskih kmetijah in cerkvah (Ignacij, Termot, Jesenk, Škratek, Adam, Ibler) vidimo kratke lipove, jesenove ali javorove drevorede, zaslon, ki varuje kmetijam strehe pred strelo, vetrom in pripeko. Prav ti zasloni in posamična drevesa v dominantnih legah posebno značilno oblikujejo pohorski pejzaž.

Na Pohorju pa najdemo tudi izredne iglavce: največjo jelko v Evropi, Maroltovo ob Bistriškem potoku pri Urhu s premerom dveh metrov in 50 m³ lesne mase, visoko skoraj 50 m. Globokarjeva jelka na Smolniku ima poldrug meter premera, prav tolikšna je tudi Cebejeva smreka v Smolniku. Izredno slikovito raste Dravčbaherjev bor nad Vuzenico ob poti k Šentjanžu nad Dravčami, ki ima obseg »čez prsi« kar 340 cm in bo najbrže tudi največji v Jugoslaviji.

Nekdaj po Pohorju pogoste tise so danes že redkost. Največja raste pri Juršetu v Logu pri Bistrici z obsegom 430 cm in z enim samim deblom, kar je pri tisah redkost. Druga orjaška tisa nad Pekrami ima obseg 325 cm, obe pa sta mnogo večji od solčavske, čeprav morda ne starejši.

H koncu naj še omenim, da so pohorski kmetje konec 19. stol. zelo radi poskusno sadili tuje iglavce. Zato najdemo na osmih rastiščih bore cemprine ter zanimive poskusne nasade eksot v Josipdolu na Graščini, posebno pa še na Rdečem bregu na Škrbčevem s prvim nasadom duglazij v Jugoslaviji (okoli 1880–1888) in za alpski svet redkim borom *Pinus ponderosa*.

Skupščini občin Slov. Bistrica in Radlje sta s posebnimi odloki že zavarovali znamenita drevesa na svojih območjih. Pohorska stara drevesa pa niso samo zanimivi spomeniki narave ampak tudi značilni, krajinsko podobno oblikujoči dejavnik ter varuhi domačij pred vetrom in strelo.

Pohorcem pa so tudi sicer drevesa zelo pri srcu in zato ni čudno, če so postala sestavni del ljudske duhovne kulture, pripovedk in številnih ljudskih pesmi kot pesmi Sekaj, sekaj smrečico... ali Lipa zelenela je... ali Šumi, šumi gozd zeleni, poj mi pesem o minulih dneh...

Seveda pa ta drevesa ne rasto ob markiranih poteh, o njih ne govorijo turistični vodiči, so pa večne priče in pomniki materialne in duhovne kulture pohorskih ljudi.

»Občani in delovne ter druge organizacije so dolžne varovati naravo, še posebej pa zavarovana pokrajinska območja, naravne znamenitosti in lepote.«

(Iz republiškega zakona o varstvu narave – 1970)

»Ali je še kaj drugega drugod v Alpah – všteti tudi vso rajdo Julijcev, kar bi se moglo primerjati s tajinstvenim čarom Martuljka?«

(Dr. Tom G. Longstaff v knjigi Dr. J. Kugyja »Fünf Jahrhunderte Triglav«)

»Zadeve s področja varstva narave so zadeve splošnega pomena za SR Slovenijo.«

(Iz republiškega zakona o varstvu narave – 1970)

»Izhodišče za izvajanje varstva narave je naravovarstveno vrednotenje pokrajinskih območij v republiki.

Naravo-varstveno vrednotenje je element regionalnega prostorskega plana in urbanističnega načrta in je podlaga za ukrepanje po tem zakonu.«

(Iz republiškega zakona o varstvu narave – 1970)

VARSTVO PLANINSKEGA ŽIVALSTVA

JOŽE BOLE

livenija je dežela na stičišču različnih favnističnih vplivov. Tu se iztekajo zadnji masivi in predgorja južnega dela Vzhodnih Alp. Jugozahodna Slovenija je pod vplivom dinarskega živalstva, od zahoda se ob morju vriva ozek pas mediteranske in submediteranske favne na vzhodu pa je močan vpliv panonskih favnističnih elementov. Za slovenski gorski svet je značilno vzhodnoalpsko živalstvo, ki se na stičnih področjih meša z omenjenimi favnističnimi elementi. Tako mešanje pa daje zelo bogato in pestro živalstvo, v katerem je tudi veliko redkih vrst. Redkost neke vrste pa je zelo raztegljiv pojem. Nekatere vrste izumirajo in so zato redke, veliko pa je takih, ki se nam zde redke, ker še ne poznamo njihovega pravega življenjskega prostora in načina življenja. Ko so zoologi spoznali, da so nekatere vrste redke in ogrožene, so predložili oblasti spiske vrst, ki so bile potem zavarovane s posebnim odloki in uredbami. Prva uredba o varstvu živali je iz leta 1922, varovala pa je nekaj redkih vrst in podzemeljsko živalstvo. Ta uredba je veljala do leta 1951, ko je bila izdana nova, še sedaj veljavna »odločba o zavarovanju redke favne«. Tako so zavarovane naslednje vrste živali: postojna ali belorepec, želva sklednica, človeška ribica, hrošča planinski kozliček in orjaški krešič ter metulj apolon. Od živalskih skupin pa so zavarovani vsi jamski mehkužci in členonožci. V planinah živi veliko divjadi, za katero skrbe lovci, za ribe v gorskih rekah in potokih pa skrbé ribiči.

Že površen pogled na spisek zavarovanih živali kaže, da je osnova za njihov izbor predvsem redkost, ki je povezana z oblikovno markantnostjo. Še vedno čutimo vpliv starih nazorov o ogroženosti teh vrst. Ta dediščina je še iz časov, ko so imele nekatere vrste veliko trgovsko vrednost. Poklicni zoologi in amaterji zbiralci so kupovali in preprodajali redke vrste. Orjaški krešič je naš največji hrošč, ki v zbirkah ni smel manjkati, planinski kozliček in metulj apolon pa imata veliko aberacij, nekatere so redke ter so bile prava poslastica mnogim zbiralcem, ki so radi segli v žep, da so spopolnili in povečali svoje zbirke. Veliko zanimanja so vzbujale tudi podzemeljske živali, predvsem velja to za podzemeljske vrste hroščev, ki so dolgo vrsto let kar na splošno veljale za redke, čeprav nekatere, s primernimi načini lova, lahko nalovimo v velikih množinah. Trgovina z redkimi živalskimi vrstami ima danes že zelo skromen krog prodajalcev in kupcev, močno pa se je povečalo zanimanje med raziskovalci, ki sicer ne kupujejo živali, jih pa zelo radi zamenjavajo. Zanimanje pa seveda krepko presega spisek zavarovanih živalskih vrst in v mnogih državah že budno pazijo in nadzorujejo izvoz živih in prepariranih živali. Pri nas živi še veliko vrst živali, ki so redke in vendar niso zavarovane, ker jih poznajo in najdejo samo strokovnjaki.

Preden se odločimo za zavarovanje določene vrste živali, moramo vedeti, zakaj jo varujemo in pred kom. Ni se treba bati poprečnega obiskovalca gora, saj skoraj ni planinca, ki bi si za spomin prinesel redkega hrošča ali pa da bi lovil apolona, tudi ne bo brskal po jamah in iskal redke členonožce in mikroskopsko majhne polže, ki jih včasih težko najdejo celo strokovnjaki. Čeprav se čudno sliši, so redkemu živalstvu najbolj nevarni poklicni in amaterski zoologi, ti pa skoraj vedno dobijo potrebna dovoljenja za lov živali, ki so namenjene le za znanstvena raziskovanja. Seveda se morajo pri tem omejiti na manjše število primerkov. Spisek zavarovanih živali bo treba na novo pregledati, se posvetovati s strokovnjaki za posamezne živalske skupine ter izbrati le tiste živalske vrste, ki so resnično ogrožene. Upoštevati bo treba vse dejavnike, ki zmanjšujejo populacije in vrste. Po sedanji odločbi o zavarovanju redke favne je prepovedan lov teh živali, ne smejo se pobijati, prodajati, kupovati in izvažati. Glede belorepca velja, da ni dovoljeno razdirati gnezd in uničevati jajc. Tu so navedene dejavnosti, ki jih zagreši posameznik ali skupina in

jih lahko do neke mere nadzorujemo. Lahko pa ugotovimo po dosedanjih izkušnjah, da posamezni zbiralci še najmanj škodujejo zavarovanim živalim. Če hočemo resnično zavarovati določene vrste in jih ohraniti vsaj v sedanjem obsegu, moramo zavarovati tudi njihov življenjski prostor. Vsaka odločba o zavarovanju določene vrste bo brez vrednosti, če ne bomo preprečili usodnih posegov v življenjsko okolje te vrste. Velik nesmisel bi bil, če bi kazensko preganjali naravoslovca-amaterja, ki bi brez dovoljenja ujel nekaj zavarovanih jamskih hroščev v neki jami, ki bi jo kasneje uredili za turistični obisk in s tem krepko porušili ravnotežje v tem biotopu. Prvi bi bil kaznovan, ker je ujel nekaj živali, drugi, ki bi uničili skoraj vso jamsko favno, pa bi bili gotovo pohvaljeni za trud, da so množicam odprli dostop do novih lepot. Ta primer nam pove, da je še vrsta hudih uničevalcev živalstva in še posebej redkih vrst, ki pa jih ne bomo našli v nobeni odločbi. Ne smemo pozabiti, da nekatere vrste žive na prav majhnih področjih. Take vrste lahko postanejo žrtve velikih gradbenih del pri odpiranju rekreativnih centrov, uničujejo jih odpadki, ki najdejo nepravo pot v bistre reke in potoke, ureditve jam za množičen obisk prav temeljito počistijo z živalstvom takih jam, sečnja na velikih gozdnih površinah bodo škodovale mnogim populacijam. Še bi lahko naštevali take posege v naravo, ki uničujejo redke vrste živali. Ne moremo pa vseh teh dejavnosti vključiti v odločbo o zavarovanju redke favne in jim predpisati obseg. Tu pomaga le raziskovanje favne pred vsakim posegom v naravo in od primera do primera je treba poiskati najustreznejšo rešitev. Boljša rešitev, ki sicer ni popolna, so smotrno izbrani narodni parki in naravni rezervati, kjer varujemo prvobitno naravo in vse vrste, ki tam žive. Sedanja mreža parkov in rezervatov je pri nas žal še tako redka, da ne more zadovoljivo varovati večjega dela vrst, vrednih posebnega varovanja. Z razširjenjem sedanjih parkov in rezervatov ter z ustanavljanjem novih bo zajetega veliko več življenjskega prostora za mnoge vrste. Spisek vrst, ki jih bo treba še posebej zavarovati, bo zato lahko kaj kratek. Preden pa se lotimo izdelave takega varstvenega načrta, bo treba temeljito preučiti živalstvo parkov in rezervatov ter vprašati strokovnjake za mnenje, katere vrste naj še posebej zavarujemo. Če bodo še lovci in ribiči ubrali bolj biološko pot pri gojitvi divjadi in rib, bomo lahko še dolgo uživali sloves favnistično bogate dežele, ki kljub napredku varuje svojo prvobitno naravo. To ni težko doseči, treba pa bo nekoliko skreniti s sedanje poti, ki ni preveč naklonjena naravi.

ZAŠČITA JAM IN PODROČIJ NA KRASU

MILAN OROŽEN ADAMIC

ugoslavlja je klasična dežela krasa.

Pri nas so se že zelo zgodaj začela raziskovanja na tem področju. Mnoga imena za morfološke oblike na krasu, kot na primer: dolina – vrtača, so se udomačila v strokovni literaturi povsod po svetu. Zelo se je razvila tudi jamska biologija, ker je v naših jamah poleg človeške ribice še mnogo drugih zanimivih živali.

Vsesplošni razvoj, nove gradnje, iskanje vode, potrebe po električni energiji in podobno posredno ali neposredno spreminjajo podobo kraške pokrajine. Poleg turistično najbolj znanih je po cenitvah speleologov v Sloveniji okrog 10 000 jam. Letos praznujemo 60-letnico organiziranega raziskovanja podzemlja. V tem času je bilo bolj ali manj podrobno raziskanih 3400 jam širom po Sloveniji. Za rast nakita kraških jam, stalaktitov, stalagmitov in drugih sigastih tvorb, s katerimi so jame pri nas še posebej bogate, je bilo potrebno več kot deset tisoč let. Ob tem pa ne smemo podcenjevati posebnosti površinskih kraških oblik, kot so vrtače, koliševke, uvale in še prav posebno kraška polja, oziroma presihajoča jezera, ki so ena največjih zanimivosti.

Naša dolžnost je, da ohranimo potomcem, karnam je narava dala v tisočletja trajajočih procesih. Nimamo pravice uničevati ali celo uničiti, česar ne bomo mogli, ne znali obnoviti in je poleg tega še ena največjih zanimivosti naše dežele.

Pred drugo svetovno vojno so poskušali zavarovati vse jame v Sloveniji. Oblasti so se zavzemale za idejo zavarovanja, vendar so bile težave s posamezniki, posebno lastniki parcel, na katerih so vhodi v jame. Zemljiški lastniki so lahko ovirali celo dostop do jame. Vendar je bilo doseženo, da so oblasti razglasile jame za naravne znamenitosti, v katerih je bilo prepovedano vsako poškodovanje jamskega inventarja, odnašanje kapnikov, katerih trgovina je dokaj cvetela, in drugega jamskega materiala. Po drugi svetovni vojni jame niso bile več zavarovane. Izjema so bile tiste maloštevilne jame, ki so bile zaprte in turistično urejene. Rakov Škocjan je bil leta 1949 zavarovan s posebno odločbo. Jamske živali so bile zavarovane leta 1951 z odlokom o zavarovanju, ki prepoveduje lov, uničevanje, odnašanje ali drugo odtujevanje človeške ribice in vseh jamskih členonožcev in mehkužcev. Pred kratkim je bil sprejet zakon o varstvu narave in zdi se, da bo mogoče urediti zavarovanje vseh interesantnih objektov.

Po več let trajajočih razpravah so se pri službi za varstvo narave v Zavodu za spomeniško varstvo SR Slovenije zbrala mnenja in predlogi.

Velika večina zastopa mnenje, naj bi bile zavarovane načelno vse kraške jame in da bi bil strogo kontroliran vsak poseg v tej smeri. Pri površinskih gradnjah je treba upoštevati prostor pod zemljo. Trasa nove ceste Vrhnika–Postojna bo šla pri Lazah nad jamo Logarček, kjer je na nekem mestu debelina stropa le okrog 11 metrov. Po načrtu bi moral biti čez nasip, vendar mnogi menijo, da bi bilo bolje zgraditi majhen most. Seveda je cesta nujno potrebna, vendar pa je vsekakor treba strogo upoštevati zavarovanje naravnih znamenitosti.

Poleg predloga, da se zavarujejo vse kraške jame, se je izoblikovalo še dvoje stališč:

1. Posebej naj se zavarujejo naše najbolj znane in pomembne jame, ki se odlikujejo z veličastnimi vhodi, pestro in bogato zakapanostjo, zanimivimi hidrografskimi lastnostmi, posebno globino in drugimi privlačnostmi. Seveda pa je v jamah še mnogo neraziskanega ali pa je celo možno prodiranje naprej v podzemlje. V zadnjem času se tudi pri nas razvija potapljanje v sifonih in po izkušnjah v drugih deželah si lahko obetamo še odkritij celo v najbolj raziskanem sistemu postojnskih jam. Posamično naj bi bilo torej po sedanjem predlogu zavarovanih 53 jam, od katerih imajo nekatere poleg naravne tudi arheološko vrednost. Seznam strogo zavarovanih jam bo treba stalno dopolnjevati v sodelovanju z jamarskimi organizacijami.

2. V bodoče naj se ustanove tako imenovani »kraški parki« v večjo ali manjšo površino, na kateri je najti večjo koncentracijo zanimivih kraških pojavov. Taka oblika naravnega varstva bi poleg jam zavarovala tudi druge kraške posebnosti kot so vrtače, koliševke, škrape in podobno. Pri tem so prav razne večje koliševke vredne posebne pozornosti in zavarovanja. Seveda je pri takem delu potrebna skrajna natančnost, tako pri raziskavah na terenu kot pri preučevanju že znanega gradiva, podatkov, namigov in predlogov z raznih strani in iz različnih znanstvenih panog. Z valorizacijo posameznih področij in glede na stopnjo ogroženosti bo mogoče izdelati posebne režime zavarovanja, posebej za vsako področje. Da pa bi to res lahko dobro in neprenehoma delali, je potrebno profesionalno skupinsko delo strokovnjakov z različnih področij, ki pa bi jih v veliki meri morali za tako delo šele usposobiti. Težava je tudi v tem, ker ne moremo pričakovati hitrih rešitev in bi se koristnost take službe pokazala šele čez nekaj let ali celo desetletij.

Konkretno sta predlagani za zavarovanje naslednji področji:

a) Vzhodni kraški park, ki bi obsegal Planinsko polje, Postojno in Cerkniško jezero z okolico. Pod posebnim režimom naj bi bili: Rakov Škocjan, Zadnji kraj, Planinsko polje, Cerkniško jezero in vrh Slivnice.

b) Zahodno kraški park, ki bi zavzemal okolico Divače z Vremščico in južnim delom sezanske okolice in bi segal do Sv. Petra pri Kozini in Socerba. Pod posebnim režimom naj bi bilo območje Škocjanskih jam in ozemlje kobilarne v Lipici. Ta park bi se

povezoval tudi z zavarovanimi področji onstran meje v turistično rekreacijsko področje Trsta.

Za oba rezervata bi poleg omenjenih režimov veljal najstrožji režim za tiste jame, ki so predlagane za posamično zavarovanje. V posebnih primerih, kot na primer nad Postojsko jamo, kjer je vojaški poligon, bo potrebno strogo zavarovanje površja nad jamo. Če spremenimo površje, porušimo obstoječe stanje in lahko se zgodi, da začne odmirati rast najlepših turistično najprivlačnejših kapnikov, ki nam med drugim prinašajo milijone.

Vsaka zaščita, pa čeprav z zakonom zavarovana, je brez vrednosti, če ni stalne kontrole in skrbi za zavarovane objekte. Zato je nujno potrebna močna, elastična in dobro organizirana služba za varstvo narave. Naj za primer ne vzamem takih služb v tujini, ampak kar pri nas, v črnogorskem Zavodu za varstvo narave dela na tem področju osem ljudi, v enaki službi v Zavodu za spomeniško varstvo SR Slovenije pa le en stalno zaposlen biolog in geograf s polovičnim delovnim časom.

Dela na tem področju bo vedno več, ker bodo problemi iz dneva v dan večji in bolj pereči. Zavedati se moramo, da razvoj turizma in drugih gospodarskih dejavnosti terja smotrno urejeno in zaščiteno kraško pokrajino.

POPRAVEK

V PV 1970/291 je tiskarski škrat v naslovu iz »spominka« naredil »spomenika«. Bralcu mu je, če ne prej, v četrtem odstavku že lahko prišel na sled. —

Povišal je tudi Lomnický štít na str. 309. Prava višina je 2634 m.

OBVESTILO

V tej številki, posvečeni varstvu narave, nekateri članki zaradi pomanjkanja prostora niso mogli biti objavljeni. Objavili jih bomo v št. 8.

ČESTITAMO

Petru Sokliču, znanemu članu UO PZS, k promociji za doktorja vsega zdravilstva.

KLOPNI VRH NA POHORJU

V Lovrencu na Pohorju so ustanovili planinsko društvo. Začetek je bil lep in slovesen. Stotriindvajset udeležencev, med njimi več kot dve tretjini mladine. Predstavniki društev so čestitali in prinašali darove: PD Ruše odstopa sklad za obnovo planinske postojanke na Klopnem vrhu, gozdno gospodarstvo bo obnovilo gospodarske objekte na Klopnem vrhu in uredilo sodobno rekreacijsko središče, turistično društvo bo podaljšalo žičnico od Kumena do Klopnega vrha. Klopni vrh bo zopet zaživel. Že pred sto leti je bilo na Klopnem vrhu živahno. Klopni vrh je spadal v obsežen gospodarski kompleks falske graščine. Nad štiri tisoč ha pohorskega gozda, travnikov in pašnikov je izkoriščala Fala. Leta 1878 pa so začeli na Fali z intenzivno živinorejo. Uvozili so s Koroške plemenito marijadvorsko pasmo krav mlekaric. Že v prvem letu je stalo v falskih hlevih 81 glav živine. Na Klopnem vrhu so uredili »švicarijo«. Postavili so hleve, ogradili pašnike, posekali 42 ha gozda in uredili umetni travnik. Posejali so 19 raznih trav, ki uspevajo na višini 1280 m nad morjem. Osemdeset glav falske živine so spomladi prignali na Klopni vrh. Zgradili so še sodobno mlekarno, imenovano »Klopnovrška švicarija«. Iz zapiskov te švicarije naj navedemo samo par podatkov: julija 1878 leta so namolzli dnevno po prečno 3405 l mleka; v avgustu 4233 l mleka. Mleko so predelovali v sir in maslo. Julija 1878 so izdelali 234 kg sira »grojer«, 194 l smetane in 36 kg masla. Mleko, sir in maslo je bilo zelo dobre kakovosti. Sir so prodajali po 65 krajcarjev za kilogram, maslo pa po goldinarju za kilogram. Sir in maslo so pošiljali na Dunaj. Dunajčani pa so prihajali tudi na Falo in na konjih odjezdili na Klopni vrh. Tu so se zbirali lovci, naravoslovci in nežni spol pri »pohorskem damskem zajtrku«. Obrano mleko so predelali v izredno dobro »praško, — klopnovrško šunko«. Pri klopnovrški švicariji so redili 20 svinj. Statistični podatki v knjigi Carla Hiltla »Das Bachergebirge« zajemajo delo klopnovrške švicarije za leta 1878–1888. V desetih letih so stanje živine na Klopnem vrhu spravili na sto glav krav mlekaric, 20 plemenskih bikov, 40 ženskih in 50 moških enoletnih telet, 35 ženskih in 45 moških dvoletnih ter 40 moških in 30 ženskih triletnih telet. Klopnovrška plemenska živina marijadvorske pasme je uživala sloves. Povpraševanje po tej živini je naraščalo. Klopni vrh je postal gospodarsko in turistično zanimiv.

Naravne lepote osrednjega Pohorja so privlačile turiste iz Gradca in Dunaja,

znance in prijatelje Falčanov. Tu na nadmorski višini med trinajst- in šestnajststo metri prehaja rastle iz gorske v predalpsko floro. Ta prehod se oblikuje na tem delu Pohorja na svojstven način v svojstveno lepe oblike. Tu sicer ni strmih in golih vršacev, tako opevanih alpskih krasot. Zeleno Pohorje je bogato z mogočnimi gozdovi, polnimi mogočnih stoletnih jelk in smrek, orjaških bukev, znamenitih lip in tis.

Z višino prehajajo strnjeni gozdovi v posamezno stoječe skupine vitkih smrek in jelk, raztresenih po strmih planinskih pašnikih. Crnice obroblijo drevesa, brunice rdečijo pašnike, barve vseh nians, različne v soncu in luninem svitu, spreminjajo podobo pokrajine. Čimveč razgleda po tej čarobni pokrajini so si zaželeli obiskovalci Klopnega vrha. Falčani so postavili na Klopnem vrhu l. 1888 razgledni stolp. Deset let poprej je mariborski župan preuredil stolp na Bolfenku za razgledni stolp in nudil svojim gostom čaroben razgled na celoten severni horizont, tja do Visokih Tur in Grossglocknerja. Tudi iz razglednega stolpa na Klopnem vrhu so turisti lahko uživali čaroben razgled na Alpe.

Navdušenje za planine in planinstvo se je prebujalo tudi med Slovenci. Leta 1901 so ustanovili podravska podružnico Slovenskega planinskega društva s sedežem v Rušah. Do prve svetovne vojne je Podravska podružnica SPD opravljala dvojno delo: širila je planinsko idejo med severnimi Slovenci in ščitila slovensko zemljo pred potujčevanjem. Prvi pohorski planinci so bili izredno agilni. Leta 1902 so odkrili novo pot v Šumik in lobniški pragozd, 1903. so postavili 36 m visok razgledni stolp na Žigrtovem vrhu, na koti 1345 m n/m, l. 1904 so zborovali v Studenicah zaradi postavitve planinske kočice in razglednega stolpa na Boču, 1905 so markirali planinsko pot od Brvi čez Pesek na Roglo in dalje v Mislinjo, 1906 so zmarkirali po Pohorju 17 planinskih poti in uredili pod Veliko Kopo, v lovski koči inženirja Pahernika, zavetišče za planince. Istega leta, 8. septembra, so se zbrali planinci iz Podravja pri sv. Duhu na Ojstrem vrhu, na Kozjaku, k veliki slovenski manifestaciji. Prvo planinsko kočico na Pohorju pri Arehu so zgradili in slavnostno odprli l. 1907. Začeli so urejati okolje, zajetje Areškega studenca so leta 1909 z veliko slavnostjo prekrstili v »Rómanov studenec« po umrlem planincu in članu odbora, sodniku Romanu Trstenjaku. Ta slavnost in ime »Rómanov studenec« je postalo usodno za ruške planince. Ob izbruhu prve svetovne vojne so avgusta 1914 aretirali 19 Rušanov — planincev, jih obtožili »veleizdaje«, češ

da so propagirali velesrbstvo, zbirali pomoč za srbski Rdeči križ v balkanski vojni in se poklonili ruski carski rodbini Románov. Odpeljali so jih v graške zapore vojaškega sodišča.

Pri Ruški koči so zgradili leta 1912 dependančo »Planinka«, ki je pogorela februarja l. 1938 na nedeljo med smučarskimi tekmami. Leta 1913 je dobila Ruška koča konkurenco. Mariborski Nemci so zgradili pod firmo »Bergverein« mariborsko planinsko postojanko »Marburger Hütte«. Na Vidov dan 1914 je v Rušah velika narodna slavnost, razvili so sokolski prapor mariborske sokolske župe v navzočnosti tisočglave množice. Nastopilo je 12 pevskih zborov, 7 godb, 12 vrst telovadcev. Popoldan istega dne, ko se je zvedelo za sarajevski atentat, je žandarmerija razgnala zborovalce. Množica je zapela pesem »Hej Slovani«. Že obstoječi sum avstro-ogrskih žandarmerije o »ruških veleizdajalcih« je bil »potrjen«. Rušam so Nemci pridedjali pridevek »Mali Beograd«.

Po končani vojni je čakalo planince novo delo. V Mariboru so l. 1919 ustanovili podružnico SPD. Ruški planinci so prepuščili novo-ustanovljeni podružnici oskrbovanje koč na Klopnem vrhu in Kozjak. Pri Arehu so zgradili pravo planinsko naselje in 1922. l. odpri Čandrovo koč. Od l. 1925 dalje je planinstvo na Pohorju zaživelo tudi svoje zimsko življenje na smučeh. Zimski šport osvaja Pohorje. V Vuzenici je ustanovljen odsek Podravske podružnice SPD za Ribniško Pohorje. Pokrajina Malega in Velikega Črnega vrha, Jezerskega vrha in Ribniških jezer se odpira zimskemu športu. Tudi Klopni vrh privlači smučarje. Izhodišče je Smolnik s planinsko postojanko na Hlebovem domu. Leta 1928 je podravska podružnica ustanovila zimsko-športni odsek, smučarsko šolo in prirejala smučarske in sankarske tekme Areh-Ruše. V Lovrencu se začelja mladina smučati in trenirati za smučarske teke. Da bi se poživela smuka tudi na centralnem Pohorju, pokloni podružnica SPD Ruše podružnici v Slov. Konjicah sklad za gradnjo Koprivnikove koč na Pesku. Številno ležišč v pohorskih planinskih postojankah ni več zadoščalo. Pri Arehu so l. 1930 razširili Ruško koč in jo razsvetlili z acetilensko razsvetljavo, ki jo je instalirala ruška tovarna. Pri Ruški koči je do izbruha druge svetovne vojne središče zimsko-športne dejavnosti. Leta 1936 so priredili državne sokolske smučarske tekme, leta 1938 so tekmovali za smučarski prehodni pokal, leta 1939 priredili »Smuk čez Pohorje«, ki je postal tradicionalen pod nazivom »Orožnov smuk čez Pohorje«. Avgusta 1939 sta doživela Areh in Ruška koča zadnjo planinsko manifestacijo pred drugo svetovno vojno. Na tisoče planincev, peš in z motornimi vozili, je prihitelo k slavni otvoritvi nove »Planinke« po novo zgrajeni avtocesti Reka-Areh.

Od 1941–1945 je bilo Pohorje torišče bojev med partizani in okupatorjem. Prvi spopad med partizani in okupatorjevimi oboroženimi silami je vzplamtel na Klopnem vrhu dne 17. septembra 1941. Prva večja partizanska akcija Pohorske čete je izzvala okupatorske sile v planinski koči na Klopnem vrhu. Triindvajset partizanov je napadlo nemško posadko planinskih lovcov in jih pognalo v beg proti Lovrencu na Pohorju. Dva nemška vojaka sta padla, dva sta bila huje ranjena. Padel je tudi partizan Franc Soklič »Brko«, prvi v boju z Nemci na Pohorju.

Ustanovni občni zbor PD Lovrenc je sprejel tudi sklep, da se naj zberejo vsi planinci nekdanje podravske podružnice SPD drugo nedeljo v septembru na Klopnem vrhu na »Dan planincev«. V hvaležnem spominu na delo prednikov in na trpljenje in boje partizanov za svobodno Pohorje bodo novi rodovi planincev čuvali svetle tradicije in kovali nove delovne oblike v svobodi in miru v socialistični samoupravni družbi.

Ing. Josip Teržan

PRIJATELJSKI VEČER Z ALPINISTI—ODLIKOVANCI V DOMU ZLATOROG

V petek 17. aprila 1970 je UO PZS priredil v sejni sobi doma Zlatorog sprejem za alpiniste, združen s podelitvijo odlikovanj najbolj zaslužnim alpinistom, zlasti za vrhunske dosežke v l. 1969. Zbralo se jih je lepo število, tako da je bila sejna soba skoro pretesna. Večera se je udeležilo tudi šest članov upravnega odbora PZS, med njimi oba podpredsednika Fedor Košir in Tone Bučer.

Sprejem je vodil podpredsednik Fedor Košir, pozdravil navzoče tudi v imenu predsednika PZS dr. Mihe Potočnika, ki je moral ta dan na sejo UIAA. Podpredsednik tov. Košir je na kratko nakazal velike uspehe slovenskih alpinistov, tako doma kot v tujih gorah, posebej pa seveda še uspeli vzpon na Anapurno. Slovenci se z alpinističnimi vzponi vedno bolj uveljavljajo in uspešno uvrščajo med narode s staro alpinistično tradicijo.

Po nagovoru je tov. Fedor Košir razdelil odlikovanja, ki sta jih slovenskim alpinistom podelila PZJ in PZS.

Zlati častni znak PZJ so prejeli alpinisti: Stane Belak, Boris Krivic, Dušan Kukovec, ing. Pavle Šegula, Uroš Župančič, Franci Ekar; srebrni častni znak PZJ: Marjan Manfreda, Mitja Košir, Barbka Ščetinin, Peter Ščetinin.

Zlati častni znak PZS pa so prejeli: ing. Pavle Šegula, Klavdij Mlekuš, Kazimir Drašler, Tone Wraber, Franc Štupnik, Lojze Golob, dr. Jože Andlovic, dr. Andrej Martinčič, Matija Maležič; srebrni častni znak PZS je dobil Borut Krivic; bronasti častni znak PZS pa: Bine Mlač,

Tine Cedilnik, Mitja Košir, Milan Meden, Ivan Šturm, Beno Reis, Franci Gselman, Janez Gradišar, Viki Šoštarčič, Zvone Kofler, Vasja Doberlet, Marjan Manfreda, Dušan Dvoršek, Silvester Jošt, Dušan Kukovec, Stane Belak.

Med odlikovanci sta tudi pok. Janez Resnik in Riko Salberger, ki sta se lani smrtno ponesrečila pri plezanju v gorah. Njun spomin so navzoči počastili z enominutnim molkom.

Podpredsedniku Fedorju Koširju se je v imenu vseh odlikovancev zahvalil član UO PZS in načelnik komisije za alpinizem tov. Aleš Kunaver.

Sledila je skromna zakuska, pri kateri so navzoči pokramljali med seboj o izkušnjah in prijetno vznemirljivih doživetjih, ki so jih prebili v skalnatih stenah, snegu in ledu. Sestanka se je med drugimi udeležil tudi še vedno neugnani alpinist Uroš Župančič. Prijetno vzdušje sestanka so popestrili z lepimi barvnimi diapozitivni alpinista Milan Meden in Dušan Kukovec, ki sta prikazala severno steno Eigerja, ter Stane Belak, ki je opisoval svoja in svojih soplezalcev doživetja iz Mt. Blanca.

St. Kos

PD NOVO MESTO

Letošnji občni zbor PD Novo mesto (10. marca), je proti pričakovanju izredno lepo uspel. Udeležba je bila polnoštevna, saj je bilo zbranih preko 140 članov. Najbolj je razveseljevalo to, da je bilo precej šolske mladine iz novomeških osnovnih šol.

Iz poročil predsednika društva, tajnika in ostalih članov odbora je bilo razvidno, da je bila društvena dejavnost zelo razgibana.

Na dnevnem redu je bila tudi slovesna podelitev planinskih izkaznic dvajsetim novim članom mladinskega odseka iz osnovne šole Katja Rupena v Novem mestu. Šestdesetim novim članom mladinskega odseka osnovne šole Milke Šobarjeve v Novem mestu pa so bile slovesno podeljene izkaznice meseca maja pri planinskem domu Vinka Padersiča na Gorjancih.

Za bodoče delovanje društva so bili sprejeti naslednji sklepi:

1. Za vodstvo mladinskega odseka bo skrbela posebna komisija iz članov upravnega odbora in prosvetnih delavcev. Imela bo nalogo vključevati v mladinske odseke šolsko mladino novomeških in okoliških šol.

Dohodek članarine, ki jo plačuje mladina, bo predvsem uporabljen za organizacijo mladinskega odseka.

2. Na Trdinovi planinski in turistični poti bodo do 15. junija letos obnovili vse markacije.

3. Društveni izleti bodo v bodoče organizirani tako, da se jih bo lahko udele-

žilo čimveč članov, še posebno pa mladine.

4. Uprava društva bo uredila planinski dom Vinka Padersiča na Gorjancih, ki je Novemu mestu najbližja planinska postojanka.

Fr. Kocuvan

PD RAVNE NA KOROŠKEM

PD Ravne na Koroškem je na svoji drugi seji sprejelo delovni program. Največ nalog je prevzel mladinski odsek, ki namerava prirediti več izletov v bližnjo okolico, v Kamniške in Julijske Alpe. Mladinskemu odseku manjkajo mladinski vodniki, ki bi vodili mladino v gore. Zato bodo avgusta poslali na zvezni tečaj za mladinske vodnike v Vrata več najmarljivejših mladincev. Odsek si prizadeva, da bi v svoje vrste pritegnil čim več mladine, zato je navezal stike s šolami, na katerih bodo ustanovili posebne planinske skupine. Gospodarski odbor bo imel v letošnjem letu dovolj dela. Zbrati bo moral vso potrebno tehnično dokumentacijo za gradnjo vodovoda na Naravskih Ledinah. Gorski stražarji bodo obiskovali okoliške hribe in opozarjali planince, da je trganje zaščitenega cvetja prepovedano in kaznivo.

Propagandni odsek bo letos priredil izlete na Peco, Obir, Olševo, Triglav, Kamniške Alpe, Grossglockner in Raduho.

O Annapurni II je predaval v Domu železarjev član himalajske odprave tov. Lojze Golob. Dvorana je bila polna do zadnjega kotička.

24. aprila je tov. Lojze Golob zopet predaval o lepotah južnoameriških Kordiljerov.

F. Srebotnik

PD MURSKA SOBOTA

Veselo pomladansko vzdušje je valovalo nad sončnim in zelenim Prekmurjem in pomladanski optimizem je preveval tudi diskusijo prekmurskih planincev, zbranih na občnem zboru PD Murska Sobota. Bilo nas je 30, saj bi prostori Občinske zveze za telesno kulturo ne mogli sprejeti vseh članov, raztresenih širom po Prekmurju, pa tudi težko bi bilo pričakovati, da se bodo najbolj oddaljeni prišli posvetovat kar preko 50 kilometrov daleč. Zato so se odločili za delegatski sistem udeležbe.

Marsikatero planinsko društvo, ki deluje tik pod gorami, se lahko ob delu murskosoboških planincev marsičesa nauči. Zemljepisne razmere narekujejo planinskim organizatorjem tik ob naši severni meji stalen študij in osvajanje novih oblik društvenega dela, predvsem z mladimi. Med nenavadne, a privlačne oblike sodijo prav gotovo tudi nočni in kolezarski izleti, tamburaški orkester, plavalni

tečaji itd., seveda pa je osnovno še vedno izletništvo v gore, do katerih pa je za prekmurske planince pot dolga in draga. V okviru Murske Sobote deluje vrsta skupin širom po Prekmurju. Organizatorji so večinoma povsotarji. Delo take skupine je v veliki meri odvisno od enega ali dveh ljudi in je zato ponekod nestalno. Kljub temu je od tega kar 240 mladih.

Planinstvo si je utrdilo svoje mesto tudi v širši družbeni skupnosti Prekmurja. O tem pričajo lanskoletna finančna podpora s strani OZTK, številni gostje na občnem zboru in predvsem strokovni odbor za planinstvo pri OZTK, ki ga pravkar ustanavljajo.

Ta odbor bo v bodoče prevzel skrb za skupine planincev izven Murske Sobote ter za one planinske probleme, ki zadevajo celotno področje občine, npr. pomurska pot. Tako se bo PD lahko bolj posvečalo svojemu članstvu, ne bo pa trpela povezanost planincev Prekmurja. Novi UO PD Murska Sobota bo vodil večletni predsednik PD Evgen Titan.

Ob bogatem letnem obračunu dela želimo planincem iz Murske Sobote in skupinam iz Beltinec, Bodravec, Matinja, Križevac, Goričkega, Grada, Cankova, Tišine in Bogojine obilo lepih planinskih uric v bodoče.

Peter Soklič

PD TOLMIN

PD Tolmin je imelo občni zbor 27. 2. Predsednica Tatjana Šorli je v poročilu ugotavljala, da ima društvo 768 članov in da je razvilo živahno delo v pionirski, mladinski, članski sekciji in v skupini Anhova. Številni so bili izleti v domače gore, v slovensko zamejstvo, 9 članov pa je bilo na Mont Blancu. Pozimi so bila predavanja, v sezoni markiranje poti, delovne akcije na cesti do planine Lom, pripravljanje drv za kočo, sodelovanje pri delu do planinske vasice Ravne. Načrt, da bi vključili opuščene graničarske karavle v planinsko delo, je naletel na kritične opombe, ker ni dovolj sredstev. Društvo oskrbuje kočo na planini Razor, obnovitvena dela v njej so skoraj v celoti prostovoljno delo nekaterih agilnih planincev iz Tolmina in Anhovega pod vodstvom gospodarja Vlada Šorlija. Društvo je tudi založilo barvne razglednice, lani je dalo tiskati dve barvni razglednici Tolmina. Iz poročila GR službe, ki ima v Podbrdu, Tolminu in Kobaridu 15 članov in 2 pripravnika, smo izvedeli, da tesno dela z milico, da je skrbela za smučarje na Livku, pregledala nadelana planinska pota in skrbela za redno spopolnjevanje. Zastopnik PZ tov. Tine Orel je pozdravil občni zbor, pohvalil delo društva in govoril o delu z mladino. Zbor je pozdravil tudi predsednik občine ing. Ferdo Papič in poudaril pomen de-

lovanja planinskih društev za tolminsko občino; ker ne more društvom pomagati, jih je oprostila plačevanja občinskega davka na alkoholne pijače. Prihodnji dve leti bo še vodila društvo Tatjana Šorli, podpredsednika pa sta Janko Fili in Stefan Keber iz Anhovega. Po zboru je bil prijeten družabni večer.

Urh

PD PTT CELJE

V soboto 18. aprila 1970 je bil ustanovni občni zbor PD PTT Celje. Ustanovili so ga planinci – poštarji PTT podjetja Celje. PD PTT Celje ima že ob ustanovitvi 177 članov, ustanovnega občnega zbora pa se je udeležilo 76 članov. Planinci PTT podjetja Celje so bili do sedaj vključeni v PD PTT Ljubljana, vendar so v njem delovali kot samostojna planinska skupina že od leta 1953. Ta skupina je bila ena najaktivnejših in številčno najmočnejših v okviru PD PTT Ljubljana. Že v letu 1969 je ta skupina sklenila ustanoviti svoje društvo, njeno željo je v polni meri podprlo tudi matično društvo v Ljubljani. Preko zime je bilo pripravljeno vse potrebno, da so planinci – poštarji celjskega območja lahko na začetku sezone ustanovili svoje PD. Poleg PD PTT Ljubljane in Maribora je to tretje PD PTT v Sloveniji. PD PTT Celje vključuje v svoje vrste poštarje – planince celotnega področja PTT podjetja Celje, ki ima svoje pošte na območju 8 občin.

Na ustanovnem občnem zboru je Jože Božičnik, predsednik planinske skupine PTT Celje, podal poročilo o delu skupine v preteklem letu, ki je potekalo v znamenju priprav za ustanovitev PD PTT Celje.

Ustanovnega občnega zbora so se udeležili kot gostje: predstavnik PZS prof. Tine Orel, delegacija PD PTT Ljubljana pod vodstvom predsednika Jožeta Dobnika, delegacija PD PTT Maribor pod vodstvom predsednika dipl. ing. Antona Gosarja ter predstavnik PD Celje Franc Poderžaj. V pozdravnih govorih so vsi gostje zaželeli novoustanovljenemu PD obilo uspeha pri bodočem delu.

Kolektiv PTT podjetja Celje je skupaj s Kreditno banko Celje zgradil dependanso na Golteh. PTT kolektiv bo imel 9 ležišč. Del dependance, ki je last PTT, je dobilo v svoje upravljanje novoustanovljeno PD. Ustanovni občni zbor je za prvega predsednika PD izvolil Leopolda Lipovška, izvolil še 9-članski upravni odbor, 3-članski nadzorni odbor in 3-člansko častno razsodišče.

Upravni odbor PD PTT je imel prvo sejo v petek 24. aprila 1970 na Golteh v novi dependansi. Na predlog komisije za sklepe, imenovane na ustanovnem občnem zboru, je upravni odbor sprejel naslednje naloge:

vzdrževati rekvizite in obnovljati markiranje transverzale kurirjev in vezistov NOV Slovenije na odsekih, ki potekata na področju PTT podjetja Celje, to je od Andrejevega doma na Slemenu, preko Mozirskih planin, Menine planine tja do Vranskega in od Mrzlice preko Planine pri Sevnici do Bohorja;

proučiti možnost, da prevzame vzdrževanje nekaterih gorskih poti v dogovoru s PZS;

posebno skrb posvetiti mladini; organizirati za vse člane predavanja s primernimi temami o planinstvu in spoznavanju gorskega sveta;

izvesti posebno akcijo za povečanje števila naročnikov na »Planinski Vestnik«; v najkrajšem možnem roku izdelati program izletov za leto 1970 in ga dati v vednost vsem članom;

še z večjo aktivnostjo sodelovati na raznih manifestacijah kot so: na zborih planincev, raznih pohodih ipd.;

povečati aktivnost sodelovanja z drugimi PD in poglobiti že obstoječe sodelovanje.

Janez Lampret

USPEHI POLJČANSKIH MLADIH PLANINCEV

Ko je bil 1. 1961 v Poljčanah ustanovljen mladinski odsek PD Poljčane, še pomislili niso, da se bo od 11 mladih, kolikor je štel odsek ob ustanovitvi, število povečalo kar na preko 300 članov. Po besedah članov vodstva mladinskega planinskega odseka pa to še ni zadnje število. Čeprav so po tolikih uspehih v občini, kjer so upravičeno na vodilnem mestu, kot tudi po številnih uspehih v republiškem merilu ostali zelo skromni, ne morejo skrivati upanja, da jim bo prihodnje leto, ko bodo slavili deseto obletnico svojega plodnega delovanja, uspelo zbrati že okoli 400 mladih planincev. S takšnim številom članstva pa se lahko pohvalijo samo še nekatera društva v večjih centrih.

Mladinski odsek pa se ne odlikuje samo z velikim številom članstva, ampak tudi z doseženimi uspehi. Obiskal sem jih sredi največjega dela pri Planinskem domu na Boču, ki je ob sobotah in nedeljah zbirališče številnih mladih, kakor tudi starejših planincev iz vse Slovenije. Člani mladinskega odseka planinskega društva Poljčane so se od ustanovitve pa do danes udeležili preko 70 tekmovanj, tako meddruštvenih kakor tudi republiških. Osvojili so 15 prvih mest in večje število drugih in tretjih. V trajno last so

osvojili 7 pokalov, 3 pa imajo prehodne, vendar upajo, da bodo tudi te uspeli v naslednjem obdobju dobiti v trajno last. Preko 50 imajo diplom v tekmovanju skupin kakor tudi posameznikov. Večkratne zmage so pionirji odseka zabeležili na Milovanovičevem memorialu. V preteklem letu so si priborili pomembno zmago na orientacijskem tekmovanju na Kozjaku.

Mladinski planinski odsek pa se ni udeleževal sama na tekmovalnem področju, ampak je svojo dejavnost usmerjal tudi na rekreativno in izobraževalno dejavnost. Tako so v preteklem letu priredili številne izlete na slovenske planinske vrhove in turistične postojanke. V letošnjem letu so v mesecu marcu bili na Jančah, v aprilu pa so obiskali Zasavsko goro. Obek izletov se je udeležilo preko 60 planincev. Več kot 50 mladih planincev si prizadeva osvojiti bronasto, srebrno ali zlato značko »pionir – planinec«. Letos je bilo tekmovanje na sporedu prvič, organizira ga Mladinska komisija pri PZS. V letošnjem mesecu marcu je 34 mladih končalo planinsko šolo v Poljčanah. V teku pa je že druga šola, ki jo obiskuje 32 članov. Preko 70 članov je končalo tečaje prve pomoči. V naslednjih dneh bodo takšne tečaje opravili še ostali člani društva.

V prvih letošnjih mesecih so se mladi planinci aktivno pripravljali za številna republiška in meddruštvena tekmovanja. Na izbirnih tekmovanjih v društvu sestavljajo posamezne ekipe, ki bodo zastopale društvo na pomembnejših tekmovanjih. Na zadnjem tekmovanju, ki je bilo na Boču in je obsegalo orientacijski pohod, reševanje testov iz spoznavanja slovenskih gorstev, varstva narave in prve pomoči, je bil najuspešnejši (že drugič) Branko Kodrič iz poljčanske osnovne šole.

Med prvimi tekmovanji se bodo udeležili orientacijskega tekmovanja na Kozjaku in srečanja za Milovanovičev memorial na Mrzlici. V tem obdobju bodo izvedli tudi množični izlet na Golico. Pri organiziranju izletov pa se odsek ne zapira v meje članstva, ampak poizkuša pritegniti čim večje število nečlanov, od katerih se mnogi pozneje sami vključijo v to organizacijo. Mladina sama poišče pot v društvo, ni se treba trgati zanjo. Planinski odsek z organiziranimi in številnimi izleti in akcijami pridobiva vse večjo popularnost med mladino iz Poljčan, v zadnjem času pa tudi iz Laporja in Slov. Bistrice.

Nikakor pa ne moremo mimo Onič Dragice in Franca, Malija Franca in Stefanica Petra. Ti so od ustanovitve pa do danes, skupno s starejšimi člani društva, s krajevnimi organizacijami, občinsko skupščino Slov. Bistrice in direktorjem osnovne šole Poljčane Alojzom Mesaričem žrtvovali veliko prostega časa in

finančnih sredstev za uspešni razvoj planinstva v Poljčanah. Po desetih letih res lahko z zadoščenjem zro na uspehe svojega dela.

Viktor Horvat

OSNOVNE OBLIKE PLANINSKE VZGOJE

Mladinska komisija pri PZS si že nekaj let prizadeva uvesti in uveljaviti v društvih osnovno obliko planinske vzgoje, planinske šole. Zaveda se, da je za nadaljnjo rast planinstva nujno potrebno vzgojno delo. Da bi bile oblike tega dela čim enotnejše, je leta 1966 izdala Program za mladinske vodnike in Razširjeno snov za osnovno planinsko šolo. S tem gradivom je bila dana osnova za sklep skupščine PZS, ki je mladinskim odsekom 24. 4. 1969 naročila organizirati planinske šole, oziroma planinske večere, seveda s pomočjo UO.

Ta sklep UO PZS pa ni namenjen samo mladinskim odsekom in UO, temveč je postavljal precejšnjo nalogo tudi pred skupino planinskih vzgojiteljev v mladinski komisiji.

Svoje delo je pričela prav pri programu za mladinske vodnike in planinske šole. Ker je stara izdaja tega programa že pošla, smo pripravili novo, izpopolnjeno. Da bi potrdili pravilnost svojega dela, smo program poslali v oceno vsem republiškim institucijam, ki se kakorkoli ukvarjajo z vzgojo mladine.

Med več pohvalnimi ocenami, ki smo jih dobili o našem programu, je za naše nadaljnje delo vsekakor najvažnejša ocena republiškega sekretariata za prosveto in kulturo in republiške izobraževalne skupnosti. Njihovo mnenje nam daje zagotovilo, da smo na pravi poti. Mladinska komisija je zato na svoji plenarni seji 19. 10. 1969 osnovala v svojem okviru odbor za vzgojo in izobraževanje, ki je dokončno izdelal shemo planinske vzgoje.

a) Vzgojno delo začenjamo s sedmim letom, ko se pionirji lahko vključijo v akcijo PIONIR-PLANINEC in tekmujejo za bronasto, srebrno ali zlato značko.

b) Vzgoja za vse člane planinske organizacije naj poteka in v okviru planinskih šol.

c) Za šolanje vodstvenega in tehničnega kadra bomo še naprej organizirali tečaje za MLADINSKE VODNIKE.

č) Nadaljnje strokovno izpopolnjevanje bomo mladinskim vodnikom dajali na letnih in zimskih zborih vodnikov.

d) Zadnja stopnja pa bo na INŠTRUKTORSKIH TEČAJIH.

Za tako dejavnost pa je potrebna tudi strokovna literatura. Pri Planinski založbi bodo zato še letos izšli nekateri priročniki, ki jih najbolj pogrešamo.

Za akcijo PIONIR-PLANINEC so že izdelana vprašanja, ki jih bodo društva dobila v kratkem. Za PLANINSKE ŠOLE bo gradivo v programu za mladinske vodnike

označen s posebnim tiskom. Program za MV bo izšel najkasneje do konca junija v knjižni obliki. Do takrat bomo imeli tudi še publikacije o nevarnosti gora, zgodovini planinstva, orientaciji in meteorologiji.

Vse to so sicer priročniki, ki so v prvi vrsti namenjeni vodnikom, bodo pa istočasno dobri pripomočki pri delu v planinskih šolah. Te naj bi zapolnile vrzel, ki je nastala med tekmovanjem PIONIR-PLANINEC, ki vključuje mladino v osnovni šoli, ter na tečajih za mladinske vodnike, kamor se mladinci lahko priključijo šele po izpolnjenem 16. letu.

Seveda pa mladinska komisija v svojem delu planinskih šol ne postavlja togih normativov, po katerih naj bi ta oblika vzgoje potekala. Daje le podatke o snovi, ki naj bi jo vsak poznal. Društvo pa lahko po svojih potrebah ta program razširi.

Medtem ko dopuščamo pri planinski šoli društvom vso iniciativnost, pa je program za tečaje mladinskih vodnikov že izdelan. Obseg snovi in praktičnih vaj, ki jih mora vsak tečajnik poznati, mora biti enak za vso Slovenijo.

Ko se pogovarjamo o zahtevnosti tega tečaja, ljudje, tudi prekaljeni planinski delavci, pogosto pozabljajo na to, da bodo MV prevzeli v PD naloge, ki jih sedaj opravljajo oni sami. Zato nam ni razumljivo, da se ponekod pojavljajo zagovorniki ideje »važno je sodelovati, ne pa zmagati«!

Mladinski vodniki morajo zmagati in osvojiti toliko znanja, da jim bomo mirne vesti zaupali mladino in pionirje. Da bodo vodniki po končanih tečajih lahko pridobivali teoretično in praktično znanje, smo se odločili za zbere vodnikov. Dvakrat letno naj se srečajo vsi, ki so opravili tečaj, in naj že pridobljeno znanje obogatijo in utrdijo.

Seveda se ob povečani vzgojni dejavnosti vedno bolj kaže tudi pomanjkanje inštruktorskega kadra.

Zato bomo letos prvič organizirali tudi inštruktorski tečaj. Na naših inštruktorskih tečajih pa želimo vzgojiti delavne in iniciativne ljudi. Zavedamo se, da teh ljudi ne bo veliko, saj inštruktorski tečaj sam ne bodo počitnice, obveznosti, ki jih bo moral vsak tečajnik sprejeti pri svojih društvih, pa ga vežejo in je najpogosteje nevhvaležno.

Danilo Škerbinek

PRIZADEVANJA ZMS IN MK PZS

Dne 23. aprila 1970 je bila v Ljubljani na pobudo MK PZS v Domu planincev skupna seja predsedstva republiške konference ZMS in mladinske komisije pri PZS. Sejo sta vodila predsednik repr. konf. ZMS tov. Mitja Gorjup in načelnik MK PZS tov. Gregor Rupnik.

Na seji so bila sprejeta skupna stališča o tesnejšem, medsebojnem sodelovanju med ZMS in MK. Vendar so vsi navzoči ugotavljali, da so stiki na nivoju republike dobri, da pa manjka uspešnega medsebojnega sodelovanja v občinah in v krajevnih skupnostih. Krivda je obojestranska in zato so se predstavniki ZMS in PZS

odločili, da bodo na vseh akcijah, ki imajo vzgojni značaj, medsebojno sodelovali. Seminarjem, ki jih prireja ZMS, bodo predstavniki PZS pošiljali svoje zastopnike, ki bodo izražali poglede planske mladine, želje po še večjem sodelovanju in enakovrednem upoštevanju prizadevanj obeh organizacij.

ALPINISTIČNE NOVICE

TRIGLAVSKA MAGISTRALA

Že leta smo imeli v načrtu »dolgo pot« z Vogla preko Komne na Sedmera jezera, čez Hribarice na Velo polje, na Kredarico in skozi Krmo v Majstrano. Morda zveni ime magistrala nekoliko banalno, morda visoko doneče, vsekakor pa ima nekaj jedra v sebi.

Na tiho smo razpravljali o tem. Na nesrečo je zvedel o tem Uraš. Ker ima »bomo« zelo v čislih, je prišel ta »bomo« v časopise in kot bi ustrelil je dobil ta naš triglavski maraton popularnost. Nima rad »bomo«, dosti bolj mi ugaja » naredili smo«. »Bomo« te obvezuje, z »naredili smo« že prijetno sanjariš o naslednjem, drugem podvigu.

Dvaindvajset se nas je znašlo v petek 24. aprila na Voglu v brunarici pri Gabrijeli. Obiskali smo tudi Mileno v sosedni brunarici; nekoč je bila na Vršiču, zato smo stari znanci.

»Vodilni«, med njimi stari in mladi Slovani, smo se usedli za mizo, tesno staknili modre glave in v največji tajnosti obravnavali v prijateljskem vzdušju z upoštevanjem medsebojnih koristi zunanje vremenske razmere. Napoved za soboto je bila pod psom. Gremo ali ne gremo, smo ali nismo.

Po obilni zakuski smo sejo preložili z globokim razumevanjem in spoštovanjem medsebojnih interesov na naslednje jutro.

»Rosi,« je obupno kriknil nekdo ob štirih zjutraj. Odgovor je bil vreden našega načrta: »Tem bolje, borili se bomo na vodno hlajenje.« O hrabri Leonidas, kako te izkoriščajo!

Točno ob peti uri v soboto 25. IV. smo se spustili v meglo proti zadnjemu Voglu. Tam v bivaku železarjev je spalo še osem junakov, ki jim »za vsak slučaj« nismo zaupali junakinj, štirih po številu. Čakali so že na nas. Do tu smo imeli skozi meglo njihovo sled, sicer ne vem, kako bi jih našli.

V najbolj prijateljskem vzdušju naravnost prirskega medsebojnega razumevanja smo zopet staknili »vodilni« glave in odločili, da naj glavnina počaka pri bivaku, štirje pa smo odšli naprej iskat

smer. Našli smo markacije na drevju, nekoliko pod bivakom in nadaljevali pot ob njih. Markacij je kmalu zmanjkalo, toda pridružil se nam je nov tovariš, dež, ki nas je s svojo subjektivno navzočnostjo opozoril na nove objektivne težave.

Ustavili smo se in Mitja Košir (jeseniški), se je prostovoljno javil, da gre okoli 2 km nazaj po tovariše. Počakali smo glavnino, nato je odšla vodilna četvorica zopet naprej. Pravzaprav trojica, ostati sem moral toliko, da sem pokazal, kako improviziraš kože za vzpon z motvozom. Nato sem odmotovilil navzgor v meglo. Takoj se mi je zdelo, da so tovariši iz modrega vodstva zavili preveč v levo. Nič nisem mogel storiti, bili so že tako daleč spredaj, da sem moral za njimi. Ujel sem jih šele na sedlu. »Tu smo na sedlu.« »Že, ampak ne na Konjskem sedlu.« Strašno vzpodbudna ugotovitev. Pokazal sem navzdol čez previs: »Tam bi morali biti, se mi zdi.«

Poslal sem Primoža nazaj, naj pove, da iščemo smer, če je ne najdemo, se bomo vrnili k glavnini.

Slutil sem, da smo krepko zašli. In smo tudi zares, kot se je pozneje izkazalo, in sicer tako občutno, da bi prišli prej v Trst kot na Komno.

Primož se še ni dobro odpeljal, ko smo se vrgli na oprtnike. Zdajci zaslišim glas pod seboj, v tisti smeri, kamor sem prej kazal, da bi menda morali iti.

»Kdo si, kam greš?«

»Jaz sem, jaz.«

»Že dobro, tudi jaz sem jaz, ampak od kod si prišel in kam greš?«

»Jaz sem, jaz.«

Tokrat se mi je odprlo in moral sem se smejati.

Lepo klobaso smo spletli okoli tega sedla. Spodaj je bil Primož, (jaz sem, jaz). Pospravili smo bisage in oddrseli navzdol.

Glavnina se je dvignila okoli 200 višinskih metrov navzgor, čakali so v hudem nalivu, kaj bo odločil vodja.

Pokazal sem v smer, v katero bi morali; počasi se je megla vzdignila in res se je toliko odprlo, da sem se lahko zanesel. Naliv je prenehal. Do Konjskega

sedla (1783 m) smo prišli opoldne. Pri tem je bilo seveda nekaj težav s psi na smučeh in z motvozom. Nevarnosti plazov ni bilo, ker je bil sneg že močno uležan. Ogromni plazovi so že pokrivali doline. Kljub temu smo hodili v razdalji. Naj se turisti navadijo na pravilno hojo. Če ti uspe najti dolino, ki drži do Konjskega sedla, potem si na konju. Od sedla naprej so redki kažipotni in tudi orientacija je lažja.

Tista dolina, v katero smo prej spodaj zašli, je imenitna za smuko. To je že četrta blizu zadnjega Vogla, ki sem jo spoznal: s Šije, s sedla Vratca, potem ta »izgubljena« dolina, ki gre po zemljevidu verjetno s sedla globoko (1828 m), četrta pa je dolina s Konjskega sedla, kamor smo šli.

Zašli smo, ker je tu premalo drogov – kažipotov.

S Konjskega sedla smo šli mimo snežne konte, na desni je vrh Bohinjski Migovec (1901 m), nato okoli 100 viš. metrov navzdol, nato ob južni strani vrha Mahor (1848 m), navzgor okoli 60–70 viš. metrov, in prišli smo na ravnino pod Podrto goro. Tu smo zavili pravokotno na desno navzdol pred vrhom Govnjaški Kuk (1850 m) in pod njim proti zahodu na planino Govnjač (1475 m). Smuka navzdol ni bila najlažja, sneg je bil težak. V Domu na Komni smo po devetih urah »prijetnega sprehoda«, na katerem smo večkrat glasno »izmenjavali misli«, restavrirali otožno telo. Tu se nam je pridružilo še sedem tovarišev in ena tovarišica, ki se jim še sanjalo ni, kaj jih še čaka. Poleg tega sta pristopila še dva oskrbnika za kočjo pri Sedmerih jezerih. Bilo nas je že 32. In kljub slabemu vremenu in kljub dežju je preveal to množico čudovit borbeni duh.

Če pomislim na vse težave, ki so nas spremljale, moram vsem udeležencem čestitati. Sleplo so zaupali alpinistom na čelu, ubogali so na vsako povelje. Lahko rečem, da sem doživel podobno borbo z meglo, viharjem in snegom samo nekajkrat v svojem življenju.

Komno smo zapustili ob poldveh. Megla je bila nad nami in tako ni bilo problemov do Sedmerih jezer. V treh urah lagodne hoje smo »preštručali« daljavo. Okoli 20 km smo prvi dan pustili za seboj. V nedeljo zjutraj smo zaležali.

Imel sem lep namen, da vstanem ob štiri, toda še vedno »otožno« telo se ni zbudilo. Zamudili smo skoraj eno uro. Ob šestih smo krenili v napad na meglo, ki nas je čakala natančno na pravem mestu. Tista borba, ki je trajala osem ur, je bila čudovit doživljaj. Uro daleč sem vodil, nato me je zamenjal mlajši alpinist. V megli je kmalu zavil preveč na levo. Zamenjal ga je Mitja in zavil preveč v desno.

Pod strmino na Hribaricah smo spet prišli preveč v levo. Zatem preveč v desno.

Rešil nas je mlad ljubljanski turni smučar, ki je vedel, da prinaša plaz samo na enem mestu rdeče kamenje s seboj in da moramo na tem mestu desno navzgor. Situacija je bila zaenkrat rešena. Mlademu možu se moramo zahvaliti, da nismo obrnili. Pričelo je snežiti, nastopil je vihar.

Prišli smo na ravnico pod Kanjavcem. Za orientacijo nam je bil samo južni veter, ki nam je pihal v hrbet že od kočje pri Sedmerih jezerih. Vedel sem, da nam mora pihati na Hribaricah v desno lice, toda pihal nam je v obraz, zašli smo preveč v desno, pod vršake ali pod Zelnarice. Mitja je skakal levo in desno, iskal kole, garal za tri. Nič. Pričela se je kalvarija. Premraženi, mokri, smo bili. Bičal nas je veter z ledenim zrnjem. Tako poražen že dolgo nisem bil. Sneg nam je zametel sledi, imeli bi težave tudi, če bi se hoteli vrniti.

Tedaj se je usoda dobrohotna poigrala z nami. Za hip je vihar razgnal meglo in okoli 150 m levo od nas sta bila dva kola – kažipota, dovolj, da smo bili v hipu na sedlu. Od tu dalje orientacija ni problem. Premrzlo in preveč viharo je bilo, da bi lahko odvezali pse s smučmi. Zanimivo je bilo, da je jug vlekel čez sedlo in po strmini navzdol z nezmanjšano silo. Bilo je tipično vskakanje zračnih mas. Mislim, da za robom ne bo vetra. Pod strmino smo sneli pse s smučmi.

Popolnoma mokri smo se plazili skozi okno v Vodnikovo kočjo. Božo je bil s svojo ekipo v koči, kamor je bilo vlomljeno še pred njim. Silne mase snega, ki so letos zalile naše Julijce, so pustile svoje sledi tudi na Vodnikovi koči. Sneg je enostavno zlomil 25 cm debele špirovce. Kdo bi računal s takim snegom!

V koči je zopet nastopilo vzdušje »prijateljskega prijateljstva in medsebojnega razumevanja«. Strašno hitro človek pozabi na težave, če mu je zopet lepo.

Zunaj je snežilo, bliskalo in grmelno, kar je vse nepopisno lepo, če si v koči. Božo nas je postregel s čaji in juho. Tudi to je res, da bi bili morali vlomiti, če ne bi bilo odprto.

Morala je bila na višku. Če se bomo posušili, gremo naprej, so zatrjevali vsi. V ponedeljek zjutraj je snežilo. Podaljšali smo spanje za eno uro. Ob peti uri je kazalo že bolje, torej brž pokonci. Pospravili smo, se spustili na smučeh na Velo polje in odšli proti Konjskemu sedlu. Sem in tja so bile jasnine in oblačnem nebu, napredovali smo dobro. V eni uri smo bili na Konjskem sedlu, kljub novemu snegu.

Zaradi možnosti plazov na letni poti smo šli do pod Kalvarije in od tu smo se šele obrnili navzgor.

Aklimatizacija na višino v zadnjih dveh dneh je pomagala, da Kalvarija ni bila tako naporna, kot je, če prideš naravnost

iz doline. Lagodno smo hodili in v treh urah zmogli skoraj tisočmetrski vzpon. Vreme je bilo oblačno in ponujale so se prve snežinke.

Samo eno uro smo se zadržali, ob enajsti uri pa smo se podrsali proti Staničevi koči. Vidljivost je bila slaba, smuka pa čudovita. Pred Staničevo kočjo smo zavili na ploščad pod Ržmi in naprej po triglavskem smuku pod Rjavino, čez Pungrte na Apnenico. Vse do tu je bil sneg kljub pozni uri odličen. Naprej čez Muravo, (Stari lovec Lojze Rekar imenuje to travnato zelenico Roč'č), proti pastirski bajti je bil sneg nekoliko slabši, toda še vedno je dopuščal zavijanje. Plačilo za ves trud. Poldrugo uro s Kredarice do Krmarice. Neprestano se odpirajo prostrana smučišča, orješ in orješ brez konca. Čeprav je zgoraj snežilo in nižje doli deževalo, nam to ni vzelo dobre volje.

Da je ta maratonski okoli 60 km dolgi pohod uspel, imajo zaslugo prav vsi, ki so s svojo disciplino, vztrajnostjo in prizadevnostjo premagovali najtežje okoliščine. Moja edina zasluga je pobuda za ta lepi izlet, vse drugo so opravili sposobni udeleženci in nekateri sposobni alpinisti, ki so bili vedno na mestu.

Po dolgih letih je bil to prvi organizirani tak pohod. Vprašanje je, ali je že sploh kdaj tolikšno število skupaj opravilo to pot. Naj bi magistrala vsako leto združila vsaj tolikšno družbo!

Pohod je trajal 28 ur (tri dni), pot je dolga 55–60 km, viš. razlika med najvišjo in najnižjo točko je ca. 2000 m. Prehodilo jo je 21 udeležencev, + 8 od Komne naprej. Odstopil je samo eden – na Komni. Zahvala gre AO Lj. Matica za oskrbo Koče pri sedm. jezerih.

Ciril Praček

ŠALEŠKI ALPINISTIČNI ODSEK V LETU 1969

Preteklo sezono lahko štejemo za eno najbolj delovnih in uspešnih, žal pa tudi najbolj tragično sezono, odkar gojimo alpinizem v Soštanju.

Člani odseka so radi prijeli za delo, kjer je le bilo potrebno. Tako so delali v UO PD Soštanj, v mladinskem odseku, pri postaji GRS Celje, pri markiranju poti in predavanjih.

Največ časa smo seveda posvetili alpinizmu v kopni skali nekaj pa tudi v zimskem času. Največ vzponov je bilo opravljenih v Kamniških Alpah, nekaj pa tudi v Paklenici in Triglavu. Najbolj pa smo bili veseli vzpona v Eigerju, ki sta ga kot prva Jugoslovana premagala Resnik in Kukovec.

Razveseljivo je tudi dejstvo, da je bila opravljena vrsta težkih vzponov. Po dvakrat je bil preplezan Čopov steber v Triglavu in direktna v Štajerski Rinki, Reyeva in Herletova v Ojstrici, Glava Planjave,

poleg tega pa še dva prvenstvena vzpona, eden v Anič Kuku, drugi v Križevniku nad Robanovim kotom. Skupaj je bilo opravljenih preko 90 vzponov.

Uspešni smo bili tudi na drugih področjih. Markirali smo pot XIV. divizije in na območju naše občine. Očistili smo traso električnega voda za dom na Slemenu. Dušan Kukovec je imel predavanje o Eigerju v Slovenjem Gradcu in na Kozjaku za velenjske planince, Meta Rotovnik pa o domačih gorah na RŠC v Velenju. Trije člani so se udeležili VTK memoriala pod Jalovcem. Trije so člani postaje GRS v Celju, kjer so sodelovali na zimskem in letnem seminarju. Organizirali smo zbor koroških in štajerskih alpinistov na Slemenu. En član je sodeloval v komisiji za alpinizem, drugi pa v mladinski komisiji. Da je bilo delo tako uspešno, je zasluga vseh članov in pripravnikov. Za uspehe v stenah pa moramo zlasti pohvaliti zmagovito navezo v Eigerju, v domačih stenah pa sta se najbolj izkazala Ivč Kotnik in Franc Verko.

Za vso to dejavnost so člani odseka porabili iz svojih osebnih sredstev ca. 3000 N din, društvo pa je podprlo iz dotacije občine Velenje odpravo na Eiger, deloma pa udeležbo na taboru v Paklenici in VTK memorialu ter organizacijo zbora koroških in štajerskih alpinistov na Slemenu.

Gore so zahtevale našo prvo žrtev, v stenah Rinke je omahnil v smrt naš najboljši, največ obetajoči plezalec, Janez Resnik. Izguba dragega tovariša nas je zelo prizadela, obenem pa nas opozorila.

V odseku je zdaj 9 članov in 5 pripravnikov. Prav pridobivanje novih pripravnikov in razvijanje kvalitete bomo morali posvetiti v bodoče več časa pa tudi denarja. Pri tem si želimo, da bi UO PD tudi v bodoče kazal razumevanje za naše delo, saj lahko računamo, da bomo prav iz vrst alpinistov dobili ljudi, ki bodo nekoč kot odborniki društva nadalje širili in krepili planinsko misel.

M. Pusovnik

DEKLARACIJA O UREJANJU NARAVNEGA OKOLJA EVROPE (odlomki)

Sklepni dokument Evropske konference o varstvu narave, Strassbourg, 9.-12. februar 1970

Uvod

Sleherni prebivalec Evrope danes lahko opazi vznemirljiva znamenja onečiščenja in kvarjenja svojega naravnega okolja in resne grožnje, ki mu pretijo. Slabšaenje okolja je posledica nenadzorovane in nerazsodne uporabe prostora ter nespametnega črpanja naravnih dobrin; plodno zemljo uničuje erozija, voda postaja neustrezna za nekatere načine uporabe, zrak je nevarno onesnažen, krajina osiromašena, divja favna in flora nazadujeta, odpadki vseh vrst se naglo množe, biološko ravnotežje je porušeno.

Načela

1. Narava je vir dobrin in lepote, ki jih človek potrebuje za svoje gmotno, telesno in duševno blagostanje ter za svoje duhovno življenje. Te dobrine in lepote moramo izkoriščati v skladu s temeljnimi naravnimi procesi in naravnim ravnotežjem.
2. Zaradi naraščanja prebivalstva in razvoja tehnike postaja pametno načrtovanje uporabe teh dobrin nujno. Pri reševanju teh problemov ne moremo več odlagati znanstvenega prijema, ki bo zasnovan na vedi o naravnem okolju (ekologiji) in bo imel namen oblikovati naše okolje tako, da bo zadovoljilo sedanje in bodoče človekove potrebe. Tak prijem mora vplivati na sleherno odločitev, ki zadeva naravno okolje.
3. Stroške za varstvo narave je treba primerjati s stroški, ki nastajajo zaradi neustreznih posegov v naravo.
4. Pri načrtovanju izrabe prostora in naravnih dobrin si moramo prizadevati k čim večji raznolikosti, kajti samo ta zagotavlja stabilnost okolja in večja njegovo vrednost.
5. V Evropi in drugih visoko industrializiranih deželah so danes pglavitna tale vprašanja pri varstvu naravnega okolja:
  - načrtovanje prostora in rabe naravnih dobrin;
  - odprava, odlaganje in predelava odpadkov in raznih stranskih produktov, ki nastajajo v moderni industriji;
  - uporaba strupenih snovi.
6. Ta vprašanja bo mogoče reševati le, če se bodo posamezniki zavedali, kaj je na kocki, in če bodo čutili osebno odgovornost za svoje naravno okolje.

Napotki

Na mednarodnem področju

1. Konferenca zahteva uskladitev zadevnih programov med obstoječimi medvladnimi organizacijami v Evropi.
2. Prouči naj se predlog o ustanovitvi evropskega organa z nalogo, da upravlja in nadzoruje urejanje naravnega okolja v Evropi. Pri tem naj se upoštevajo možnosti, da v takem organu sodelujejo tudi tiste evropske dežele, ki niso članice evropskega sveta.
3. Konferenca predlaga, da evropski svet izdela dodatni protokol k evropski konvenciji o človeških pravicah, ki naj vsakomur zagotovi pravico do čistega zraka, čiste vode, miru pred hrupom in drugimi motnjami ter sodoben dostop do morskih obal in v naravo.
4. Konferenca predlaga, da se organizirajo mednarodne izmenjave, seminarji in taborjenja za evropsko mladino, kjer naj bi se ta pripravljala na prevzem odgovornosti do svojega naravnega okolja.

Na nacionalnem področju

Konferenca zahteva od pristojnih vlad, da:

1. ob evropskem letu varstva narave 1970 javno povedo svoje namene glede naravnega okolja;
2. natančno določijo nosilce odgovornosti za naravno okolje v politiki, upravi, znanosti in v poklicih;
3. sprejmejo zakone o učinkovitem načrtovanju, urejanju in varstvu okolja ter ustanovijo ustrezne strokovne institucije, ki bodo pomagale pri njihovem izvajanju;
4. sprejmejo vse praktične ukrepe za izboljšanje in ponovno uporabnost zapuščenih in opustošenih površin, zlasti za rekreacijo in za ohranitev divjadi;
5. nemudoma zavarujejo nepokvarjene dele morskih in jezerskih obal in zagotove prost dostop do njih;
6. določijo in zavarujejo površine, ki so posebno primerne za narodne parke, za živalske in rastlinske rezervate ter naravne spomenike;
7. določijo jasno označene rekreacijske površine v okolici mest;
8. določijo ustrezno uporabo nenaseljenih površin s posebnim ozirom na pomen varstva barij kot živalskih rezervatov;
9. podpirajo kmetijstvo in gozdarstvo v predelih, kjer so naravni pogoji za tako dejavnost posebno težki;
10. priznajo odločilno vlogo kmečkega prebivalstva pri varovanju krajine in naravnega ravnotežja in sprejmejo ukrepe, da se zavre izseljevanje podeželja;

11. širijo in podpirajo vzgojo in znanje o varstvu narave na vseh ravneh, zlasti z uvajanjem ekologije kot samostojne smeri univerzitetnega študija;

12. podpirajo in pospešujejo delo prostovoljskih organizacij, katerih edinstveno vlogo pri vzgoji javnega mnenja je priznala tudi ta konferenca.

Posamezniki

Konferenca je prepričana, da bodo prebivalci Evrope:

– spoznali, da je izpolnitev njihovih upravičenih želja po boljšem naravnem okolju v veliki meri odvisna od njihovega živlega in praktičnega zanimanja za ustrezne ukrepe;

– da bodo pripravljene nositi stroške za varstvo naravnega okolja;

– da bodo še bolj učinkovito pomagali prostovoljskim organizacijam, ki se bavijo s temi nalogami;

– da se bodo organizirali za boj proti lokalnim primerom onečiščenja in kvarjenja narave.

Marko Selan

VARSTVO NARAVE V SZ

Obširno ozemlje SZ, šestina vse zemeljske površine, ima zaradi svoje pestrosti številne probleme varstva narave. A. Inozemcem poroča o njih v evropskem biltenu št. 28/1969 naslednje: Za varstvo narave v SZ skrbi država. Varstvo narave pojmujejo kot sistem državnih ukrepov za blagor sovjetskih ljudi, bodočih generacij in interesov človeštva nasploh. V vseh 15 republikah so sprejeli zakon o varstvu narave, nobeden od teh pa ne velja za vso SZ. Zakone so izdelala društva za varstvo narave, ki imajo velika pooblastila in privilegije. Zveza teh društev ima svoj kongres vsake štiri leta, med kongresi pa vodi delo centralni svet te zveze. Zveza je bila ustanovljena l. 1924 za evropski del SZ. Zveza ima svoja društva oz. odseke v vseh večjih mestih in delavskih naseljih. Stotisoč takih društev šteje 13 milijonov članov. Posebne organizacije skrbe za posamezne veje varstva narave: Za rezervate in lovišča centralna uprava, za gozdove ministrstvo za gozdove, za zemeljska bogastva ministrstvo za geologijo, ministrstvo za zdravje za čistost zraka in voda, ministrstvo za kmetijstvo za racionalno porabo vode itd. Nekatere republike (beloruska, litavska, ukrajinska idr.) imajo državne komiteje za varstvo narave, ki koordinirajo vso skrb in delo na tem področju.

SZ se je odločila za organizacijo številnih rezervatov, v katerih niso dovoljeni nobeni biotehnični posegi in tudi obisk turistov ni mogoč. Namenjeni so le znanstvenemu proučevanju in kulturno-peda-

goškim namenom. Vendar so ta režim v Astrahanskem rezervatu kmalu morali spremeniti, ker so se nekatere vrste ptičev tako razmnožile, da so jih morali začeti trebiti.

Poleg teh rezervatov imajo še rezervate, ki jih imenujejo »navadne«. V njih je dovoljeno raziskovanje in razne spremembe, aklimatizacije favne, zatiranje škodljivcev (volkov i. p.) zasajanje naravnih zatiralcev mrčesa, podiranje dreves iz higienskih razlogov, novi nasadi itd. To so »znanstveni inštituti v naravi«. Rabijo jih biološki inštituti. Lov je v njih pod strogim nadzorstvom. Akademija znanosti ima svoje lastne rezervate te vrste. Moskvska univerza razpolaga z rezervatom Zvenigorodskaja, ki obsega 800 ha, biološki inštitut voroneške univerze z 200 ha, leningrajska univerza je lastnica 1040 ha gozda Vorskla (Les na Vorskli). Ti akademski rezervati rabijo samo za študij in jih ne uporabljajo za proizvodnjo. Tu se izobražujejo bodoči fitopatologi, mikologi in entomologi.

SZ ima tudi več »odprtih« rezervatov, ki jih lahko obiskujejo turisti. Podobni so po svojem režimu narodnim parkom v zahodni Evropi.

Razne naravne redkosti so zavarovali kot »naravne spomenike«, razna stara drevesa posebnih oblik, brezna, jame, vetrnice in sapnice, slapove in pečine, ki so jim voda, veter in zmrzal dale posebno značilen obraz.

Vsi rezervati, po številu ca. 80, obsegajo 6 milijonov ha, njihovo število in obseg pa iz leta v leto naraščata.

WWF

WORLD WILDLIFE FUND, ustanova, o kateri smo že poročali, se organizacijsko in finančno vedno bolj krepi. Ustanovitveni svet je sestavljen iz zelo vplivnih aristokratov in politikov. Zdaj so sprejeli v svet še pakistanskega princa Karima Aga Khana. 25 članov iz kontinentov in 12 držav vodi to ustanovo, ki zbira svoja sredstva za ohranitev redke favne in flore. Ko je WWF lani imel svojo sejo v Rimu, je odbornike v privatni avdienci sprejel tudi rimski papež Pavel VI. WWF ima v pripravi velike načrte za ustanavljanje rezervatov in drugih ureditev za varstvo narave v Španiji, Franciji, Izraelu, Grčiji i. dr. Organizacija podpira francoske organizacije za varstvo narave v njihovem boju za ohranitev parka Vanoise. Pravijo, da je predsednik republike Georges Pompidou za dodeljanje statusa parka, saj ga je l. 1963 sam ustanovil. Tudi za ograženi nacionalni park d'Abruzzo teče pravda. WWF je uspešno interveniral pri predsedniku države Saragatu. WWF danes vpliva na varstvo narave na vseh kontinentih, seveda pa ne v vseh državah.

SPELEOLOG, Glasilo speleološkega odseka Planinskega društva »Željezničar«, Zagreb, XIV-XV/1966-67.

Naša najstarejša speleološka revija se bori s finančnimi problemi in le s težavo dohaja čas. Po dveh letih sta zopet izšla dva nadaljna letnika v drobnem zvezku, ki je posvečen dvajsetletnici delovanja odseka in matičnega društva. Revijo že vrsto let prizadevno in trmasto ureja ing. Srečo Božičević.

O delu sekcije, njenih uspehih in težavah v dvajsetih letih je v uvodnem članku pisal urednik sam in se obenem spominjal tudi onih, ki so v odseku sodelovali in ga v začetku tudi vodili.

Naslednji, članek V. Božiča, razpravlja o uporabi vrhne tehnike pri varovanju, ki je pri raziskovanju jam zelo pomembno. Isti avtor opisuje tudi 207 m globoko jamo pod Kosico v Gorskem kotaru. To je območje, ki so si ga v zadnjih letih jamarji-železničarji iz Zagreba izbrali, da ga bodo sistematično preučili. Nekaj spominov na začetne dni in tedne jamarske sekcije pri PD Zagreb je prispeval V. Lončar. Jamarji so zatem v skupini prešli k PD Železničarju in osnovali speleološki odsek, ki je šele pod tem okriljem dobro zaživel. Na kraju je poročilo o sodelovanju jugoslovanskih speleologov pri delu V. mednarodnega speleološkega kongresa, ki je bil lani v Stuttgartu.

Planinci-jamarji želimo Speleologu, da bi kmalu dosegel boljše pogoje za življenje in razvoj.

D. Novak

MONOGRAFIJA O ŠERP AH

Alpinistično odkrivanje Himalaje je istočasno pritegnilo znanstvenike raznih strok in ved k raziskovanju himalajskega področja. Posebne ustanove, med njimi so močno vidne nemške in švicarske, so izdale že cele knjižnice o tistem delu Nepala, Butana, Pakistana, Kašmira in In-

dije, kjer se je planet najvišje pognal v višave. V Nemčiji izhaja obširno delo Khumbu Himal o znanstvenih izsledkih v nepalski Himalaji. V zadnjem času so izšli zvezki o favni (uničevalci insektov in glodalci, ekološke in bionomične študije o sesalcih v vzhodnem Nepal), posebej pa šest zvezkov o šerpah. V tej monografiji o šerpah je T. W. Funke objavil svoja dognanja o njihovem verskem življenju. Ugotavlja, da vera šerp izvira iz budistične religije »bon« v vzhodnotibetanskem Khamu, ki je prvotna domovina šerp. Prvič so tu objavljeni njihovi religiozni teksti, ki jih uporabljajo pri kultu vegetativnih sil in gorskih božanstev. Delo ponazarjajo številne barvne podobe.

RUDOLF ROTHER

Konec l. 1969 je v Münchenu umrl znani knjigarinar in založnik planinske literature Rudolf Rother v 83. letu svojega življenja. L. 1920 je ustanovil svoje podjetje in v nekaj letih postal svetovni pojem dobro vpeljane in vzorno vodene planinske založbe. V njegovi založbi sta začeli izhajati reviji »Der Bergkamerad« in »Der Winter«, tu so izšli planinski pisatelji svetovnega slovesa: Kugy, Blodig, Lammer, Guido Rey, Hoek, Grassler, Flaig in drugi. Njegovo podjetje ima ogromne zasluge za razširjenje vsega, kar mora znati in imeti dober alpinist, plezalec in smučar. Zanimal se je tudi za naše Alpe. Pri njem je Hellmut Schöner izdal svoj vodič »Julische Alpen« in to l. 1956. V 10 letih so pri Rotherju izšle že tri izdaje te priročne, vestno pisane knjige. Lahko rečemo, da ima založba R. Rother lepe zasluge za popularizacijo našega gorskega sveta ne samo v Nemčiji, temveč tudi v vsej Evropi. Pri delu za 2. in 3. izdajo vodnika je prišlo tudi do sodelovanja med redakcijo našega lista in založbo, ki jo zdaj vodi Rudolf Rother mlajši.

T. O.

»Še vedno menim, da je Soča najlepša reka v Evropi. Ko bi bil slikar, bi slikal julijske gorske vode.«

(Dr. Julius Kugy, »Aus dem Leben eines Bergsteigers«)

PLEZALNI VRTEC S. PAOLO V BELLINZONI so odprli 26./27. oktobra predlanskem (1968). Leto nato so se udeleženci otvoritve spet sešli in ugotovili, da so z ureditvijo vrta mnogim ustregli. Plezalni vrtec je komaj 10 minut od kolidvora na severni strani Bellinzone in se razteza na površini dveh ha, ima pa 13 plezalnih smeri od III. do VI. stopnje. Pečine so visoke 150–180 m, torej dovolj za prave plezalne ture. Vse smeri so zaznamovane in opremljene s klini. Do vzdolžja drže dobre steze. Za začetnike je dela za tri ure. Zanje so skale zaznamovane z belim trikotnikom. Za izurjene plezalce obstoje smeri preplezljive v 1 do 3 urah. Tudi za izurjene so na razpolago strma mesta in smeri visoke od 20 do 47 m. V vrtcu je tudi kočja z 20 posteljami po 7 sfr. Pozimi so pečine brez snega, trening je možen, v Bellinzoni pa kopaljšča, ki program treninga lahko imenitno izpopolnijo.

FIRENZE, eno najlepših mest na svetu, je lani praznovalo tudi svoj planinski jubilej: Sto let je preteklo, odkar ob reki Arno deluje tudi sekcija CAI. Za jubilej so Florentinci izdali obsežen almanah.

POSEBNA METEOROLOŠKA POSTAJA V CHAMONIXU dela od julija 1969 pri turističnem uradu. Ing. Thillet na postaji pojasnjuje vremenske napovedi, ki prihajajo iz Pariza po radiu. Specializirana postaja bo na ta način napovedovala vreme za 24 do 48 ur vnaprej ter na ta način preprečila posledice nenadnih vremenskih razmer. Turistični urad bo poskrbel, da bodo napovedi specializirane postaje prišle do vseh koč okoli Chamoinixa dvakrat na dan.

TUKUČA (6915 m) je vrh 10 km vzhodno od Dhaulagirija. Na Tukučo so maja 1969 prišli Švicarji dr. G. Hartmann, A. Strickler, R. Homburger in A. Hirschbrunner (ta zadnja leta biva v Kathmanduju). Na vrh so prišli zdravnik dr. Hartmann, vodnik Strickler in šerpa. Imeli so mogočen razgled in lepo vreme, tako da so na vrhu ostali pol ure. Izobesili so nepalsko in švicarsko zastavo. Za pot od baze do vrha so rabili deset ur in doživeli vmes tudi snežne meteže. Strickler je znan vodnik iz Morgesa, pripada sekciji Diablerets. L. 1963 je vodil Švicarje na Hindukuš, se povzpел na Urgend (7035 m) in Payan (6445 m).

LOTHAR BRANDLER je bil l. 1958 eden od naveze v saški direttissimi v Cini, nato prvak planinskega filma, od katerega so mnogi pričakovali prerod te filmske zvrsti. Zdaj pa je naredil nekaj trivialnih filmov,

ki so vzbudili neevoljo njegovih častilcev. Odrekajo jim sleherno kvaliteto in menijo, da je zaigral vse, da ga tudi DAV z uradnim naročilom ne bo več spravil v hribe, kjer je s svojimi filmi v prejšnjih letih res nekaj pokazal.

ZLATO MEDALJO ZA EIGERJEVO STENO so za 30-letnico prvega vzpona l. 1938 izdali v Švici in jo reklamirajo v svojem planinskem biltenu. Zlata je v medalji 900/1000, teža je od 3,5 g do 105 g, števílo izvedb od 200 do 2000, cena pa znaša od 36 do 992 sfr. V prvih treh velikostih (od 17,5 do 105 g) so jo izdelali v zelo omejenem števílu, jo oštevílžili ter opremili z garantnim listkom. Medalja se dobi v bankah ali pa pri firmi v Numis in Trade AG v Zürichu.

PRORAČUN DAV za l. 1970 znaša 8,3 milijone šilingov. Na skupščini v Bregenzu l. 1969 so sklenili, da ga bodo porabili predvsem za alpsko kartografijo. Predvsem bodo poskrbeli za zemljevide, na katerih bodo zaznamovane smučarske proge. Najprej bo na vrsti predel med Bischofshofenom in Radstadtom, t. im. Radstattske Alpe. Velik del proračuna so namenili organizaciji avstrijskega nacionalnega parka med Grossglocknerjem in Dreiherrenspitze.

SMRTNE NESREČE V ŠVICI L. 1968 so bile nekaj manj številne kot l. 1967. Smrtno se je ponesrečilo 88 planincev in plezalcev ter 25 smučarjev. Samohodcev je bilo 28, navez v dveh 28, 44 pa se jih je ponesrečilo v večjih skupinah. Največ je bilo takih nesreč julija (29) in avgusta (26), največ ponesrečencev je bilo starih od 20 do 30 let (30), inozemcev je bilo 36%. Vzroki nesreč: Na snegu in ledu 33, v steni 27, pri trganju rož 12, v plazovih 9, zaradi izčrpanosti 18 itd. So razmerno veliko žrtev so terjale ledeniške razpoke (10), 5 od teh so bili smučarji. Kaže, da je snežna odeja spričo pomejanja ledenikov manj zanesljiva, bolj zahrbtna. Pri plezanju so bile smrtne nesreče bolj »subjektivnega« značaja, saj je smrt posegla po drznejših, ki so se spustili v steno v sandalnih, promenalnih ali telovadnih čevljih (8 žrtev). Plazovi postajajo za smučarje nevarni v bližini pist. Kar štirje so se spustili v svet, ki je bil zaznamovan kot nevaren, in bela smrt je zamahnila s koso.

V Švici je 136 reševalnih postaj, 89 od od teh l. 1968 ni stopilo v akcijo, medtem ko je 47 postaj dobilo alarm in opravilo 184 akcij, s katerimi so iz stiske rešili 82 ljudi, v 46 akcijah je sodelovalo tudi reševalno letalstvo.

Od l. 1964 do l. 1968 je bilo v švicarskih Alpah smrtnih nesreč 142, 115, 136, 135 in 113 na leto. Od leta 1965 se vse akcije sistematično registrirajo. Popreček alarmiranih postaj se vseh pet let suče okoli 50, kar pomeni, da večina postaj nima toliko opravka. Zato premissljujejo o tem, kako bi mrežo postaj prilagodili razvoju in potrebam. Vsiljuje se misel na koncentracijo postaj in boljšo opremo. Spričo povezave z letalstvom bo taka koncentracija toliko lažja.

OBISK V FRANCOSKIH PLANINSKIH KOČAH v L. 1968. Gre seveda le za lastnino CAF. V visokih in srednje visokih kočah je bilo 87 000 nočitev, v smučarskih pa 30 000: V Les Ecrins 32 000, v Mt. Blancu 14 000, v Pirenejih 8000, v Alpes Maritimes 6000 itd. V primeri z navedbami naše statistike so to skromne številke. V Vanoise je plaz odnesel znano kočo v vzhodno zapadnega grebena Grand Bec de Prelognan, ki so jo zgradili l. 1964 v višini 2580 m.

YOSEMITSKA DOLINA v Kaliforniji se spreminja v največji plezalski center ZDA. Tam so zdaj organizirali vodniško službo in alpinistično šolo. Vodi jo Wayne Merry, ki je prvi preplezal El Capitan. Plezalski servis so uredili v višini 2700 m.

HUANDOY (6127 m) v Andih ima slovito južno steno. Lani je odšla v Peru ekspedicija FFM, vodil jo je Claude Deck, med člani pa beremo večji del manjkraj imenovana imena. Francozi so se obrnili naravnost v južno steno Huandoya, tja, kjer so brez uspeha obrnili že Amerikanci in Angleži. Prišli so do polovice stene in čez do velikega previsa, ki ga zaradi slabega vremena niso naskočili. Spodletelo je tudi Francozom.

VZHODNA STENA MONTE ROSA na italijanski strani Wallisa je visoka 2000 m. L. 1872 so jo prvič preplezali Richard in William Pendlebury, Charles Taylor, Ferdinand Imseing, Gabriel Spechtenhauser in Giovanni Oberto, že takrat torej »evropska naveza« iz šestih nacij. Nekaj časa je to dejanje veljalo za najtežje v Alpah. Še danes je treba za steno računati 6 do 16 ur.

Poročali smo že, da sta 20. julija 1969, skoraj za stoletnico prvega vzpona, steno presmučala Avstrijca Lapuch in Oberegger in to z vrha Zumsteinspitze do Marinellijeve kočice. Že junija se je Švicar spustil 400 m v steno, tam navezal smuč in presmučal nevarni Marinellijev ozebnik, to je v sredi stene. Lapuch in Oberegger sta prišla iz Siona z letalom v bližino kočice Margarita, naslednji dan pa sta se povzpela na 4563 m visoko Zumsteinspitze in se s tega vrha Monte Rose s smučmi navezana pognala v 55° nagnjeno steno. Ko se je stena položila pod 50°, sta

se razvezala in smučala nezavarovano, čeprav je bilo v snegu veliko razpok. V Marinellijevem ozebniku sta imela srečo. Komaj sta ga presmučala, že se je z vrha udrl plaz v širini 300 m in zgrmel skozi ozebnik, ki je dobil ime po Damianu Marinelliju (l. 1881 ga je pri četrti ponovitvi stene v ozebniku vzlet ledeni plaz). V dveh urah sta bila že v Marinellijevi koči.

GRAND CAPUCIN smo pred leti večkrat omenjali v tem pregledu, saj je več let pomenil kriterij za prvi razred, za plezalsko elito. Njegova vzhodna stena je kakor ogromen obelisk, v katerega so zarisane naravne hieroglifsko zapletene raze, razpoke in špranje, vendar vse tako postavljene, da ga s prostim plezanjem ni mogoče premagati. Vsi vzponi preko »Velikega meniha« terjajo tehnične priprave. Je gotovo prvi in največji stolp v Mt. Blanc du Tacul. Prvi so prišli na vrh Grand Capucina trije vodniki: Adolphe in Henry Rey ter Louis Lanier l. 1924. S seboj so vzeli 10 m dolg drog. Veliko so tvegali in počeli nemogoče stvari, končno pa je le zmogala zavzetost. Njihovo smer so ponovili l. 1929 Grivel, l. 1946 Gervasutti in l. 1949 Terray, vsak od njih nekoliko drugače, gotovo pa povsem drugače kot današnji plezalci, ki v steno ovešajo stremena in lestvice in jim za pasom zvenkljajo klini vseh vrst, pomešani s »fifiji« in drugimi modernimi pripomočki.

L. 1951 je v vzhodno steno vstopil Walter Bonatti z Lucianom Ghigom. Kot prva sta uporabila dolomitske metode v Mt. Blancu. Danes je Bonattijeva smer prenabita, postala je tehnično normalna pot, ki s šestimi stopnjami nima več kaj opraviti. L. 1966 sta Berardini in Paragot zmogla odljudno severno steno. Dozdaj je ni ponovil še nihče. Švicarji Asper, Morel, Brin in Grossi pa so l. 1956 preplezali južno steno.

Nato so prišle zimske ponovitve. L. 1959 so Bonattijevo smer pozimi zmagali Merendi, Tendurini in Aippi, l. 1965 pa sta južno steno pozimi preplezala Marchiaro in Ribaldone, obe navezi z dvema bivakoma. L. 1966 so si lomili zobe na jugovzhodni steni najboljši plezalci. Šele l. 1968 so od 30. junija do 2. julija to steno preplezali Anghileri, Mauri, Negri, Cariboni in Ferrari.

To steno je z Leom Cerrutijem, ki pleza tudi z Aleksandrom Gogno iz Genove, pozimi preplezal Reinhold Messner. V tej via dei Ragni (»smeri pajkov« iz Lecca) se spoznal, zakaj so prej nešteti Italijani in drugi tolikokrat poskusili v jugovzhodni steni in jih je vedno znova odbila. Smer je terjala od njih vse najtežje v tehničnem in prostem plezanju, vse tehnike, kolikor jih zmoreta, ne nazadnje pa dva huda bivaka na viseči polici. Skratka v resnici ekstremna storitev – tudi za Messnerja.

WENGEN pozna ves svet, če ne drugače po vsakoletnih velikih smučarskih tekmah v smuku na progi, ki pomeni velik prekus za najboljšo od najboljših. Dva rojaka iz Wengena z imenom Gertsch (ne zveni dosti manj slovensko kot Tschopp in Orell, ki ju srečujemo v švicarskem planinskem slovstvu) sta v pretekli zimski sezoni nastopila z novimi varnostnimi vezmi, ki baje zanesljivo odpravljajo vse dosedanje pomanjkljivosti raznih »markerjev«: Sistem Gerč »rešuje« nogo v 6 smereh, levo in desno, spredaj, enako zadaj, vnaprej in nazaj; namestitev je lahka za »norce«, ne samo za »tepec« (narrensicher), saj en sam vijak uravna trdnost prijema za vseh 6 smeri; ima stabilno sprostilno ploščo, mehanizem, ki rešuje, ne prime neposredno čevlja, ampak to ploščico, ki deluje kot drugi, nespremenljivi podplat in konstantno uravnava funkcijske pogoje mehanizma (deformacije podplata, sneg, blato, pesek, led na podplatu niso več usodni pri odporu mehanizma). Nove ideje je sistem Gerč uvedel na TZ (Tourenzusatz), to je za omogočanje vzpona, kar pri takem sistemu ni ravno enostavno. Sistem s to napravo (TZ) ne načena čevlja, ki se vzdiguje obenem s sprostitelno ploščo. Tudi moderni, nepregibni podplati ne ovirajo smučarja pri vzponu, peta čevlja se vzdiguje brez odpora v poljubno višino. Naprava se je izkazala tudi v strmih prečnicah v srenu. Tako poroča v »Les Alpes« 1969/11 dr. Köchl. Če je vse to res, potem je Gerč odrinil s trga marsikak drug sistem.

Iz Švice poročajo tudi o novem tipu kratkih smučih z imenom Jet - LSK. Smučič so dolge 170 do 190 cm, kovinske »na sandvič«. Omogočajo moderno »vrtenje« na pisti tudi poprečnemu smučarju, ker se manj tarejo, lahke pa so tudi za vzpon, ker ne drče nazaj zaradi spodnje luskaste obloke, ki omogoča »zračno blazino« pod njimi. Ne rabijo nobene maže in se obnesejo v vsakem snegu, tudi v globokem, saj znaša zaradi njihove prožnosti in loka pritisk komaj 26,3 g na cm² pri smučarjevi teži 75 kg. Ta zadnji podatek je posebej presenetljiv, saj se o globokem snegu pri modernem smučanju sploh ne govori več.

Poročajo tudi o novem tipu jeklenih robnikov »fiberglass 06« in »fiberstar A-06«, ki ima novo karakteristiko prožnosti in uvaja spet staro funkcijo robnikov, to je varnejšo vožnjo. Sestava deske ima v svoji legendi kar 10 elementov od rdečebelne površine iz PVC do fenolitskih stranic.

O PREHRANI v gorah je bilo že veliko napisanega. Kaj bistveno novega je težko povedati, nova pa so eksaktna merjenja z raziskavanji v zadnjih letih, ki temelje na eksperimentalni metodi. Dr. W. Schweisheimer iz New Yorka piše o tem v »Les Alpes« 1969/12 z vidika, kako

ostati vitek: Danes ima lahko vsak pri roki tabelo kalorij, preračunano do kraja. Tabela pove, da ne smeš jemati preveč kalorij v prehrani in ne preveč pri pijači. Vendar je za človeka prav tako važno, kako množiti izjubljene snovi, kakor jih zmanjševati s pravilno prehrano. V bistvu gre za to, da se človek ne redi, ne oblaaga z blazinicami sala. Planinstvo in smučanje lahko pomagata vzdrževati pravo težo in jo zmanjšati, če treba. Razlike v uporabi kalorij pri navadnem delu in športu so zelo velike: pri pisanju dosega poraba 20, pri šivanju 25-30, pri risanju stoji 40-50 kalorij. Pri hoji že skoči številka na 130-200, pri kolesarjenju 180-300, pri smučanju 500 do 950, pri hoji vkreber 200-960, pri hitrem drsanju na 300-700 kalorij. Zanimive so še naslednje merske enote: 1 km hoje po ravnem jemlje 48-50 kalorij, po snegu 50-60, po ravnem ledu v višinah 57-60, 100 m vkreber po kopnem 100, po snegu 140, navzdol 23 in 1 km z brega navzdol 63 kalorij. Po teh podatkih lahko izračunamo dnevno porabo kalorij in tudi porabo maščob: 70 kg težak človek porabi v 1 uri na 6 km hoje po ravnem 30 g maščobe, pri vzponu 300 m po lagodni poti 169 g, po strmini (nagnjeni 32-68 %) pa 280 g.

Šport povečuje apetit s tem, da porablja več kalorij in s tem ustvarja zaloge sala. Kdor temu preveč podlega, se bo gotovo lepo zredil. Primer: Smučar gre na osemurno turo, hrib ni prehud, na uro jemlje 700 kalorij, po ravnem in navzdol pa 200. Če je hoje vkreber 5 ur, znese 3500 kalorij nad poprečno porabo, v drugih treh urah še 600, skupaj torej 4100 »ekstra« kalorij. Recimo, da si smučar privoščič za glavni obrok (kosilo) 2000 kalorij, saj je po delu, ki ga opravi težak, morda celo »najtežji« delavec in rabi na dan zato 4000 kalorij. Polovica teh se računa za glavni obrok. Z dvema takima obrokom si smučar izravna vso izjemno porabo kalorij na taki turi. S samim smučanjem in hojo navkreber torej ne boš shušal, če boš popustil dobremu apetitu, ki ti ga tura nedvomno pospešuje. Gotovo vsakomur prija po turi sestih h kavi (1 kocka sladkorja brez mleka je že 20 kalorij) in še k torti, čez katero kipi slastna smetana (oboje skupaj izda 600 kalorij). Če bi hoteli samo to »pridobitev« amortizirati, bi morali takoj za poldrugo uro na trdo pot v breg!

S čim naj si privezujemo dušo na napor-nih turah? Newyorški zdravnik svetuje: Osnovni pogoj je koncentracija hranilnih snovi pri lahkih hranilih. Med tremi sestavinami prehrane, beljakovinami, maščobami in ogljikovimi hidrati, je zadostna množina beljakovin pri vsakem športu nujna, torej meso, zelenjava, mleko in jajca. Jajca mnogi cenijo, saj je kuhana lahko prenašati in pripraviti. Živalske in rastlinske maščobe so koncentrirano hranilo, vendar naj jih ne jemlje smučar, planinec, ki bi ne postal rad de-beljak. Sir

je odličen beljakovinar. Ogljikovi hidrati so jedro prehrane: kruh, moka, riž, sladkor itr. Kruh je izredno pomemben za uspešno turo. Napak pečen dela težave pri prehrani. Sladkor v raznih oblikah čislajo vsi športniki, saj ima kratko pot v kri in v mišičje. Tudi čokolada spada sem.

Velja predvsem: Težko prebavljivih hranil ne jemljimo na turo. V bistvu to pomeni svarilo pred mastnimi hranili, ta pa tako ne pridejo v poštev za tiste, ki se ne bi radi zredili.

Kdaj naj odpremo nahrbtnik, potujočo kredenco? Če bi radi ostali med suhci, nihar pred turo in ne med potjo h glavnemu obroku! Občutek lakote in medlosti je treba upoštevati, saj sicer človek ni pri sebi. Zato ni prav, če greš na turo tešč, saj bo želodec terjal svoje in če ga boš ubogal, bo šel po zlu prav tisti čas, ki je za storilnost najintenzivnejši. Velja pravilo: Več majhnih obrokov, izdatni obroki na turi ne pridejo v poštev, glavni obrok sledi po turi. Zato jemljimo s seboj konzerve s koncentrirano osnovno prehrano, kot je npr. čokolado, sladkor. Tega lahko spotoma »prigriznemo«.

Smučarji in planinci, ki pričakujejo med drugimi od svojega športa tudi normalizacijo svoje teže, ponavadi ravnajo napak, če začno piti kavo s saharinom ali s kakim drugim sladkornim nadomestkom. Res velika napaka! Res je, da saharin nima kalorij. Res pa je tudi, da občutek lakote, naval lakote ne sledi iz praznega želodca, ampak ga povzroča pomanjkanje sladkorja v krvi, stanje, ki ga imenujemo hipoglikemijo (grška sestavljanka, ki je seveda v tej obliki neprevledljiva: hipo pod, glykys sladek, haima kri). Določena stopnja sladkorja v krvi je življenjsko važna. Če sladkorja ni, je človek razdražljiv, živčen in se prizgodaj utruji. Zato se držimo zelo stare, že v prejšnjih časih znane metode: Od časa do časa kocko sladkorja, pa nas mučni občutek lakote ne bo spremljal na turi! Če se pri kavi odrečemo eni kocki sladkorja (= 18 kalorij), če to storimo petkrat na dan (= 90 kalorij), ni to nič proti 1500 do 2000 kalorijam, katerim se moramo odpovedati, če si naložimo shujševalno kuro druge stopnje. Nasprotno: Zmerni sladkanje nam bo omogočilo zdržati predpisano shujševalno dieto.

Marsikatera shujševalne kure prepovedujejo tekočine: Če velja to za alkoholne pijače, je v redu, saj alkohol neugodno učinkuje na hranilno vrednost, zadržuje pa maščobo. Pol litra piva vsebuje 200 kalorij, četrt litra vina pa 150. Če se zdržimo vode, k shujšanju nič ne doprinesemo (zmanjša se teža, ne suši pa se maščoba). Koliko vode sme debelec popiti? Odgovor: Toliko, da je žeja preč, da se odžeja. Nekateri na turah ne pijejo vode, da bi se ne znojili. To nekaj časa gre in s treningom se marsikaj do-

seže. Ne svetujemo pa tega ljudem, ki jih močno žeja, še manj pa otrokom. Alkohol pa na turo sploh ne spada, ker »razsipa« telesno toploto in kalorije. KLUB 8847 ali »Everest-Club« so ustanovili v Pontresini v Graubündenu. Kdor hoče biti član tega kluba, mora v enem dnevu od 8.30 do 16 opraviti razne teste: 12 spustov na smučeh, bob-vožnjo ali vzpon na Piz Lagalb (2898 m). Kdor predpisane teste opravi, dobi potrdilo, ki mu v prihodnjem letu velja kot zastojnski listek na žičnici med Pontresino in vrhom Lagalba. Vendar samo do devetih dopoldne!

IRA, kratica stara komaj 5 let, pomeni International Recreation Association, mednarodna zveza za rekreacijo. Od 28. maja do 7. junija 1970 je imela svoj prvi evropski biennale. Kje, če ne v Ženevi ob Lemanskem jezeru, ne daleč od srca alpskih snežnikov, Mt. Blanca! Udeležilo se ga je 1500 delegatov iz vsega sveta, prebranih je bilo veliko referatov o politiki, načrtovanju, realizaciji prostega časa in njega oblikovanju. Središče bienala je razstava o organizaciji prostega časa in raznih služb, ki ga organizirajo. Prosti čas postaja v razvitih deželah družbeni problem. Postaja vedno daljši zaradi napredujoče mehanizacije in zato utegne biti za človeštvo porast blagostanja, lahko pa tudi zlo. Prav zato so IRA l. 1965 ustanovili v več deželah in zdaj intenzivno iščejo in utrjujejo mednarodne vezi.

FELICITAS V. RECZNICEK, avtorica znane knjige o ženskem alpinizmu, pri kateri je sodelovala naša Barbka Lipovšek-Sčettin, je ostro zavrnila Reinholda Messnerja, ki je spodbijal nekatere njene trditve o velikih uspehih alpinistk. Pri tem je opozorila tudi na druge ženske sposobnosti, tudi na borbene. »Kje je bil ta gospod med drugo svetovno vojno, ko so se morale ženske boriti za svojo golo existenco? Imela sem priložnost spoznati moške tudi med vojno in pritrjujem Hildi Wegscheider, ko pravi: Če rabiš oporo, je moški dober, ograja pa je še boljša.«

IX. KONGRES MEDNARODNEGA ZDRUŽENJA ZA SMUČARSKO TRAVMATOLOGIJU IN ZIMSKO ŠPORTNO MEDICINO

Kongres se je vršil od 9. do 11. 4. 1970 v Garmisch-Partenkirchenu.

Kongresa, ki ga prirejajo vsako drugo leto v eni izmed petih alpskih dežel, smo se udeležili kot predstavniki naše GRS. Bogatemu strokovnemu programu je bila kot na vseh dosedanjih kongresih priključena tudi demonstracija večših reševalnih ekip iz Nemčije, Švice, Francije, Italije, Avstrije in Jugoslavije. Prikazali so reševanje v zimskih pogojih s transportno imobilizacijo in s prevozom

ponesrečenih s čolni akcia, kanadkami in na dveh spojenih smučeh. Kaže, da so vse reševalne službe sprejele uporabo pnevmatskih opornic. Videli smo, da so vse ekipe uporabljale tako imenovane vesoljske odeje (Space-blanket), ki pa tudi v inozemstvu niso poceni (11 DM – pri Sanolaborju 30 ND).

Za nego ponesrečenca pri transportu ni posebnih pravil. Parsenski reševalci iz Davosa rešujejo na kanadkah z glavo navzdol, medtem ko smo pri ostalih mostvih videli različne lege ponesrečenec, t. j. z nogami ali glavo naprej. V pogovoru z medicinskimi strokovnjaki smo pretresali vprašanje lege. Menijo, da je bolj važna dobra imobilizacija kot pa lega.

Nadalje so prikazali reševanje izpod plazuz. Zanimivo je, da pripeljejo na mesto plazuz reševalce in lavinske pse s helikopterji. Psi so posebej izurjeni na helikopterski prevoz in odskočijo iz ledbečega helikopterja. Trušč in pišč, ki ga pozvoča elisa, jih prav nič ne moti. Tako pridejo psi hitro in spočiti na mesto nesreče. Kaže, da je pes še vedno najboljši in najzanesljivejši za iskanje v plazuz. Dragi elektronski aparati mu še zdaleka niso kos.

Pri odkopavanju ponesrečenca je seveda pomembno, da se naglo pride do glave, da se čimprej sproste dihalne poti in da se ponesrečenec oživilja. Vsi reševalci dobro poznajo tehniko umetnega dihanja usta na nos in zunanjo masažo srca. To so izvajali med odkopavanjem ter neprekinjeno tudi med prevozom na čolnu AKIA, tako da je reševalec okobalil ponesrečenca in kleče nadaljeval z oživiljanjem. Reanimacija med transportom na čolnu je možna seveda le na krajši progi. V strokovnem programu je bila tema prvega dne »imobilizacija in transport smučarskega ponesrečenca«. Najprej je bilo govora o pnevmatični opornici. Ta je izpopolnjena in v sedanji novi izvedbi predstavlja odlično imobilizacijsko sredstvo. Upognjena v kolenu na 135 stopinj omogoča lažji transport in je tudi sicer ugodnejša od povsem ravne. Priporočajo opornico z več komorami, navadno štiri, ker se tako pritisk lažje porazdeli. Ta opornica predstavlja tudi dobro toplotno izolacijo. Napihuje se z usti, ker pri tem načinu ni nevarnosti za prevelik pritisk. Pri tem naphovanju se doseže pritisk od 60 mm Hg. Tak še ne povzroča motenj pri oskrbi s krvjo v imobiliziranem udu. To so dokazali na številnih poizkusih. Pri praktični uporabi do sedaj niso opazili pri tej vrsti imobilizacij škodljivih posledic. Nove izvedbe opornice trdke »Semperit« tudi pri nizkih temperaturah ne spreminjajo svojih lastnosti za razliko od prozornih polivinilskih, ki pri -15°C otrde in postanejo zlomljive. Čeprav je na trgu velika izbira različnih tipov in oblik opornic za posamezne dele telesa, sodijo strokovnjaki, da je praktično uporaben le veliki pnevmatski škorenj za spodnje ude, medtem ko je imobilizacija zgornjih okončin boljša s povoji in rutami na trup.

M.ogo se je govorilo o porastu smučarskih poškodb. Število poškodb raste sorazmerno s povečanjem števila smučarjev. Tipični smučarski prelomi se zmanjšujejo po številu, nastajajo pa vedno pogostejše atipični in poškodbe vezi. Zanimivo je vedeti, da pri 65% poškodovanih varnostne vezi niso pravilno delovale. Nekaj teoretičnih predavanj, podprtih z obsežnim eksperimentalnim delom, je prikazalo jakost in delovanje sil, potrebnih za prelom, ter obravnavalo nove dosežke na področju varnostnih vezi. Pri tem je bilo poudarjeno, da je za njihovo pravilno funkcijo potrebno dobro poznavanje mehanizma varnostnih vezi, točna namestitvež (odvisna od teže, tehnike in sposobnosti vozača, snega itd.), dalje večkratna kontrola ter pravilna nega vezi z mazanjem.

Dr. Hössli iz Švice je podal točno analizo letošnjih nesreč zaradi plazov in pregled za 20 let. Čas je izredno važen faktor. Odloča o uspehu reševanja. Samo vsak štirinajsti je bil rešen prej kot v pol ure, večinoma pa šele po dveh urah. Od preko 100 podstutih v 18 plazovih so jih rešili 55, pa še od teh jih je 19 kasneje umrlo. Polovica je bila rešenih z umetnim dihanjem, ki je po-prečno trajalo 30 minut. Eden 90 minut ni kazal znakov življenja. Po srčni masaži je preživel samo eden. Isti avtor je takole klasificiral vzroke, ki delujejo na ponesrečenega:

1. psihični šok;
2. zračni pritisk;
3. poškodbe ob zasutju v plazovini;

4. dušenje (zamašitev dihalnih poti s snegom, krč mišic v sapniku, pritisk na prsni koš, izraba kisika v zraku pod plazom);
5. ohladitev.

Ukrepri pri reševanju pa so naslednji:

1. čim prej zasutega najiti;
  2. ga oživljati;
  3. zaščititi pred nadaljnjo ohladitvijo in oskrbeti poškodbe;
  4. čim prejšnji transport.
- Za uspešno reševanje je izredno važna dobra izurjenost gorskih reševalcev, tako laikov kot zdravnikov.

Dr. Gruber iz Basla je poročal o vzrokih poškodb pri težkih nesrečah. Pri tem je poudaril, da sta najvažnejši zaščitni sredstva pravilno konstruirana plezalna čelada in čez prsni koš privezan pas. Dr. Neureiter iz Garmischa je poročal o poškodbah pri padcih in daljšem visenju na vrvi. Poškodbe so pri vezavi čez pas hujše. Zanimiva je ugotovitev, da je pri vseh, ki so pri padcu obviseli na vrvi več kot 2 uri, prišlo do težke okvare v funkciji ledvic. Znamenja te okvare se kažejo v tem, da se urin pomanjkljivo ali pa sploh ne izloča. Zato je nujno potrebno, da se vsak, ki je pri padcu nekaj časa visel na vrvi, sprejme v bolnišnico zaradi preiskav.

Glavna tema drugega dne je bila posvečena smučarskim poškodbam v gležnju in spodnji tretjini goleni. Tem važnim poškodbam je bil posvečen en dan. Obravnavana je bila mehanika nastanka, ugotavljanje poškodovanih tkiv in zdravljenje. Analize so pokazale, da vedno več poškodb zahteva operativno zdravljenje, včasih pa tudi takojšnja zatrditev skočnega sklepa.

Glavna tema tretjega dne je bila »Obremenitev organizma v višini«.

Vpliv višine na netreniran organizem se kaže že pri 1800 m nadmorske višine. Javljajo se boljše in slabše dihanje in krvnem obtoku. Zlasti je to pomembno pri ljudeh z obolenjem dihal in obtočil, ki ob današnjih tehničnih možnostih z lahkoto pridejo na te višine brez potrebne aklimatizacije in se tega dejstva ne zavedajo. Veliko bolj so izpostavljeni nevarnosti srčnega infarkta in pljučnega edema. Dr. Frank iz Landhuta je poročal o dvesto srčnih infarktih v višinah.

V tej temi je izstopal referat dr. Hartmanna iz Basla, ki je poročal o rezultatih 14 dni trajajočega ekstremno težkega zimskega pohoda šestih prostovoljcev v švicarskih Alpah. Pri testiranju so sodelovali psihologi, sociologi, zdravniki, kemiki in fotograf, ki je posnel na film celoten potek odprave in raziskav. Najvažnejše ugotovitve so bile: energetska bilanca je bila močno negativna. To pomeni, da so zauživali premalo kalorij (v povprečju 50% manj, kot bi bilo za te napore potrebno). Predvsem so uživali premalo beljakovin in premalo tekočine. Poudarjali so, da je bilo zelo težko natopiti dovolj vode, saj so za liter vode morali stopiti velike količine pršiča. Posledica je bila znižanje telesne teže in upadanje storilnosti. Psihologi so ugotavljali velik pomen vzajemnega dela in demokratični način vodstva odprave. Tako težke in kratke obremenitve pripeljejo tudi do precejšnjih psiholoških sprememb, ki se kažejo v najrazličnejših motnjah, kot so razdražljivost, oteplotlost, pretirana razizgranost, pa tudi nekritičnost. Na koncu sta avtorja iz Stockholma poročala o vplivu mraza na človekovo telo in promet tekočine v telesu. Poročilo je bilo osnovano na poizkusih opravljenih na 50 prostovoljcih. Merila sta predvsem snovi v krvnem obtoku in telesnih izločkih. Ob razgovorih smo spoznali izredno uporabno vozilo v namene gorsko reševalnih akcij, t. j. valvokombi. Ker vozilo obrača sprednja in zadnja kolesa, se lahko obrne skoraj na mestu. Ima deset prestav, ki mu omogočajo vožnjo po najbolj zahtevnih terenih. Ima pa tudi relativno veliko brzino. Prostor za ponesrečenca je tudi zelo dobro ogrevan. V razgovoru z bavarskimi reševalci smo spoznali, da to vozilo najbolj ustreza vsem zahtevam reševalne službe.

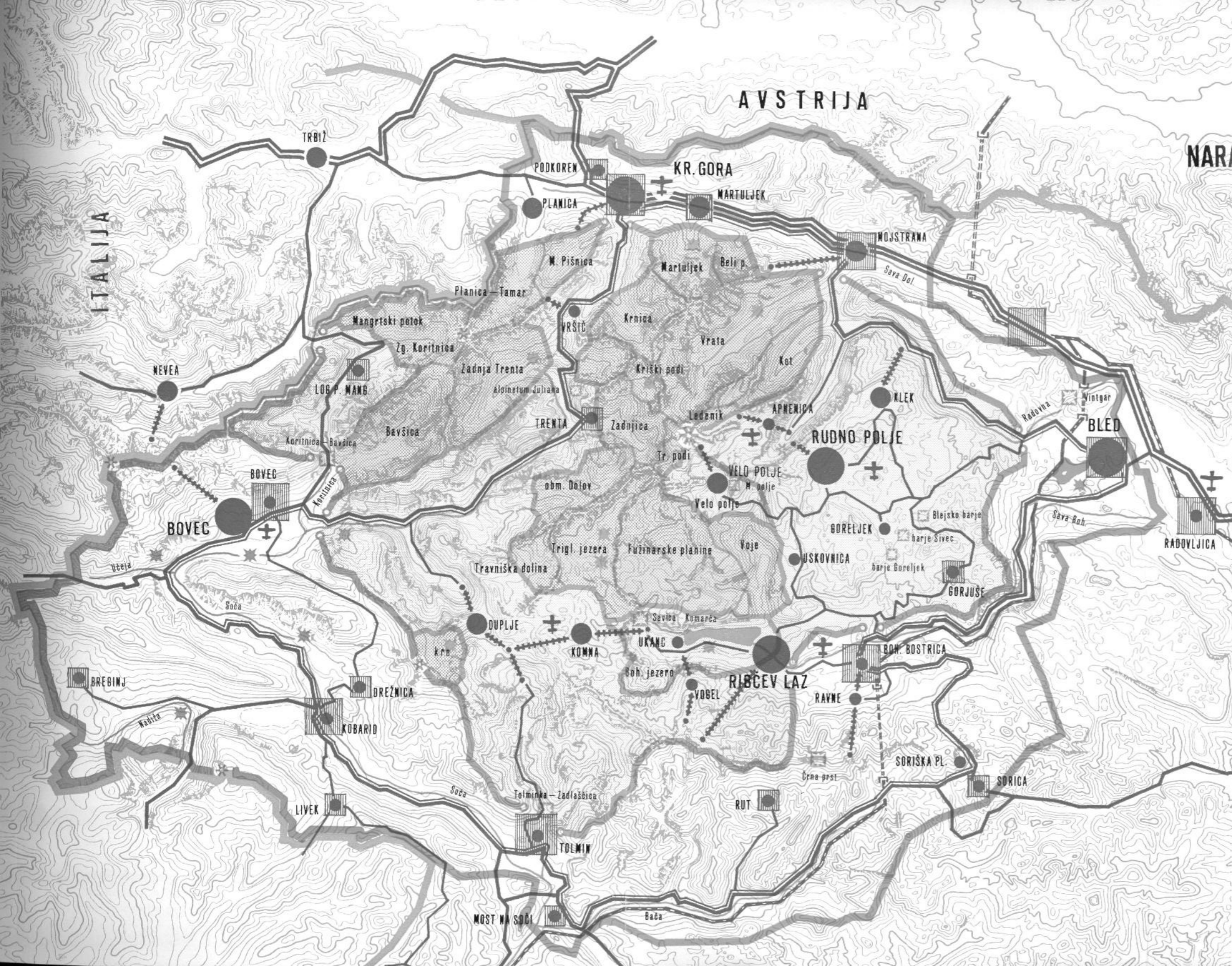
Za zaključek kongresa so se na ledeniku pod vrhom Zugspitze vršile tudi smučarske tekme udeležencev, na katerih slovenski udeleženci nismo dosegli slabih mest.

Prim. dr. Oskar Končan
dr. Srakar Franc
As. dr. Vavken Eugen

JULIJSKE ALPE

NARAVOVARSTVENI IN TURISTIČNO-REKREACIJSKI PARK (skica predloga osnovne prostorske ureditve)

LEGENDA :

- krožna turistična cesta "Juliana"
- osnovna dostavna žičnica
- turistična središča
- turistična središča v sklopu naselja
- naravni rezervati
- najpomembnejši naravni spomenik
- gorski vrh
- pomembnejši vstop v ožje območje N.P.

HEMA NARODNEGA PARKA (N.P.)

založila : Planinska zveza Slovenije
 tisk : tiskarna Jože Moškrčić
 avtor : Marjan Debelak, dipl.inž.arh.
 obdelal : Peter Ogorelec, dipl.inž.arh.

Urbanistični inštitut SRS

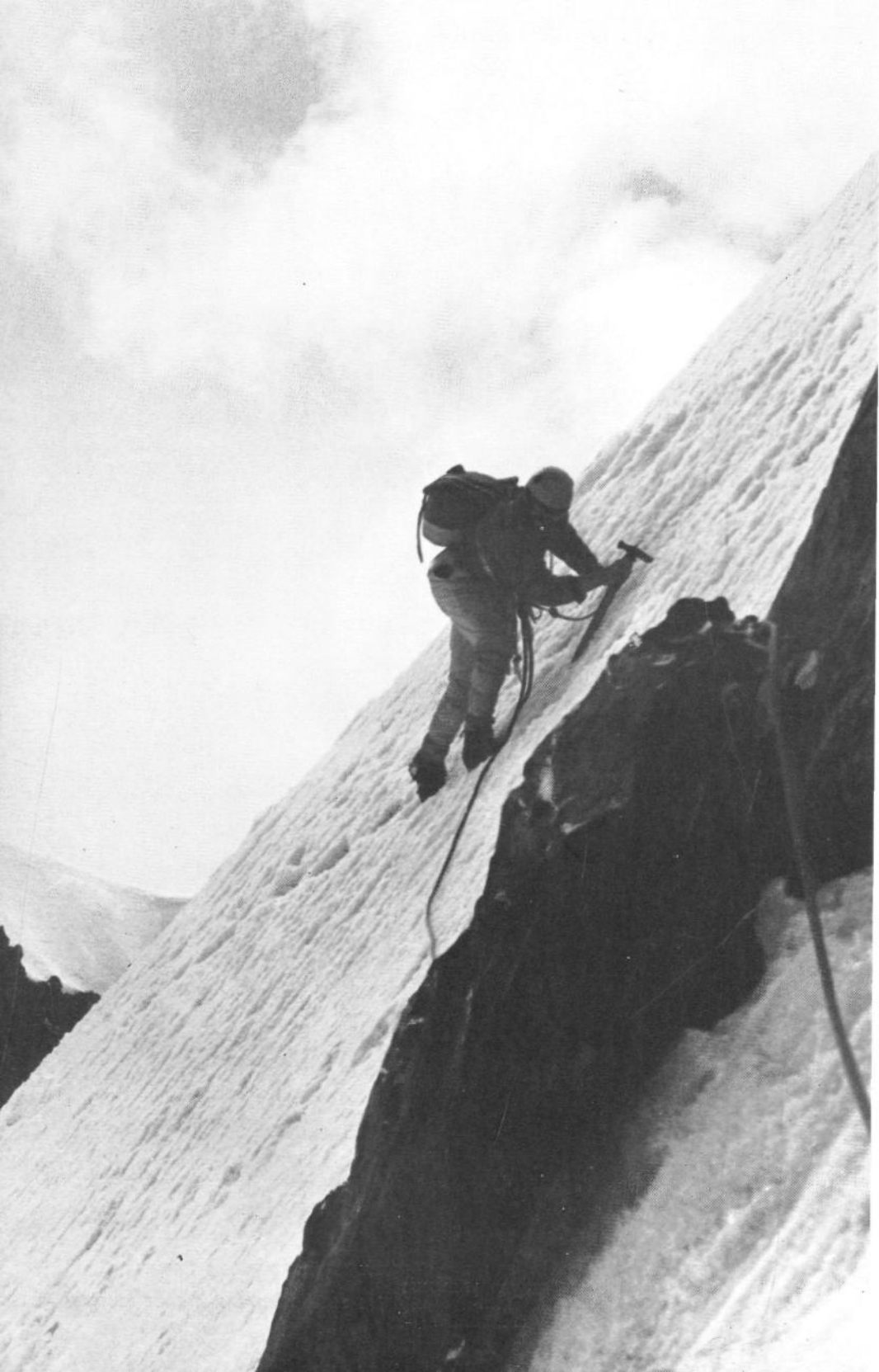

SLIKA NA PRVI STRANI: SONCE SE POSLAVLJA –
FOTO ING. ALBERT SUŠNIK
SLIKA NA DRUGI STRANI: SORSKA PLANINA S TRAUHA –
FOTO ING. ALBERT SUŠNIK

SLIKA NA TRETJI STRANI: KANJAVEC IN HRIBARICE S TRIGLAVA –
FOTO ING. ALBERT SUŠNIK
SLIKA NA ČETRTE STRANI: VRŠNI GREBEN AIG. BLANCHE DE PEUTEREY –
FOTO VASJA DOBERLET

Ljubiteljem gora
in gorništva
priporoča

ZALOŽBA OBZORJA MARIBOR

dela, ki so izšla
v zbirki

DOMAČE IN TUJE GORE

Hermann Buhl: Nanga Parbat	Cena 48,00 din
Dr. Julius Kugy: Iz življenja gornika	Cena 52,00 din
Mathias Rebitsch: Srebrni bogovi	Cena 44,00 din
James Ramsey Ulman: TENZING	Cena 44,00 din

Letos izideta v zbirki tile deli:

Dr. Julius Kugy: Julijske Alpe v podobi

Poudarek v knjigi je na umetniških fotografijah, ki jih dopolnjujejo kratki spremni teksti, polni avtorjeve nostalgične ljubezni do teh »njegovih« gora

Radovan Kuchař: Deset velikih sten

Knjiga je pisateljeva alpinistična avtobiografija s sugestivnimi opisi boja z naravo in z izredno uspelimi slikami čeških mojstrov planinske fotografije

V subskripciji je cena obeh knjig v celem platnu 100,00 din

Naročila sprejema

ZALOŽBA OBZORJA MARIBOR, Partizanska 5

LJUBITELJI NAŠIH GORA

ALMIRA

Alpska modna industrija iz Radovljice je pripravila za vas kvalitetne, praktične in moderne pletenine, primerne
za

ALPINIZEM IN IZLETE

Za svoje izdelke uporablja ALMIRA samo prvovrstno škotsko schetland volno, angora volno in visoko kvalitetna sintetična vlakna

Odločite se za naše izdelke in zadovoljni boste

